

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ

ΕΡΑΝΙΣΤΗΣ

ΗΤΟΙ

ΣΥΛΛΟΓΗ ΔΙΑΤΡΙΒΩΝ ΠΡΩΤΟΤΥΠΩΝ

ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΖΟΜΕΝΩΝ ΕΚ ΤΩΝ ΑΡΙΣΤΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ.

Π ε ρ ἄ

ΤΩΝ ΚΚ. ΦΙΛΗΝΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ, Γ. ΒΕΛΛΙΟΥ, Π. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Α. Ρ. ΡΑΪΚΑΚΗ,
Κ. ΔΕΒΑΛΙΕΩΣ, ΚΑΙ Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ.

Τ Ο Μ Ο Σ Γ'

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ Β' ΤΟΥ Α' ΕΤΟΥΣ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1841.

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΝ

ΕΠΕΤΕΡΙΔΙΟΝ

ΣΥΛΛΟΓΗΝ ΔΙΕΥΡΩΠΕΥΣΕΩΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΥΠΩΝ

ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΩΝ ΕΚ ΤΩΝ ΑΡΙΣΤΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΤΟΜΟΣ Γ.

ΕΝ ΔΟΧΜΑΙΣ

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΕΜ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ.

1881

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ

ΕΡΑΝΙΣΤΗΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ.

ΦΤΣΙΚΗ ΚΑΙ ΧΗΜΕΙΑ.

Φίλοσοφία τῶν χρωμάτων.

Ἡ ὀπτική ἀποτελοῦσα τὸ τερπινότατον μέρος τῆς νεωτέρας φυσιογραφίας ὀλίγον προχώρητε κατὰ τοὺς ἀρχίους χρόνους· ἐπειδὴ ἂν καὶ ὁ Πυθαγόρας ἐθεώρει τὰ χρώματα ὡς ἀνταύγειαν τοῦ φωτὸς διελφόρως μεταποιούμενον, ὁ δὲ Πλάτων ἐγνώρισε τὴν εὐθυβολίαν τῶν ἀκτίνων καὶ ὅτι ἡ γωνία τῆς ἀντανεκλάσεως ὑπάρχει ἴση μὲ τὴν τῆς προσπτώσεως, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἐξήγησεν εὐφυῶς τὸν σχηματισμὸν τῆς Ἰριδος, τῆς ἄλω καὶ τῶν παρηλίτων, ἐκτὸς τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰς Νεφέλας τοῦ Ἀριστοφάνους περὶ καυστικῶν ὑέλων· αἱ ἰδέαι ὁμῶς αὐταὶ ἦσαν συγκεχυμέναι καὶ ἀτελεῖς. Ἀπέλειτο δὲ εἰς τοὺς τελευταίους τούτους αἰῶνας νὰ συνάψωσιν, οὕτως εἰπεῖν, τὰ εῤεῖπια τῶν παλαιῶν καὶ νὰ συστήσωσιν ὄλον τι κανονικὸν καὶ κατὰ τοῦτον τὸν κλάδον τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας. Συνήργη-

σαν δὲ εἰς τοῦτο οἱ ἐνδοξότατοι τῷ ὄντι γεωμέτραι καὶ φιλόσοφοι, ὅποιοι ὁ Καρτέσιος, ὁ Οὐίγγιος, ὁ Εὐλερος, ὁ Μαλούσιος, ὁ Ροεμῆρος, ὁ Γαλιλαῖος, ὁ Κέπλερος, ὁ Τούγγος, ὁ Οὐολλαστῶν καὶ πλήθος ἄλλων.

Ἄλλ' ἐκ τῶν πολλῶν καὶ κατὰ διαφόρους καιροὺς γενομένων ἀνακαλύψεων θυμασία τῶντι φαίνεται καὶ ἡ τελευταία τοῦ Δαγγήρου.

Πρὶν ἤδη ὁ ἀθάνατος Νεύτων διαλύσῃ διὰ τοῦ πρίσματος τὴν ἀκτίνα εἰς ἑπτὰ χρώματα τὸ ἐρυθρὸν, τὸ χρυσοειδές, τὸ ὠχρὸν, τὸ πράσινον, τὸ κυανοῦν, τὸ ἰνδικὸν καὶ τὸ ἰώδες, ὁ Ἰ. Β. Πόρτας εἶχε παρατηρημένον ὅτι τὰ ἐξωτερικὰ ἀντικείμενα σκιαγραφοῦνται ἐπὶ τοῦ τοίχου καὶ τοῦ σανιδώματος, ὅταν τὸ φῶς εἰσέρχεται διὰ τινος ὀπῆς εἰς σκοτεινὸν θάλαμον. Ὅθεν ἐπινοήσας νὰ βάλῃ εἰς αὐτὴν φακὸν εἶδεν αὐτὰ ἀντιτυπούμενα μὲ τὸ ἴδιον αὐτῶν χρῶμα, καὶ τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ σκοτεινοῦ θαλάμου, ὀργάνου φέροντος διάφρα σχήματα, καὶ κατὰ τὴν ἀγχίνου φράσιν τοῦ Ἀριγῶ ἀνιχνεύοντος μὲ τηλεσκόπιον τοῦ ὁποίου λείπει ὁ ὀφθαλμικὸς ὕαλος. Ἡ ἐφεύρεσις ὅμως αὕτη ἔμεινεν ἀτελεσφόρητος, ἢ τοῦλάχιστον δὲν ὠδήγησε κανένα εἰς τελειότεραν ἄλλην καὶ τεχνικῶς ὠφέλιμον μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων.

Εἰς τὸ ἡλιακὸν λεγόμενον φάσμα, τὸ ὁποῖον σχηματίζεται ὡς ἡ ἴρις ἐν καιρῷ βροχῆς, τὰ ἀλλεπάλληλα ἑπτὰ χρώματα διαφέρουσι κατὰ τὰς ιδιότητας· ἐπειδὴ τὸ μὲν ἐρυθρὸν ἔχει τὴν μεγίστην θερμότητα καὶ λάμψιν, τὸ δὲ ἰώδες τὴν ἐλαχίστην· ἐκτὸς δὲ τούτου πέραν τῶν δύο ἄκρων εὐρίσκονται καὶ ἄλλαι ἀκτῖνες ἀφανεῖς, τῶν ὁποίων ἡ ὑπαρξις ἀποδεικνύεται διὰ τῆς χημικῆς μόνον δυνάμεως περισευούσης μάλιστα ἐπέκεινα τοῦ ἰώδους· ὅθεν βελόνη μὲν πλησίον κειμένη μαγνητίζεται, διάφοροι δὲ οὐσίαι ἐκτεθειμέναι αὐτόθι ἀλλοιοῦνται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ταχέως, καθὼς ὁ χλωροῦχος σίδηρος, πολὺ δὲ καταφανέστερον ὁ χλωροῦχος ἄργυρος, διότι γίνεται ἀπὸ λευκοῦ μέλας.

Ἐντεῦθεν ὀρμώμενος ὁ ἥρως τῶν χημικῶν τοῦ αἰῶνος

Οὐμφρη Δέβυ ἐδοκίμασε νὰ σχεδιάσῃ διὰ τοῦ φωτός. Χάριν δὲ τούτου ἔβαλλεν εἰς τὸν ἥλιον εἰκονογραφίαν φέρουσαν ὀπισθεν χάρτην σκεπασμένην μὲ ἀνάλυμα χλωροῦ χου ἀργύρου. Ἐπειδὴ τότε τὸ φῶς διαπερῶν τὴν εἰκονογραφίαν ἐμελάνιζε μὲν τὰ καθαρὰ, ἄφινε δὲ λευκὰ τὰ μελανὰ αὐτῆς μέρη. Καὶ ὁ Κάρολος δὲ, φυσικὸς τῆς Γαλλίας, παραδίδων τὴν ὀπτικὴν συνείθιζε νὰ σχηματίζῃ λευκόγραμμα ἰνδάλματα, δηλ. εἰκόνας λευκὰς εἰς μελανὸν ἔδαφος [sihouetes].

Ἄλλ' αἱ τοιαῦται ἀπόπειραι ἦσαν ὡς ἀθύρματα συγκρινόμεναι μὲ τὸν φωτογραφικὸν τρόπον, τὸν ὁποῖον ἐφεῦρε πρὸ τριῶν ἡδὴ ἐτῶν ὁ Δαγῆρος. Ἐπειδὴ ἐνταῦθα ἡ φύσις αὐτῆς, ἣτις χρωματίζει τὰ λαμπρότατα ἄνθη καὶ ποικιλόπτερα πτηνὰ τῶν θερμῶν κλιμάτων, ἀναλαμβάνει ἀμέσως τοῦ ζωγράφου τὸ ἔργον, ὥστε ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα φωτίζονται ἔξω τοῦ σκοτεινοῦ θαλάμου, εἰκονίζονται λεπτομερῶς εἰς 6 ἢ 8 δακτύλων διαμέτρου πίνακα, ὅσον ἂν τύχωσιν ἐκτεταμένα καὶ ὑπέρογκα.

Ἴδου δὲ πῶς προετοιμάζονται τὰ ἀναγκαῖα εἰς τοῦτο. Ἐπὶ δίσκου χαλκοῦ τίθεται λεπτότατον ἀργυροῦν ἔλασμα, τὸ ὁποῖον τρίβεται μὲ κόνιν κισσήρεως [ἐλαφρόπετραν], μὲ παμβάκιον βρεγμένον εἰς ἔλαιον καὶ ἔπειτα μὲ νιτρικὸν ὀξύ. ἀκολουθῶς δὲ κρατούμενος ὁ δίσκος ἐπάνω τῶν ἀτμῶν τοῦ ἰώδους λαμβάνει στοιβάδα χρυσοῦ χρώματος. Μετὰ δὲ ταῦτα περικλεισμένος εἰς σκοτεινὸν θάλαμον ἐκτίθεται εἰς τὸ φῶς· ὅσον δὲ θερμότερος δοθῇ ὁ τύπος καὶ ὁ καιρὸς [καθὼς π. χ. τὸν Ἰούλιον] τόσον τὸ ἔργον τελειοῦται ταχύτερον ἀπὸ 2 δηλ. ὡς 3 ὥρας· ἐπειδὴ ἂν διαμείνῃ ἕπιπλεότερον ἐκτεθειμένον εἰς τὸ φῶς, τὰ ἀντικείμενα ἀμαυροῦνται, ἢ συσκιάζονται. Ἀλλὰ μετὰ τὴν εἰρημένην ἐργασίαν δὲν βλέπομεν οὔτε ἕχνος σχήματος, χρειάζεται δὲ νὰ τεθῇ ἡ πλάξ εἰς ἀτμὸν ὑδραργύρου, ἀκολουθῶς δὲ ἐμβυθίζεται εἰς ἀπεσταλαγμένον ὕδωρ, εἰς ἀλικὸν ὑγρὸν [ὑποθειώδη σόδα] καὶ πλύνεται πάλιν εἰς ὕδωρ. τέλος σκεπάζεται μὲ ὕalon, ὡς αἱ εἰκόνας, καὶ φυλάσσεται.

Τὸ συμβαίνει εἰς τὴν περίστασιν ταύτην, δὲν ἐξηγησαν εὐκόλως οἱ χημικοὶ εἰσέτι· ὑπέθεσαν ὅμως ὅτι τὸ ἰώδες ἐξατμίζεται μὲν εἰς τὰ φωτεινότερα μέρη παρὰ τῶν κατὰ τὴν διαφορὰν τοῦ χρώματος καὶ τῆς ἀποστάσεως ἀντανακλωμένων ἀκτίνων, μένον δὲ εἰς τὰ λοιπὰ σχηματίζει τὰς σκιάς, ἕως οὗ ἐξαλειφθῆ ἀπὸ τὸ ἀλικὸν ὑγρὸν, ὥστε ἔπειτα ἐκείνα μὲν συνιστᾷ ὁ ὑδράργυρος καθαρὸς ἢ συγκεκρασμένος, ταῦτα δὲ μόνον ὁ φαιὸς ἤδη ἄργυρος.

Ἄλλὰ, καθὼς εἶπεν ὁ Ἀραγὼ, θέλουσι σχηματισθῆ διὰ τοῦ Δαγηροτύπου ἑκατομμύρια ὠραίων εἰκόνων πρὶν ἐξηγηθῆ τῆς ἐνεργείας ὁ τρόπος· ἐλπίζει δὲ ὅτι ἡ ζωγραφία αὕτη θέλει ἔχει τὰ χρώματα τῶν ἀντικειμένων ὅταν εὔρεθῆ ὕλη χρωματιζομένη ἀπὸ τὰς ἐρυθρὰς ἀκτῖνας ἐρυθρῶς, ἀπὸ τὰς κυανᾶς κυανῶς καὶ καθεξῆς ὁμοίως.

Τοῦτο ἐπαναφέρει τὸν λόγον εἰς τὰ ἀρχικὰ χρώματα τοῦ φωτός· ἐπειδὴ βλέπομεν τῶντι τὰ πρῶματα κίτρινα π. χ. ἢ κόκκινα κατὰ τὴν ἀκτίνα, τὴν ὁποίαν αὐτὰ ἀντακλῶσι πλειότερον εἰς τὰ ὀμμάτια, ἐν ᾧ ἀπορρόφῶσι τὰς λοιπὰς. Ἐν δὲ μόνον ἐκ τῶν χρωμάτων τούτων, τὸ λευκὸν, περιλαμβάνει ὅλας τὰς ἀκτῖνας· ὅθεν διαλύεται εἰς ἑπτὰ χρώματα διὰ τοῦ πρίσματος· τὸ δὲ μέλαν ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν ἀπορρόφησιν αὐτῶν ὅλων. Κυρίως ὅμως τρία ὑπάρχουσι τὰ στοιχειώδη χρώματα, τὸ ἐρυθρὸν, τὸ χλωρὸν καὶ τὸ ἰώδες· τὰ δὲ ἄλλα γίνονται ἐκ τῆς διαφόρου τούτων συνθέσεως· οὕτω π. χ. ἀπὸ τὸ ἐρυθρὸν καὶ πράσινον ἐνωμένα γίνεται τὸ κίτρινον, ἀπὸ δὲ τὸ πράσινον καὶ ἰώδες γεννᾶται τὸ κυανοῦν, ἀπὸ δὲ τὸ ἰώδες καὶ τὸ ἐρυθρὸν παράγεται τὸ πορφυροῦν. [1]

Τὰ ζωϊκὰ καὶ φυτικὰ χρώματα διαφέρουσιν ἐντελῶς κατὰ τὴν φύσιν ἀπὸ τὰ ὀρυκτά· ἐπειδὴ τὰ πρῶτα δὲν ἀποτελοῦσι μέρους τῶν συστατικῶν στοιχείων τοῦ σώματος, ἀλλὰ

(1) Annales de chimie. T. LIX. A course of lectures delivered at Cambridge on the application of the sciences to the useful arts by Jacob Bigelow.

δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἐπιγινόμενά τινα συμβεβηκότα, ἐφ' ὅσον αὐξάνει τοῦτο ἢ ἐκείνο τὸ φυτὸν καὶ ζῶον, διὰ δὲ τῶν χημικῶν ἐνεργειῶν ἀδυνατίζονται, ἢ ἐπιτείνονται καὶ ἐπιτίθενται εἰς τινὰς οὐσίας· ἡ βᾶσις ὅμως αὐτῶν διαφθίρεται ἀπὸ τὴν τέχνην, ἢ καὶ αὐτομάτως κατ' ὀλίγον ἀποσβέννυται καὶ ἐκλείπει. Ἐξ ἐναντίας δὲ τὸ χρῶμα τῶν ὀρυκτῶν ὑπάρχει οὐσιώδης καὶ αἰέμονο; ιδιότη; ἀναφαίνεται δὲ πάντοτε ὅμοιον, ὁσάκις αἱ αὐταὶ χρωματικαὶ περιστάσεις, ἀπὸ τὰς ὁποίας προέρχεται, ἀνανεοθῶσι. [2]

Πρὸς ἀπόδειξιν τῶν λεγομένων ἂς λάβωμεν δύο πλάκας τοῦ αὐτοῦ χρώματος, τοῦ μὲν φυτικῆ οἶον Ἰνδικοῦ· τοῦ δὲ ὀρυκτοῦ οἶον κυανικοῦ σιδήρου· ἐπειδὴ ἀναλύσαντες τὴν πρῶτην εὐρίσκομεν συγκειμένην ἀπὸ ὑδρογόνου, ὀξυγόνου, ἀνθρακᾶ καὶ ἄζωτου· Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος δὲν κατώρθωσε ποτὲ ἐκ τῶν ζοιχείων τούτων νὰ ἀποκαταστήσῃ [πάλιν] τὸ Ἰνδικόν. Ἐξετάζοντες δὲ τὴν δευτέραν ἀναγνωρίζομεν τὸν σίδηρον ἐνωμένον μὲ ἰδιαίτερον τι ὄξυ σύνθετον ἀπὸ ἀνθρακᾶ νιτρογόνου καὶ ὑδρογόνου. Ἄλλ' ἡ χημεία δίδει τὴν δύναμιν εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ συνάπτῃ τὰς τρεῖς ταύτας οὐσίας, ὥστε νὰ γεννήσωσι τοιοῦτον ὄξυ, τὸ ὁποῖον ἐνωμένον μὲ τὸν σίδηρον παράγει τὸν ὑδροκυανικὸν σίδηρον [ἄλας], εἴτε τὸ κυανοῦν τῆ; Προυσίας· Ἐκτὸς δὲ τούτου ὑπάρχει εὐκόλον νὰ χωρίσωμεν τὸ μέταλλον καὶ τὸ ὄξυ, ὥστε νὰ ἀφανισθῇ παντελῶς τὸ χρῶμα, ἀλλ' ἂν τὰ ἐνώσωμεν πάλιν, αὐτὸ ἐπανέρχεται.

Δεδόσθω δὲ προσέτι ὅτι ἔχομεν δύο φιάλας περιεχοῦσας τὴν μὲν διαλελυμένον Ἰνδικόν, τὴν δὲ διαλελυμένον ὑδροκυανικὸν σίδηρον· διότι ἂν εἰς ἐκείνην χύσωμεν τινὰς ῥανίδας ὑγροῦ χλωρίου, τὸ χρῶμα ἐξασθενιζόμενον κατ' ἀρχὰς, ἐκλείπει ἔπειτα ἐξ ὀλοκλήρου καὶ κατ' οὐδένα τρόπον δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποκαταστήσωμεν τὸ Ἰνδικόν· ἐπειδὴ τὸ χρῶ-

(2) Memoir of sir Stephens (δοκιμοτάτου χημικοῦ τῆ; Ἀγγλίας) εἰς τὸ περιοδικὸν σύγγραμμα the London journal and repertory of arts, sciences et manufactures

μά του ἦτο συμπτωματικῆ, τρόπον τινι, οὐχὶ δὲ φυτικῆ ποιότης. Ἄν δὲ τὸ ἀνάπαλιν λάβωμεν ὑδροκυανικὸν σίδηρον, δυνάμεθα νὰ τὸν δυαλῶσωμεν εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη, καὶ τὴν βαφὴν αὐτοῦ κατὰ τὸ φαινόμενον νὰ ἐξάλειψωμεν· ἀλλ' ἐπειδὴ αὕτη ὑπάρχει ἐνδιάθετος, ὡς εἶπεῖν, εἰς τὰ στοχεῖα τῆς προκειμένης ὕλης, ἀρκεῖ νὰ ἀνανεώσωμεν τὴν προτέραν χημικὴν σύνθεσιν διὰ νὰ προάξωμεν τὸ χρῶμα πάλιν εἰς τὸ φῶς· χάριν δὲ τούτου ἐπιχέομεν κάλιον εἰς τὴν αὐτὴν φιάλην καὶ οὕτω κατασκευάζομεν ὑδροκυανικὴν σόδαν· Ἀλλ' ἂν εἰς τὸ ἄχρωμον σχεδὸν τοῦτο κρᾶμα προστέθῃ τι ὀξύ ἔχον πλειοτέραν πρὸς τὸ τὸ κάλιον συγγένειαν, ἀναγεννᾶται μὲν ὁ ὑδρικυανικὸς σίδηρος, ἀποκαθίσταται δὲ τὸ λαμπρὸν κυανοῦν, ὁποῖον ἦτο προηγουμένως.

Ἐκ τούτου συμπεραίνομεν ὅτι ἡ διαφθορὰ τοῦ ἰνδικοῦ, ἀπλῶς δὲ παντὸς φυτικοῦ χρώματος, προαναγγέλλει τὴν τελείαν αὐτοῦ βαθμηδὸν ἐξάλειψιν, ἐν ᾧ ἐπὶ τῶν καθαρῶν μεταλλικῶν χρωμάτων τοῦτο συμβαίνει προσωρινῶς, καὶ δὲν ἐπιφέρει τὸν ἀφανισμόν τῆς χρωματικῆς ιδιότητος. Διαμβάνομεν δὲ ὁμοίως καὶ τοῦτο ὡς πόρισμα τῶν εἰρημέκων, ὅτι ὁ ζωγράφος δὲν πρέπει νὰ ἐκλέξῃ τὰ χρώματά του ἀπὸ φυτικὰς ἢ ζωϊκὰς οὐσίας, ἔν καὶ εὐρίσκη πολλά λαμπρότατα, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ τὰ ὀρυκτά· ἐπειδὴ δι' αὐτῶν διαιωνίζονται σχεδὸν τὰ ἔργα τῆς τέχνης καὶ τῆς μεγαλοφυΐας.

Ἄλλα τὰ ὀρυκτά χρώματα ἔχουσι ὡς βάσιν μεταλλόν τι, τὸ ὀπρὶον ἐνωμένον μὲ ἐν ἢ πολλὰ στοιχεῖα ἄλλα γεννά· τούτο ἢ ἐκεῖνο τὸ χρῶμα. Πρὸ πάντων δὲ ὁ ὀξυγόνοσ ἀποτελεῖ τοὺς τοιοῦτους συνδυασμοὺς καὶ τὰ ἐνωμένα μὲ αὐτὸν ὀρυκτά ὠνομάσθησαν μεταλλικὰ ὀξειδία. Ὑπάρχουσι δὲ διάφορα τὰ χρώματα· ἐπειδὴ τὰ μέταλλα λαμβάνουσιν ὀξυγόνον κατὰ διαφόρους ἀναλογίας. Ἐνίων δὲ ἀποχωρίζουσι τὸν ὀξυγόνον τὸ φῶς, ἢ θερμότης καὶ ἡ ὑγρασία· ἀλλ' ἢ ἔνωσις μεταλλικοῦ ὀξέος καὶ ὀξειδίου παράγει σῶμα σταθερὸν, τοῦ ὁποῖου καὶ τὸ χρῶμα διαμένει ἀνεξίτηλον.

* Αν εἰς σίφωνα περιέχοντα ὀξεικὸν μόλυβον ἐμβάλω ὀλίγην διχρωμιακὴν πότασαν, τὸ μὲν ὀξεικὸν ὀξὺ τοῦ μολύβου ἐνοῦται μὲ τὴν πότασαν· τὸ δὲ χρώμιον, τὸ ὅποιον ἔχει δύναμιν ὀξέος, ἐνοῦται μὲ τὸν μόλυβον, ὥστε λαμβάνω χρωμικὸν μόλυβον ἢ λαμπρότατον κίτρινον χρῶμα χρήσιμον εἰς τὴν ζωγραφίαν.

* Αν δ' ἀντὶ τοῦ μολύβουβάλω διάλυμα χαλκοῦ, γεννᾶται χρωμικὸς χαλκὸς, δηλ. ὠραῖον ἰῶδες χρῶμα.

Τὰ μέταλλα ἐνούμενα μὲ τὸ θειὸν γεννῶσι διαρκῆ χρώματα, οἷον τὸ λαμπρὸν κόκκινον [κιννάβαρι, θειοῦχον ἰδρᾶργυρον] καὶ τὸ ἀξιοθέατον κίτρινον [τοῦ θειοῦχου ἀρσενικοῦ].

Τὰ μέταλλα ἐνοῦνται καὶ μὲ τὸν ἄνθρακα ἢ κατ' εὐθείαν, καθὼς ἐπὶ τοῦ ἀνθρακούχου μολύβου· ἢ ἐμμέσως μὲ τὸ ἀνθρακικὸν ὀξὺ, ὅθεν γίνονται τὰ ἄλατα, καθὼς ὁ ἀνθρακικὸς μόλυβος, εἶτε ψιμμύθιον τὸ ἀγοραῖον.

* Ἀλλ' ἀναλλοιώτων μάλιστα χρωμάτων πηγὴ γίνεται ἡ ἔνωσις μεταλλικῶν ὀξειδίων μὲ γαιῶδεις βάσεις, οἷον στυπτηρίαν, ἄργυρον καὶ χαλίκιον.

Το ἀφθονώτατον τῶν μετάλλων ὁ σίδηρος χρησιμεύει ὡς ὕλη παντοδαπῶν χρωμάτων· εὐρίσκεται δὲ ἀγαθῇ τύχῃ ὡς καὶ εἰς τὸν βόρβορον αὐτὸν τῶν δρόμων. Αἱ ὄχραι ἐρυθρὰ καὶ κιτρίνη ὑπάρχουσιν ἔνωσις σιδήρου καὶ ἀργιλίου· τὰ κεραμίδια ἢ πλινθία [τοῦβλα] ὅσα μεταχειρίζομεθα εἰς τὰς οἰκοδομὰς φαίνονται τόσον κοκκινώτερα, ὅσον περισσότερον σίδηρον περιέχουσιν. Εὐρίσκεται δὲ οὗτος ὡς στοιχεῖον καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν πολλῶν τιμαλφῶν λίθων.

Τὰ μεταλλικὰ ὀξειδια ἐνούμενα μὲ τὰ ζωϊκὰ ἢ φυτικὰ χρώματα παρατείνουσι τὴν διάρκειάν των· οὕτως ἡ πολυτελεστάτη ἐρυθρὰ βαφὴ κοχενίλλη [προϊὸν ἐντόμου τινὸς τῆς Ἀμερικῆς, καθὼς τὸ ἡμέτερον πρινοκόκκιον] γίνεται λαμπροτέρα καὶ μονιμωτέρα, ὅταν ἐνωθῇ μὲ τὸν ὀξειδωτὸν κασσίτερον. Ἀλλὰ καὶ ὁ σίδηρος αὐτὸς ἠνωμένος μὲ φυτικὰς οὐσίας παράγει τὰ συνηθεστάτα χρώματα τῶν τεχνῶν. Τὰ πλεῖστα τῶν φυτῶν ἀμαυροῦνται καὶ ἀπὸ τὴν ἀπλήν ἐπα-

φήν τοῦ μετάλλου τούτου. Ἀνακίνησον π. χ. διάβρεγμα τε-
 λου [τέ] μὲ σιδηροῦν κωτάλιον καὶ θέλεις ἰδεῖν τὸ ὑγρὸν
 ἀπὸ ξανθοῦ μεταβαλλόμενον εἰς μέλαν· κόψον μῆλον μά-
 λιστα ὄξιόν μὲ μαχαίριον καὶ θέλεις παρατηρήσειν ὅτι
 βάφεται ἡ λεπὶς [διὰ τὸ γινόμενον μηλικὸν ἄλας]. Ἄν ὁ
 σίδηρος ἐνωθῆ μὲ τὸ κηκιδικὸν ὄξυ γεννᾷ τὸ γραφικὸν μέ-
 λαν· καὶ οἱ χρωστήρες [τὰ μολυβοκόνδυλα] δὲ γίνονται
 ἀπὸ ἀνθρακοῦχον σίδηρον· ὅθεν δὲν περιέχουσιν οὔτε ἄ-
 τομον μολύβου. [1]

Ἄπο τὰ χρώματα τὸ μὲν ἐρυθρὸν βλάπτει τὴν ὄψιν, τὸ
 δὲ ἰώδες φωτίζει ἀτελῶς τὰ ἀντικείμενα· τὰ δὲ κατὰ τὸ μέ-
 σον τοῦ ἡλιακοῦ φάσματος ὑπάρχοντα τὸ κυανοῦν καὶ πρά-
 σινον ἰλαρύνουσι [ἀναπαύουσι] τὴν ὄρασιν· ὅθεν καὶ ἡ φύσις
 τὰ ἔχυσεν ἄφθονα, τὸ μὲν εἰς τὸν θόλον τοῦ οὐρανοῦ, τὸ δὲ
 εἰς ὅλην τῆς γῆς τὴν ἐπιφάνειαν.

Τέλος πάντων τὰ χρώματα θεωροῦνται διττῶς, δηλ. κατ'
 ἀντανάκλασιν καὶ κατ' ἐπιπρόσθησιν· οὕτω π. χ. τὸ χρῶ-
 μα σκιεροῦ τινος σώματος φαίνεται κατ' ἀντανάκλασιν· ἄλ-
 λά τὸ διαφανὲς σῶμα δύναται νὰ ἔχη δύο χρώματα, τὸ μὲν
 διακρινόμενον κατ' ἀντανάκλασιν, τὸ δὲ κατ' ἐπιπρόσθησιν,
 ὅταν δηλ. βάλωμεν τὸ ἀντικείμενον μεταξὺ τοῦ φωτὸς καὶ
 τῶν ὀφθαλμῶν.

N. A.

(1) Ἴδε ἀνωτέρω The London Journal κτλ..

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ.

Περί όβελίσκων.

Όταν ό περιηγητής τής Αιγύπτου βλέπη περι έαυτόν αΐδια μνημεία έθνους έξαλειφθέντος πρό αΐώνων από τó πρόσωπον τής γής, έν ώ τόσα άλλα, τά όποια ώς όδοιπόροι διήλθον έκείθεν, δέν άφήκαν οϋτε ίχνος τής ύπάρξεώς των, δέν δύναται νά πιστεύση ότι τοιαύται τερατώδεις οίκοδομαί άνυψώθησαν χωρίς σκοπόν· Η άρχιτεκτονική τῶ όντι τῶν Αιγυπτίων είχεν, ώς φαίνεται, δύο άντικείμενα· νά έκπλήττη μέν τās όψεις διά τής μεγαλοπρεπείας, νά διεγείρη δέ είς τó πνεϋμα διαφόρους ιδέας διά τού πλήθους καί τής διαθέσεως τῶν ώραΐσμάτων. Άλλ' έν μέσῳ τῶν ύψηλῶν οίκοδομῶν, τῶν όποίων ό χαρακτήρ άναλογεί μē τήν άπειρον έκτασιν τής περικυκλούσης τήν Νειλῶαν κοιλάδα έρήμου καί με τόν πλατύτατον όρίζοντα, τόν όποιον δέν σκοτίζουσι ποτέ τά νέφη, μεταξϋ τῶν πολυαρίθμων σφιγγῶν, τῶν όγκωδεστάτων πυλώνων, καί τῶν κολοσσαίων στύλων διακρίνονται διά τήν άντίθεσιν τής κομψότητος έν ταύτῳ καί τού ύψους των, καθῶς καί διά τήν λαμπρίτητα τῶν χρωμάτων οί όβελίσκοι όθεν καί ό Καμβύσης, ότε πορθῶν τήν Αίγυπτον ήλθε νά πολιορκήση τήν Ηλιούπολιν, έκθαμβος είς τήν θείαν όβελίσκου έχοντος ύψος 120 πήχεων, διέταξε παρευθὺς νά σβέσωσι τήν πυρκαϊάν, ήτις προχώρησεν ήδη είς τήν βάσιν μονολίθου, ώστ' αὐτὸς, όστις δέν ἤσθάνθη τόν έλάχιστον

οἶκτον εἰς τὴν καταστροφὴν τόσων ἄλλων καταστημάτων, ἐσεβάσθη τὸ ὠραῖον τοῦτο τῆς τέχνης ἔργον [1]. Ὑπάρχει ἄρα περίεργον νὰ γνωρίσωμεν ὄχι μόνον τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἀξιοπρέπειαν, ἀλλὰ καὶ τὴν συμβολικὴν σημασίαν τῶν ἐπιγραφῶν, αἱ ὁποῖαι κατασκευάζουσι τὰς πλευρὰς τῶν ὀβελίσκων.

Κατὰ τὰς παραδόσεις τῶν ἱερέων τῆς Αἰγύπτου διασωθείσας μέχρις ἡμῶν ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτον, τὸν Διόδωρον, τὸν Πλίνιον καὶ ἄλλους συγγραφεῖς, οἱ μονάρχαι τῆς χώρας ταύτης θέλοντες νὰ ἀποδείξωσι τὴν πρὸς τοὺς θεοὺς εὐσεβειαν καὶ εὐγνωμοσύνην διὰ τὴν εὐδαιμονίαν τῆς βασιλείας των, σκοπεύοντες δὲ καὶ νὰ διαιωνίσωσι τὴν μνήμην διαφορῶν πολεμικῶν κατορθωμάτων, ἐφιλοτιμοῦντο νὰ ἀνεγείρωσι ναοὺς πολυτελῶς καθωραϊσμένους ἀπὸ τὴν τέχνην, καὶ κατ' αὐτὸ τὸ θρησκευτικὸν πνεῦμα ὑψώθησαν οἱ διάφοροι ὀβελίσκοι φέροντες σχηματισμοὺς παντοδαπῶν πτηνῶν καὶ τετραπόδων, πρὸς δὲ τούτοις καὶ φανταστικῶν πραγμάτων [2]. Ἡ ἱστορικὴ δὲ αὕτη μαρτυρία ἐπεβεβαιώθη καὶ ἀπὸ τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἱερογλύφων, τὴν ὁποίαν ἐφεῦρεν ὁ περίφημος Χαμπολίων· ὥστε ἤδη ὑπάρχει γνωστὸν, ὅτι ἕκαστος μνημεῖον φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἀνεγείραντος αὐτὸ βασιλέως καὶ παριστάνει τὰ συμβάντα τῆς βασιλείας του· ὅσακις δὲ ἡ αὐτὴ οἰκοδομὴ ἀνήκει εἰς δύο ἢ τρεῖς βασιλεῖς, ἔχει τὸ ὄνομα ἑκάστου αὐτῶν κατὰ τὸ μέρος μόνον, τὸ ὁποῖον ἕκαστος ἀνύψωσεν. Ἐκτὸς δὲ τούτου οἱ Αἰγύπτιοι ἐμίγνουσαν πάντοτε ἐπ' αὐτῶν τοὺς ὕμνους τῶν θεῶν μὲ τὰ ἐγκώμια τῶν βασιλέων, ἱστοροῦντες ταῦτα ἐν εἴδει θρησκευτικῶν μύθων, καθὼς ἀναφέρει ὁ ἱερός Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς [3]. Θέλει δὲ φανῆ καὶ ἐκ τῶν κατωτέρω ῥηθησομένων. Συγχωρεῖται ἄρα νὰ εἴπωμεν ὅτι αἱ ἀπειράριθμοι ἐπιγραφαὶ ἐγγεγλυμμέναι εἰς τὰς πλευρὰς, αὐτόχρημα σελίδες τῶν χρονι-

(1) Πλίν. Φυσ. Ἱστορ. XXXVI, 9.

(2) Ἀππ. Μαρκελῖνος ἱστορ. XV. 4.

(3) Στρωμ. V. I.

κῶν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀπολεσθεῖσαι τρόπον τινὰ διὰ τῶν αἰώνων, ἀνευρέθησαν καὶ ἤδη δίδουσιν ὕλην εἰς τὴν ἱστορίαν διὰ τῆς γινομένης ἀκαταπαύστως προόδου περὶ τὴν τῶν τοιούτων μελέτην

Ἄπατῶνται ἐπομένως ὅσοι ἐξέλαβον τοὺς ὀβελίσκους ὡς γνώμονας προωρισμένους νὰ δεικνύωσι τὰς διαιρέσεις τοῦ χρόνου· ἐπειδὴ καὶ αὐτὴ ἡ περὶ τὰ προπύλαια τῶν ναῶν κατὰ δύο θεσεις των δύναται νὰ πληροφορήσῃ ὅτι δὲν ἐκτίσθησαν διὰ καμμίαν ἀστρονομικὴν χρῆσιν. Πρέπει ὅμως νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ παραδοξολόγος γνώμη τοῦ Κιρχέρου [ὅστις συνέγραψε τὸν Αἰγυπτιακὸν Οἰδίποδα] διακαιολογεῖται κατὰ τινὰ τρόπον· διότι εἰς τὴν ἐμφάνισιν τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅτε ἡ Ῥωμαϊκὴ δύναμις ἐξάλειψεν ἀπὸ τὸν παγκόσμιον χάρτην ὅλα τὰ ἔθνη, αἱ θρησκευτικαὶ διδασκαλίαι τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως συναπαντήθησαν· ἐκ τούτου δὲ προήλθε νέα τις κλίσις εἰς τὰς θεωρητικὰς ἐρεῦνας, ἡ πνευματοκρατία ὑπερίσχυσε καὶ τὰ πάντα ὑπήγοντο εἰς νέον ἐξηγήσεως σύστημα. Τοῦτο τοῦλάχιστον μαρτυροῦσι σύγχρονοὶ τινες τῆς ἐποχῆς ταύτης συγγραφεῖς περὶ τῶν ὀβελίσκων καὶ τῆς Ἱερογλυφικῆς γραφῆς.

Αἱ ὀβελοειδεῖς αὐταὶ οἰκοδομαὶ, τὰς ὁποίας οἱ μονάρχαι προθυμήθησαν νὰ ἀνεγείρωσιν ἀπὸ σενίτην λίθον ἦσαν ἀφιερωμέναι εἰς τὸν ἥλιον· τὸ σχῆμα δὲ αὐτῶν παριστάνει συμβολικῶς τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἀστέρου τούτου· ὁ δὲ Πλίνιος ἀναφέρων περὶ τοῦ ὀβελίσκου, τὸν ὀποῖον ὁ Αὔγουστος εἴστησεν εἰς τὸν μέγαν ἵππόδρομον καὶ εἰς τὸ Ἄρειον πεδίον, προστίθησιν ὅτι καὶ οἱ δύο φέρουσιν ἐπιγραφὰς ἐξηγούσας τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως κατὰ τὰ δόγματα τῶν Αἰγυπτίων [1]. Ὁ δὲ Πορφύριος διατείνεται ὅτι αἱ πυραμίδες καὶ οἱ ὀβελίσκοι ἐξίσου ἦσαν ἀνατεθειμένοι εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ πυρός [2]. τέλος ὁ ἅγιος Κύριλλος λέγει ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι ἐγχαράττοντες ἐπιγραφὰς εἰς τοὺς ναοὺς καὶ

(1) Ἱστορ. φυσ. XXX. VI. 8.

(2) Πορφ. παρ' Εὐσεβ. Εὐαγγ. προπαρασκ. III. 7.

τούς όβελίσκους, δέν έκρινον άρμόδιον τήν χρήτιν τών κοι-
νών γραμμάτων, αλλά διά σημείων παριστανόντων τήν ά-
ληθή τών πραγμάτων ούτιαν άπεκάλυπτον εις τούς σοφούς
βαθείας μυστικὰς γνώσεις [1].

Έκ τούτων λαμβάνομεν άφορμήν νά έρευνήσωμεν τήν άρ-
χήν του σχήματος τών όβελίσκων· είπαμεν δέ ήδη, ότι ό
Κίρχερος τό έθεώρει ώς σύμβολον άφηρημένων φιλοσοφικ-
κών λόγων· άλλ' ό Ζουεγα σοφός συγγραφεύς του περι χρή-
σεως και άρχής τών όβελίσκων βιβλίου δοξάζων όρθότερα
ΐσως, ενόμιζεν ότι αί στήλαι έγέννησαν τούς όβελίσκους·
‘Η άπλή όμως παράδοσις τών μνημείων τούτων άρκεί νά ά-
ποδείξη ότι δέν ύπάρχει τι κοινόν μεταξύ όβελίσκου και
στήλης. ‘Οπωσδήποτε δ' αν έχη τό πράγμα ή γεωμετρική ιδέα
τής τε πυραμίδος και του όβελίσκου, τά χρησιμεύσαν-
τα εις τήν λάξευσιν ή τήν μετακομιδήν τών λίθων έργαλεία
ύπάρχουσι σημεία αναμφισβήτητα μεγάλης κατά τας τέ-
χνας και τας έπιστήμας προόδου, ήτις δέν δύναται νά κα-
τορθωθή είμή μετά πολλού; αιώνας. Και οί μέν όβελίσκοι
φέρουσιν ακριβώς έγγεγλυμμένην τήν χρονολογίαν τής ανε-
γέρσεώς των, εις δέ τας πυραμίδας δέν φαίνεται έπιγραφή
κινενός είδους· γνωρίζομεν δέ μόνον ότι κατάγονται από
τούς άπωτάτους χρόνους τής Αίγυπτιακής Ιστορίας, και ότι
ή μνήμη τής οίκοδομής των ήτο συγκεχυμένη παράδοσις
και έπ' αυτού του ‘Ηροδότου, όλίγη δηλ. μετά τήν εις Αί-
γυπτον εισβολήν τών Περσών, ή περι τας άρχις του Ε.
αίώνος πρό χριστοῦ. [2]

‘Αγνοοῦμεν δ' όποίους μηχανικούς τρόπους μετεχειρίσθη-
σαν οί Αίγύπτιοι εις τήν ανέγερσιν τών όβελίσκων· άλλ'
ό,τι λέγει ό Πλίνιος περι του ύψωθέντος εις τήν Μέμφιν
όβελίσκου πλησίον του ανακτόρου του Μνέβις παρά του
βασιλέως ‘Ραμσή παριστάνει τήν περι τούτου κατ' εκείνον

(1) Κύριλ. άνασκευή του Αυτοκράτορος ‘Ιουλιανού Βιβλ. ΙΧ.

(2) ‘Ηρόδοτ. Ευτέρπ. ΙΙ. 128. Διόδωρ. Σικελ. Ι. 64. Πλίν. φυσ.
xxxvi 12.

τὸν καιρὸν γνώμην. “ Εἶχεν 120 πήχεις ὕψους, ἔνδεκα δὲ περιφερείας καὶ λέγεται ὅτι 120 χιλιάδες ἀνθρώπων εἰργάζοντο· ὁ δὲ μονάρχης φοβούμενος, ὅτε ἦλθε καιρὸς νὰ τὸν στήσωσι, μήπως αἱ μηχαναὶ ὑποκύψωσιν εἰς τὸ βάρος, ἔδεσε τὸν υἷόν του εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὀβελίσκου, διὰ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τοὺς ἐργάτας περισσοτέραν προθυμίαν εἰς τοὺς κόπους καὶ προσοχὴν. ”

Ἄλλὰ τὰ σχέδια τῆς κατὰ τὴν Αἴγυπτον περιηγήσεως τοῦ Κ. Ροξελλίη [μνημεῖα τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Νουβίας] περιέχουσιν ἓν παράδειγμα κινητικῶν μηχανημάτων μεταξὺ τῶν κατοίκων τῆς κοιλάδος τοῦ Νείλου. Πρόκειται δὲ περὶ τῆς μετακομιδῆς κολοσσαϊκοῦ ἀγάλματος, τὸ ὁποῖον ἐτέθη ἐπὶ ἐλκύθρου κινουμένου ἀπὸ τέσσαρας παραλλήλους σειρὰς 42 ἀνθρώπων ἐκάστην, ἐκτὸς τοῦ πρωτοστάτου, συνδεδεμένας διὰ καλωδίων· εἰς δὲ τὰ γόνατα τοῦ μονολίθου ὁ μηχανικὸς ἰστάμενος ὀρθίως διευθύνει τὰς κινήσεις τῶν ἐργατῶν, ἐν ᾧ κατωτέρω φαίνεται ἄνθρωπος ἐπιχέων ὕδωρ εἰς τὰ συντεταμένα καλώδια διὰ νὰ τὰ καταστήσῃ βέβαια εὐκαμπτότερα. Ἴδου τί λέγει ὁ Ἡρόδοτος περὶ οἰκοδομῆς τῆς μεγάλης πυραμίδος. [1]

“ Ἐποιήθη δὲ ὧδε αὕτη ἡ πυραμὶς ἀναβαθμῶν τρόπον, τὰς μετεξέτεροι κρῶσσας, οἱ δὲ βωμίδας ὀνομάζουσι. Ταυτήν τὸ πρῶτον ἐπεὶ τε ἐποίησαν αὕτην ἤειρον τοὺς ἐπιλοίπους λίθους μηχανῆσι ξύλων βραχέων πεποιημένησι χαμάθεν μὲν ἐπὶ τὸν πρῶτον στοῖχον τῶν ἀναβαθμῶν αἰείροντες, ὅπως δὲ ἀνίοι ὁ λίθος ἐπ’ αὐτὸν εἰς ἑτέραν μηχανὴν ἐτίθετο ἐστεῶσαν ἐπὶ τοῦ πρῶτου στοῖχου· ἀπὸ τούτου δὲ ἐπὶ τὸν δεύτερον εἴλκετο στοῖχον ἐπ’ ἄλλης μηχανῆς· ὅσοι γὰρ δὴ στοῖχοι ἦσαν τῶν ἀναβαθμῶν, τοσαῦται καὶ μηχαναὶ ἦσαν. Εἴτε καὶ τὴν αὕτην μηχανὴν ἐοῦσαν μίαν τε καὶ εὐβάστακτον μετεφόρσον ἐπὶ στοῖχον ἕκαστος, ὅπως τὸν λίθον ἐξέλοιεν· λελέχθω ἡμῖν ἐπ’ ἀμφότερα κατὰ περ λέγεται. ”

(1) Εἰτέρη.

Δὲν ἐμάθομεν τίποτε ἀκριβὲς ἀπὸ τοὺς παλαιούς οὔτε περὶ τοῦ τρόπου τῆς μετακομιδῆς τῶν ὀβελίσκων· ὑποτίθεται δὲ μόνον ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι ὠφελούντο ἀπὸ τὴν πλημμύραν τοῦ Νείλου, καὶ ὅτι ἀφ' οὗ τοὺς ἔφερον ὡς τὸν τόπον, τοὺς μετεκύλιον διὰ μοχλῶν κτλ. Τοῦτο δὲ ὑπάρχει τόσῳ πιθανώτερον, ὅσῳ τὴν αὐτὴν μέθοδον μετεχειρίσθησαν καὶ οἱ Γάλλοι μεταφέροντες τὸν Λουξὸρ ὀβελίσκον διὰ τοῦ Νείλου ἀπὸ τὰς Θήβας μέχρι ταῦ λιμένας, ἐκεῖθεν δὲ μέχρι τῆς πόλεως τῶν Παρισίων, ὅπου ἤδη φαίνεται.

Ὁ δὲ Πλίνιος διαγέεται πῶς ἦλθεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὁ τεθεὶς παρὰ τοῦ Φιλαδέλφου Πτολεμαίου εἰς τὸ Ἀρσινοεῖον ὀβελίσκος· ὅτι δηλ. μετεκομίσθη διὰ τοῦ ποταμοῦ εἰς τὸν τόπον ὅπου ἤδη κεῖται κατὰ τινὰς μὲν παρὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος Σατύρου, κατὰ τινὰς δὲ παρὰ τοῦ Φοίνικος· χάριν δὲ τούτου ἠνοίχθη διώρυξ ἀπὸ τὴν ὄχθην τοῦ Νείλου ὡς τὸν τόπον, ὅπου ἴστατο, καὶ δύο μεγάλα πλοῖα φορτωμένα μὲ μεγάλας πέτρας ἑνὸς κυβικοῦ ποδὸς ἐδέχθησαν τὸν μονόλιθον, τοῦ ὁποῖου τὰ ἄκρα ἤγγιζον τὰς ὄχθας τῆς διώρυγος κτλ. [1]

Ὅτε δὲ ἡ Ῥώμη ἀνηγορεύθη τοῦ κόσμου πρωτεύουσα, οἱ αὐτοκράτορες ἐφιλοτιμήθησαν νὰ τὴν καλλωπίσωσι μὲ αἰγυπτιακὰ μνημεῖα· ὅθεν κατὰ τὸν Ἀμμιανὸν μετεχειρίσθησαν ὑπεμεργέτη πλοῖα εἰς τὴν μετακομιδὴν τινὸς ὀβελίσκου διὰ νὰ τὸν ὑψώσωσι δὲ ἕστησαν μεγάλας δοκοὺς, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ἐσχημάτιζε δάσος μηχανῶν ἔπειτα ἔδεσαν μακρὰ καὶ χονδρὰ σχοινία, τὰ ὁποῖα περιπεπλεγμένα σφιγκτὰ ἐμπόδιζον τὴν θῆαν τοῦ οὐρανοῦ· οὕτω δὲ κατ' ὀλίγον ὑψωθὲν εἰς τὸν ἀέρα τὸ βουνὸν τοῦτο διὰ τῆς βοήθειας πολλῶν χιλιάδων ἀνθρώπων ἐτέθη εἰς τὸ μέσον τοῦ ἀμφιθεάτρου. [2]

Ἄλλ' οἱ ὀβελίσκοι οὗτοι παθόντες, καθὰς ὅλη ἡ πόλις τῆς Ῥώμης, ἀπὸ τοὺς πολέμους τῶν βαρβάρων ἔκειντο ἤδη

(1) Φυσ. Ἱστ. XXXVI. 9.

(2) Ἱστορ. XVII. 4.

κατὰ γῆς ἡμελημένοι ἕως οὐ ὁ Πάπας Σίξτος ὁ Ε΄ τοὺς ἀνέστησε διὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος Φοντάνα, ὅστις μετεχειρίσθη ἐκτὸς τῶν τροχαλιῶν καὶ σχοινίων καὶ δοκῶν 150 ἵππους, τεσσαράκοντα μεγάλας ἐργάτας εἶτε ὄνους [ἄργανα] μηχανὰς κινουμένας ἀπὸ 20 ἀνθρώπους καὶ δύο ἵππους ἐκάστην, ἀφοῦ περιετύλιξε τὸν ὀβελίσκον μὲ δοκοὺς καὶ σιδηροῦς κύκλους καὶ κρίκους· τὸ πᾶν δὲ ἐξετελείτο ἐν ἡχῶ σαλπύγων καὶ κυμβάλων, καὶ ἐδαπανήθησαν εἰς τὸ ἔργον ὡς 400,000 φράγκα.

Οἱ μεγάλοι ὀβελίσκοι ἐλαξεύθησαν ἀπὸ τὸν λεγόμενον πυροποίκιλον ἢ συνείτην λίθον, δηλ. καθ' ἡμᾶς κόκκινον γρανίτην, προελθόντα ἀπὸ τὰ λατομεῖα τῆς Συένης κατὰ τὴν Θηβαίδα, οἱ δὲ μικροὶ ἔγειναν ἀπὸ μελανὸν γρανίτην. Ἐπάρχουσι δὲ, ὡς ἐρρέθη, μονόλιθοι, ἔχουσι τετράγωνον σχῆμα καὶ στενεύουσιν ἀπὸ τὴν βίσιω ὡς τὴν κορυφήν, ἥτις τελευτᾷ εἰς ἡμίτομον κῶνον ἢ εἰς ὀξύ.

Ἐκτὸς τῶν ὀβελίσκων τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἀγίου Πέτρου καὶ τῶν λεγομένων Quirinalis καὶ Esquilinus εἰς τὴν Ῥώμην, καθὼς καὶ τοῦ εὔρισκομένου εἰς τὴν Ἀρλεάτην, ὅλοι οἱ λοιποὶ φέρουσι πλῆθος ἱερογλυφικῶν σημείων λαμβανομένων ἀπὸ τὸ γένος τῶν φυτῶν, τῶν ὀρυκτῶν καὶ τῶν ζώων, ἀπὸ τὰς τέχνας καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν φαντασίαν. Ὄνομάσθησαν δὲ ἱερογλυφικὰ εἶτε ἱερὰ γραφῆ, καθότι ἀπεκαλύφθησαν παρὰ τοῦ Τρισμεγίστου Ἑρμοῦ [Θῶθ] ὅστις ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ ἔνσαρκος τῶν θεῶν σοφία, καὶ ἐπειδὴ ἦτε χρήσις καὶ ἐρμηνεῖα αὐτῶν ἦσαν καθήκοντα τῶν ἱερέων.

Ἐκ τῶν σημείων δὲ τούτων τὰ μὲν δύνανται νὰ ὀνομασθῶσιν εἰκονικὰ, διότι ζωγραφοῦνται τῶντι καὶ οὕτως ἐνθυμίζουσι τὸ προκειμένον πρᾶγμα· τὰ δὲ ἰδεογραφικὰ, διότι παριστάνουσι φυσικόν τι ἀντικείμενον ἔχον τινὰ ἀναλογίαν γνωστὴν ἢ ἄγνωστον μὲ τὴν ἰδέαν, τὴν ὁποίαν ζητεῖται νὰ ἐκφράσωμεν· οὕτω π. χ. ἐπειδὴ ἐπιστεύετο ὅτι ὁ φοῖνιξ βλαστάνει δώδεκα κλωνάρια κατ' ἔτος, τὸ κλωνά-

ριον τοῦ δένδρου τούτου ἐσήμαινε τὸν ἐνιαυτὸν [1] ὁ γυνῆ τὴν φύσιν καὶ τὸ θῆλυ γένος, διότι οἱ Αἰγύπτιοι ἐπίστευον ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀρσενικὸν γένος τοῦ πτηνοῦ τούτου καὶ ὅτι γονιμοποιεῖται ἀπὸ τὸν ἄνεμον [2], ἡ μέλισσα ἐδήλου κατὰ τὸν Ἀμμιανὸν, τὸν βασιλέα· ἐπειδὴ ἂν καὶ συμφέρη ὁ διέπων τὴν τύχην τῶν λαῶν νὰ προσφέρηται ἡμερος (γλυκεὺς), πρέπει ἀνάγκης τυχεύσης νὰ μεταχειρίζηται καὶ τὸ κέντρον τῆς ἐξουσίας.

Τέλος τὰ σημεῖα τοῦ τρίτου εἴδους λέγονται φωνητικὰ, ἐπειδὴ παριστάνουσιν ἀντικείμενα, τῶν ὁποίων ἡ πρώτη φωνὴ εἶτε τὸ ἀρκτικὸν στοιχεῖον ἐμβαίνει εἰς τὴν σύνθεσιν τῆς λέξεως τοῦ ἐκφραζομένου πράγματος· οὕτω π. χ. πρὸς παράστασιν τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος λέων ἦτο χρεία νὰ σχηματισθῆ Λύχνος, Ἐλαία, Ὄον, Νέφος, [δηλ. ΔΕΩΝ].

Ἡ ἱερὰ γραφὴ τάττει τὰ σημεῖα αὐτῆς κατὰ στίχον ὀρθιον [καθέτως] ἢ ὀριζόντειον· ἡ δὲ ἀρχὴ τῆς ἐπιγραφῆς [συνήθως ἀπὸ τὰ δεξιὰ πρὸς τὰ ἀριστερὰ] εὐρίσκεται ὅπου στρέφονται αἱ κεφαλαὶ ἀνθρώπων ἢ ζώων, ἢ τὰ γωνιώδη καὶ κυρτὰ μέρη τῶν ἀψύχων πραγμάτων, τὰ ὁποῖα εἰκονίζονται δι' αὐτῆς· αἱ δὲ στήλαι ἀναγινώσκονται ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω.

Ἀλλὰ τί ἦτο τὸ πρότιστον ἀντικείμενον τῶν ἐπιγραφῶν, ὅσαι σκεπάζουσι τὰς πλευρὰς τῶν ὀβελίσκων; τοῦτο λέγει καὶ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης [3]· “δύω δὲ λιθίνους ὀβελίσκους (ἀνέθηκε τῷ θεῷ τῷ μάλιστα ἐν Θήβαις τιμωμένῳ ὁ Σεσόσις ἢ Σέσωστρις) ἐκ τοῦ σκληροῦ λίθου πηχῶν τὸ ὕψος εἴκοσι πρὸς τοὺς ἑκατὸν ἐφ’ ὧν ἐπέγραψε τότε μέγεθος τῆς δυνάμεως καὶ τὸ πλῆθος τῶν προσόδων καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν καταπολεμηθέντων ἐθνῶν κτλ.” ἀναγινώσκωμεν δὲ καὶ εἰς τὸν Σράβωνα ὁμοίως. “Ἐπὲρ δὲ τοῦ Με-

(1) Ὁραπόλων. Βιβλ. 1. Ἐρογλυφ. 3.

(2) Ὁραπόλ. 111, Ἀμμ. Μαρκελ. XVII. 4.

(3) I, 37.

μνονείου Θῆκαι βασιλέων ἐν σπηλαίοις λατομηταὶ περὶ
 τετταράκοντα θανμαστῶς κατασκευασμένοι θεῶς ἄξια· ἐν
 ταῖς Θῆκαις ἐπὶ τινων ὀβελίσκων ἀναγραφὰι δηλοῦσαι τὸν
 τε πλοῦτον τῶν τότε βασιλέων καὶ τὴν ἐπικράτειαν, ὡς μέ-
 χρισκυθῶν, καὶ Βακτρίων καὶ Ἰνδῶν καὶ τῆς νῦν Ἰωνίας
 διατείνασαν καὶ φόρων πλήθος καὶ στρατιᾶς περὶ ἑκατὸν
 μυριάδας. [Βιβλ. XXVIJ. 1.]

N. A.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ.

Περὶ τῆς ἐμπορικῆς καὶ βιομηχανικῆς προόδου τῆς Πρωσσίας καὶ ἐγγένει τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας.

! Πῶς ἠϋξησεν εἰς τοσοῦτον ἡ ἡγεμονία τοῦ Βρανδεβούργου ἥτις κατὰ τὸ 1648 ἔτος οὐδὲ κὰν συγκατελέγετο μετὰ τὸν τῶν ἐπικρατειῶν τῆς Εὐρώπης; Διὰ μέσου τίνων συμβάντων καὶ πολιτικῶν συνδυασμῶν ἠδυνήθη νὰ ἀνοιχθῆ εἰς τὸ μέγα πολιτικὸν πέλαγος τὸ ἀπλοῦν αὐτὸ μαργραβιάτον, τὸ ὁποῖον διατελοῦν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Πολωνίας περιεστοιχίζετο πανταχῆθεν ἀπὸ τόσους σκοπέλους; πῶς λοξοδρομήσαν ἀπέφυγε τὰ κωλύματα τὰ ὁποῖα πρὸ τῶν ποδῶν του ἐγείροντο καὶ ἐκατόρθωσεν, ἐν μέσῳ τόσων καταστροφῶν, νὰ ἀναβῆ αὐτὸ εἰς τὸν βαθμὸν τῶν σημαντικωτέρων δυνάμεων τῆς ἐποχῆς μας; Ταῦτα εὐλόγως ἐρωτᾷ ὁ μελετῶν τὴν Γαυμασίαν τύχην τῆς Πρωστικῆς μοναρχίας. Ὁ πολύμοχθος αὐτῆς τοκεὸς, ἡ βραδεία ἀλλὰ συνεχῆς ἐξάπλωσις της, αἱ κατακτήσεις τὰς ὁποίας ἐπέτυχεν ὅτε μὲν διὰ τῶν ὄπλων, ὅτε δὲ διὰ τῆς ὀπλωματίας, εἶναι ἀναντιρρήτως ἐν τῶν περιεργωτέρων ἀνικειμένων τῆς νεωτέρας ἱστορίας. Βεβαίως ἡ δικαιοσύνη, ἡ καλὴ πίστις, ἡ γενναιοφροσύνη δὲν καθιέρωσαν ἅπαντα τὰ ἀποκτήματα τῆς Πρωσσίας, ἀλλ' αἱ κοιναὶ αὐταὶ ἀρεταὶ δὲν εἶναι τροφαὶ τῶν μεγάλων

λων πολιτικῶν τυχῶν. Καὶ ἐκτὸς τούτου, πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν, ἡ καλὴ διοίκησις τῶν πέντε Φρεδερίκων [1], ἡ δεξιότης των εἰς τὸ νὰ ὠφελῶνται καὶ ἀπὸ τὰς εὐτελεστέρας περιζήσεις, ἡ καρτερία τῶν στρατιωτῶν των καὶ, πρὸ πάντων ἴσως τῶν ἄλλων, αἱ μεγάλαί πολιτικαὶ μεταβολαὶ αἵτινες ἀπὸ τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος τασάκις ἠλλοίωσαν τὴν ὄψιν τῆς Εὐρώπης, συνετέλεσαν μεγάλως εἰς τὴν ἐπίδοσιν τοῦ κράτους τούτου.

Κατὰ τὸ 1801 ἔτος, ἡ Πρωσσία ἀποτελοῦσα ἀπλοῦν ἀκόμη δουκάτον, ἦτο χώρα μικρὰ καὶ ἔρημος. Ὁ αὐτοκράτωρ Λεοπόλδος ὅστις οἰκειοποιήθη τὸ προνόμιον τοῦ νὰ χειροτονῆ βασιλεῖς, ἀπεφάσισε νὰ τὴν καταστήσῃ βασιλείον διαδοχικὸν καὶ προσήρτησεν αὐτῇ μέρος τῆς Πολωνίας ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης μόνον χρονολογεῖται ἡ Πρωσικὴ μοναρχία. Ἄλλ' ἔκτοτε ἡ Πρωσσία δὲν ἠμέλησε νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ ὅλα τὰ σφάλματα εἰς ὅσα ἐκ διαλειμμάτων περιέπεσαν οἱ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης· ἡ θρασύτης τοῦ IB' Καρόλου, οἱ φιλόδοξοι σκοποὶ τῆς Αἰκατερίνης, αἱ δεινὰί περιστάσεις τῆς Αὐστρίας, ἡ ἀμφιρρέπῃς πολιτικὴ τῆς Γαλλίας, ὅλα ταῦτα συντελοῦσιν εἰς προαγωγὴν της. Εἴτε ἐχθρὰ, εἴτε σύμμαχος εἶναι τῶν δυνάμεων τούτων, πάντοτε κατορθώνει νὰ ἐπιτύχῃ τι παρ' αὐτῶν. Μετὰ τὴν ἐν Πολτανίᾳ ἦγταν τοῦ IB' Καρόλου ἀποκτᾶ τὴν Πομερανίαν

(1) Ἴδου οἱ βασιλεῖς τῆς Πρωσσίας. Φρεδερίκος ὁ Α' γεννηθεὶς τὸ 1657· στεφθεὶς περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1701 καὶ ἀποθανὼν τὸ 1713. - Φρεδερίκος Βιγγέλμος ὁ Α' γεννηθεὶς τὸ 1688. διαδέχεται τὸν πατέρα του τῇ 25 Φεβρουαρίου 1713 καὶ ἀποθνήσκει τῇ 31 Μαΐου 1740. - Φρεδερίκος ὁ Β'. ὁ ἐπονομασθεὶς μέγας, γεννηθεὶς τῇ 24 Φεβρουαρίου τοῦ 1712, τρίτος υἱὸς τοῦ προλαβόντος, τὸν ὁποῖον καὶ διεδέχθη ἀμέσως· ἀπεβίωσε τῇ 17 Αὐγούστου 1786. - Φρεδερίκος Βιγγέλμος ὁ Β'. ἀδελφίδου τοῦ μεγάλου Φρεδερίκου, ἐγεννήθη τῇ 25 Σεπτεμβρίου 1744 καὶ ἀπεβίωσε τῇ 19 Νοεμβρίου 1797. - Φρεδερίκος - Βιγγέλμος ὁ Γ', υἱὸς τοῦ προηγουμένου, γεννηθεὶς τῇ 3 Αὐγούστου 1770, ἀπέθανε τῇ 7 Ἰουνίου 1840. - Φρεδερίκος - Βιγγέλμος Δ' βασιλεύει ἀπὸ τῆς 7 Ἰουνίου. 1840.

διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Ὑβερτσβούργου κερδίζει τὴν Σιλεσίαν· κατὰ τὴν πρώτην διανομὴν τῆς Πολωνίας τὸ 1772 γενομένην, ἔλαχεν ὅλης τῆς Πρωσικῆς Πολωνίας· οἱ κατὰ τὸ 1792 καὶ 1793 γενομένοι διαμελισμοὶ τῇ δίδουσι τὰς πόλεις τοῦ Δαντίσκου, τοῦ Τορνιού (Thorn) καὶ ἅπασαν τὴν παρακειμένην τῇ Σιλεσίᾳ Μεγάλῃν Πολωνίαν. Ἡ δὲ σιγμιαία παραχώρησις τῆς Ἀνοβέρας, ἡ τὸ 1805 γενομένη, καθίζησιν αὐτὴν κυρίαν ὅλης τῆς βορείου παραλίας τῆς μέσης Εὐρώπης καὶ ἐπομένως δύναμιν ναυτικὴν, ἣτις ἤθελεν ἐκτείνεται ἀπὸ τῶν στομιῶν τοῦ Βισούργιδος [Weser] μέχρι τῶν τοῦ Χρόνου ποταμοῦ [Niemen], ἂν ἡ συνθήκη τῆς Χρονοπόλεως [Tilsitt] δὲν τὴν ἀφήρπαζεν ὄχι μόνον τὴν νέαν ταύτην πρόσκτησίν της, ἀλλὰ καὶ τὰς πλείστας τῶν ἀρχαιοτέρων της ἐπαρχιῶν.

Τότε καταβληθεῖσα ἀπὸ τὴν χεῖρα γίγαντος, ἡ Πρωσσία διετέλεσεν ἔτη τινὰ τεταπεινωμένη· τὸ πᾶν ὑπέεικε κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν εἰς τὰ ὄπλα τοῦ Ναπολέοντος, καὶ ἡ Πρωσσία συνεμερίζετο τὴν κοινὴν αὐτὴν τύχην, οὐδέποτε ὁμως ἀπελπιζομένη περὶ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος· ἀπὸ αὐτῆς πρώτης τὰ χεῖλη ἐξήλθεν ἡ φοβερὰ ἐκείνη πολεμικὴ κλαγγὴ ἡ τοσοῦτον ἀντηχήσασα καθόλην τὴν Γερμανίαν· ὁ ἐνθουσιασμὸς καὶ ἡ ἀφοσίωσις τῶν Πρώσσων, ὑποταχθέντων μὲν ἀλλ' οὐχὶ δουλωθέντων, ἤγειρον ἀπὸ τῆς ληθαργίας αὐτῶν ὅλα τὰ ἔθνη τῆς ἄρκτου. Ὁ Φρεδερίκος Βιλγέλμος ἐθεωρήθη ὡς ὁ κυριώτερος μοχλὸς τῆς συμμαχίας, τὰ δὲ στρατεύματα τοῦ στρατηγοῦ Βλυχέρου ἀπετέλουν πάντοτε τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν τῶν συμμάχων δυνάμεων. Ὡς γέρας τῶν ἀγώνων της, ἡ ἐν Βιέννῃ σύνοδος ἐδωρήσατο εἰς τὴν Πρωσσίαν τὸ μέγα δουκάτον τῆς Ποστανίας, τὸ Κότβιον, τὴν παλαιὰν Μαρξίαν, τὴν πόλιν τοῦ Δαντίσκου, τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Ἀλβερσταδίου, τὰς πόλεις τοῦ Κυντιλινοβούργου, τοῦ Ἐρφύρτου, τῆς Νορθύσης, τῆς Μυλχύσης, τῆς Καππενβέργης, τὸ δουκάτον τῆς Κλιβίας κλπ. κλπ. τελευταῖον, ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἀπερρόφησεν ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ δουκὸς τῆς Σαξονίας, τὸ μέγιστον μέ-

ρος τῆς ἐπικρατείας τοῦ φερωνύμου αὐτῆς βασιλέως. Οὕτως ἐμεγαλύνθη διὰ τύχης τῶν ὄπλων της καὶ τῆς πολιτικῆς της ἢ Πρωσικῆ μοναρχία εἰς βαθμὸν, ὥστε ἤδη ἀφ' ἑνὸς ἐγγίξει εἰς τὴν Γαλλίαν, ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν Ῥωσσίαν, καὶ ἡ ἐπιφάνειά της ἀναβαίνει εἰς 80,450 μίλια, ἡ δὲ γραμμὴ τῶν συνόρων της εἰς 600 καὶ ἔτι πρὸς. Παράδοξον τῶντι κράτος τοῦ ὁποίου ἡ στενὴ καὶ ἐλικοειδῆς χώρα δὲν εἶναι οὐδόλως πεπηγυῖα καὶ ἐξαρθρωταί ἐν αὐτῷ αὐτῆς τῷ κέντρῳ διὰ τῆς Ἀνοβέρας καὶ Βρουσβυκίας· παράχορδος συρραφὴ ἐπαρχιῶν καὶ τόπων τοὺς ὁποίους ἡ δορυκτησία κατὰ τύχην συνέζευξεν, ἡ δὲ εἰρήνη καὶ τὰ ὑλικά συμφέροντα θέλουν ἴσως κατορθώσει νὰ συγχώνεύσῃσι.

Μάτην εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν νεωτέρων ἔθνων ἠθέλομεν ζητήσῃ φαινόμενον ἀνάλογον τούτου· ἐντὸς ὀλίγων ἐνιαυτῶν διπλασιάζεται καὶ τριπλασιάζεται μάλιστα ὁ πληθυσμὸς καὶ ἡ ἔκτασις τῆς Πρωσσίας. Εἰς μίαν γωνίαν τοῦ Γερμανικοῦ κράτους ἀναφαίνεται αἴφνης ἔμβρυον τὸ ὁποῖον μετ' ὀλίγον ἐκτείνεται, αὐξάνει, παγιούται· οἱ περιστοιχούντες αὐτὸ κραταιοὶ θρόνοι δὲν ἰσχύουν ν' ἀναχιτίσωσι τὰς προόδους του, καὶ ἴσως ἡ ἀντιζηλία των συντελεῖ εἰς τὴν προκοπὴν τῆς νεογενοῦς μοναρχίας, ἣτις μὲν μὲν μορφωθείτα γίνεται δορυκτῆτωρ καὶ ἐστία ἀπορροφῶσα πάντα τὰ περὶ αὐτήν. Κυρίως ἀρειμάνιος, δὲν ἀμελεῖ ὅμως τὴν βιομηχανίαν καὶ ὀπλίζεται συνάμα μὲ τὰ ὄπλα τῶν τεχνῶν, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς πολιτικῆς. Καὶ ἰδοὺ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἡ μικρὰ αὐτὴ γωνία τῆς ἀρχαίας Γερμανίας καθίσταται ἀντίζηλος τῆς Αὐστρίας καὶ ὑποχρεοῖ πάντας τοὺς βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης νὰ τὴν παραλάβωσιν εἰς τὰ συμβούλιά των καὶ νὰ τὴν σέβωνται. Θαυμασία πρόοδος! Πῶς νὰ μὴ παραβῆ τις τὸ πολιτικὸν τοῦτο φαινόμενον μὲ περίεργον ἐπίσης ἄλλο φυσικὸν, τὴν μυστηριώδη πρόσφυσιν τῶν ζωοφύτων, ἅπερ τὸ ἔργον τῶν αἰῶνων μεταβάλλει εἰς νήσους ὁποίας ἤδη ἀπαντῶμεν ἀπείρους εἰς τὴν μεσημβρινὴν Θάλασσαν; Κατ' ἀρχὰς ὁ ναυτίλος δὲν βλέπει τι εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης τὴν ὁποίαν τὸ

πλοίων του ἀροτριαῖ· μετά τινας ἔνιαυτοὺς ἢ πρόρα του ἐγγίξει εἰς ὕψαλον ζωοφυτικόν, μετ' ὀλίγον νέα στρώματα προσεπιτίθενται, τὰ ἔντομα τὰ βιοῦντα καὶ ἀποβιοῦντα ἐπὶ τοῦ σκοπέλου τοῦ ὑπὸ τῆς γενεᾶς των ποιηθέντος, συναυξάνουσιν ἅμα τὸ κράτος καὶ τὸν τάφον των· τὰ κύματα ἀφρίζουσι καὶ ἡ τρικυμία βρέμει χωρὶς νὰ καταστρέψωσι τὸ ζῶν αὐτὸ οἰκοδόμημα, τὸ ἀπὸ τῶν ἐρειπίων του συμπληρούμενον! ἢ τῶν ἀνέμων πνοὴ καὶ αἱ παλιρροῖαι προσκομίζουσιν εἰς αὐτὸσπέρματα ἀφαιρεθέντα ἀπὸ ἀγρῶν προῤῥωτάτων καὶ τὸ στολίζουσι μὲ ἀπροσδόκητον βλάστησιν. Ἴδου χώρα ἀρτιγενῆς, οἱ ναῦται περιθαμβοὶ ἀγκυροβολοῦσιν εἰς νῆσον τὴν ὁποίαν οὐδεὶς χάρτης μνημονεύει, οἱ δὲ πατέρες των οὐδέποτε εἶδον. Τοιαύτη καὶ ἡ βαθμιαία μεταμόρφωσις τοῦ κράτους τῶν ἡγεμόνων τοῦ Βρανδεμβούργου.

Ἡ εἰρήνη τοῦ 1815 ἀνεχαίτισε τὴν πρόοδόν του ταύτην, ἀλλ' ἡ Πρωσσία ὑπέικουσα ὄλονεν εἰς τὴν κατακτητικὴν ὁρμὴν της, ἐξηκολούθησεν οὐχ ἥττον τὸ στάδιον ἐπὶ τὸ ὅποιον ἠλείφθη καὶ ἐξήτησεν ἀπὸ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν νέα πλεονεκτήματα, ἐργωδέστερα μὲν, ἀλλὰ μονιμώτερα. Κανὲν ἄλλο κράτος δὲν ὠφελήθη ὅσον ἡ Πρωσσία ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ τῆς εἰρήνης· αὕτη περιέστειλε τὸ χρέος της ἀπὸ 600,000,000 τάληρα εἰς 170,000,000, καὶ ἠλάττωσεν ἐπὶ τὸ ἥμισυ τινὰς τῶν φόρων της· ἐσχέδιασε καὶ κατεσκεύασεν ὑπὲρ τὰς 3000 μιλίων [1000 λευγῶν] ὁδοὺς, κατέστητε πλοῖμους πολλοὺς ποταμοὺς, ἀνέσκαψε διώρυγας καὶ ὄρμους, ἐνίδρυσε γεωργικὴν ἀκαδημίαν εἰς Μογκελῖνον, ἐφύτευσε νέα δάση, μετέπλασε γαίας ἀγόνους εἰς γεωργησίμους καὶ ἤγειρεν ἄπειρα ἐργοστάσια, χωρία καὶ δημόσια καταστήματα. Τὸ ἀρειμάνιον αὐτὸ βασιλείου· τὸ ὅποιον χθὲς ἀκόμη ἐστήριζε τὸν θρόνον τοῦ δεσπότη τοῦ ἐπὶ τῶν ζρατιωτικῶν αὐτοῦ λογχῶν, σήμερον μεταμορφοῦται εἰς κράτος ἐμπορικὸν καὶ γεωργικόν· ἂν καὶ ἄμοιρος ἀποικιῶν καὶ ναυτικοῦ, ἡ Πρωσσία κατέστη μητρόπολις τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας τῆς Γερμανίας, συνάψασα ἐμπορικὰς

συνθήκας μετὰ τῆς Δανίας, τῆς Ἀγγλίας καὶ τῶν ὑποικιῶν αὐτῆς, τῆς Σουηδίας καὶ Νορβηγίας, τῶν πόλεων τοῦ Ἀμβούργου, τῆς Βρέμης καὶ τῆς Λυβέκης, μετὰ τῆς Βρασιλίας καὶ τῆς Ἀρκτώας Ἀμερικῆς [1]. Τὰ σωρευθέντα εἰς Ἑλ-

(1) Διὰ τὴν ἔλλειψιν ἐμπορικῆς συνθήκης ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τῆς ἀμοιβαιότητος συνωμολογημένης μεταξὺ Γαλλίας καὶ Πρωσσίας, τὰ Πρωσσικὰ πλοῖα φεύγουσι τοὺς Γαλλικοὺς λιμένας καὶ τὰνάπαλιν. Ἐπιβάντων ἡδύνατο νὰ ᾖται ἄλλως; Τὸ Πρωσσικὸν πλοῖον εἰσερχόμενον εἰς τὸν λιμένα τῆς Γαλλίας, ἐὰν ᾖται λ. χ. διακοσίων τόννων, ὀφείλει νὰ πληρώσῃ δικαίωματα συμποσούμενα εἰς φράγκα 1504 καὶ 15 ἑκατοστά· ἂν ἔρχεται ἀπὸ τὴν Βαλτικὴν εἰς τὴν Φραγκισκόπολιν (Havne), ἀνάγκη νὰ λογίσωμεν τὸν ναυλὸν τοῦ εἰς 5000 φράγκα τοῦλάχιστον. ἂν δὲ εἰς τὰ ἔξοδα ταῦτα προσθέσωμεν τὴν ἀποσκευὴν, τοὺς μισθοὺς τοῦ πληρώματος, τὰ πληρονόμενα εἰς τὸν πορθμὸν τοῦ Σύνδου δικαιώματα, τί μένει εἰς τὸν κύριον τοῦ πλοίου; Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἴσα ἀποδίδονται εἰς τὰ Γαλλικὰ πλοῖα τὰ εἰσερχόμενα εἰς τοὺς λιμένας τῆς Πρωσσίας, εὐκόλως ἕκαστος νοεῖ ὅτι δὲν συμφέρει καὶ εἰς τοὺς Γάλλους πλοιοῦχος καὶ ἐμπόρους νὰ συγχάξωσι τὰ Πρωσσικὰ παράλια. Ἡ εἰς ἀμφότερα τὰ μέρη ἐπιζήμιος αὕτη κατάστασις τῶν πραγμάτων θέλει δυστυχῶς διαρκίσει μεχριστοῦ παρεμβῆ συνθήκη ἀμοιβαιότητος. Τῶντων, τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸν λιμένα τῆς Πρωσσίας γαλλικὸν πλοῖον ὄχι μόνον ὀφείλει νὰ πληρώσῃ διπλάσια τὰ λιμενικὰ καὶ ναυτιλιακὰ δικαιώματα εἰς τὰ ὅποια ὑποβάλλεται τὸ Πρωσσικὸν ἢ τὸ Ἀγγλικὸν πλοῖον, ὀφείλει πρὸς τούτοις, ἐὰν ᾖται λόγου χάριν διακοσίων τόννων χωρητικότητος, νὰ ἐκτίσῃ, λόγω δικαίωματος τῆς σημαίας (flaggen-abgabe) ἐκτάκτως 1125 φράγκα. Τί συνέβη ἐκ τούτου; συνέβη ὅτι ἐνῶ εἰς τὰ τελευταῖα εἴκοσι ἔτη ἡ Ἀγγλία ἐξαπέστειλεν εἰς τοὺς λιμένας τῆς Πρωσσίας 50,000 πλοῖα, ἡ Γαλλία δὲν ἔστειλεν οὔτε χίλια· ἡ Ἀγγλία εἰς τῆς ὁποίας τοὺς λιμένας καὶ τὰς ἀποικίας οἱ Πρωσσοὶ εὐρίσκουσι τὴν ὁποίαν καὶ αὐτοὶ οἱ Ἀγγλοὶ δεξίωσιν, πωλεῖ κατ' ἔτος εἰς τὴν Πρωσσίαν, κατὰ μέσον ὄρον 112,500,000 φράγκων πραγματείας παντὸς εἴδους, ἐνῶ ἡ Γαλλία εἰς τὸ αὐτὸ τοῦ χρόνου διάστημα δὲν ἐξάγει διὰ τὴν Πρωσσίαν εἰμὴ ἀξίας 6,200,000 φράγκων. (†)

(†) Σημ. τοῦ Μεταφρ. Μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Πρωσσίας συνωμολογήθη κατὰ τὴν 31 Ἰουλίου (12 Αὐγούστου) 1839 συνθήκη ἐμπορίας κα

Φερφέλδην κεφάλαια παρήγαγον εἰς τὴν πόλιν ταύτην τὴν πρὸς ἐξώρυξιν τῶν μεταλλείων τοῦ Μεξικικοῦ ἑταιρείαν καὶ τὴν Ῥινικὴν τῶν δυτικῶν Ἰνδιῶν ἑταιρείαν, αἵτινες πέμπουσι τὰ πλοῖά των ὄχι μόνον εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἰνδικὴν, καὶ εἰς τὴν Σίναν καὶ εἰς τὴν Μαλαισίαν ἢ δὲ Κολωνία κατέστη ὡς ἐκ τῆς Γέσεως τῆς ἔδρα τῆς ἀτμοπλοικῆς τοῦ Κάτω Ῥίνου ἑταιρείας, ἐπιχειρήσεως μεγάλης ἣτις συνδέει τὸ Κέλερον, τὸ Στρασβούργον καὶ τὴν Ῥοττερδάμην παρασκευάζουσα οὕτω τὸν πολὺ σενώτερον δεσμὸν ὅστις μέλλει νὰ συζεύξη, διὰ σιδηρᾶς ὁδοῦ, τὸ μέρος τοῦτο τῆς Πρωσσίας μὲ τὴν Βελγικὴν.

Ἄλλ' ἡ Πρωσσία δὲν ἠρκέσθη νὰ προάξῃ τὸ ἐξωτερικὸν τῆς ἐμπορίου, σκοπὸς τῆς κύριος ἦτο νὰ ἀποκτήσῃ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ὀμοσπονδίας μεγάλην ὑπεροχὴν καὶ νὰ ἀναδειχθῆ προστάτις τῆς Γερμανίας. Ὁφελουμένη ὅθεν ἀπὸ τὰς δοκιμᾶς ὅσας ματαίως ἔκαμαν διάφορα ταύτης κράτη διὰ νὰ παραχωρήσωσι καὶ κερδίσωσιν ἀμοιβαίως τὰ ἀναγκαῖα εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν των προνόμια καὶ βοηθήματα, διέγραψε τὸ σχέδιον εὐρείας ἐμπορικῆς συντροφίας, κατὰ τὴν ὁποίαν, ἡ γερμανικὴ ὀμοσπονδία, μὴ ἀναγνωρίζουσα ἄλλα σύνορα εἰμὴ τὸν ἀρκτικὸν ὠκεανὸν, τὴν Ῥωσσίαν καὶ τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν πρὸς βορρᾶν, τὴν Πολωνίαν πρὸς ἀνατολὰς, τὴν Αὐστρίαν καὶ Ἑλβετίαν πρὸς μεσημβρίαν, τὴν Γαλλίαν, τὴν Βελγικὴν καὶ τὴν Ὀλλαν-

ναυτιλίας, στηριζομένη ἐπὶ τῶν ἀρχῶν ἐντελοῦς περὶ τὴν ναυτιλίαν ἐλευθερίας καὶ πλήρους ἀμοιβαιότητος. Διὰ δὲ τοῦ 21 ἄρθρου τῆς συνθήκης ταύτης ὁ βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος κηρύττει ὅτι εἶναι ἔτοιμος νὰ ἐφαρμώσῃ τοὺς ὅρους αὐτῆς (καθ' ὅσον ὡς πρὸς τὸ ἀφορῶν τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ θαλάσσιον ἐμπόριον μέρος δὲν ἤθελον ἀναγκαίως οἱ ὅροι οὗτοι περιορίζεσθαι εἰς τὴν Πρωσσίαν) εἰς τὰς Γερμανικὰς ἐπικρατείας ὅσαι ὑποτελοῦσαι, μετὰ τῆς Πρωσσίας, μέρος τῆς τελωνιακῆς καὶ ἐμπορικῆς ἑταιρίας, ἤθελον ἐκφράσει τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ ἔλθωσιν εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῇ βιάσει τῆς ἀμοιβαιότητος.

διάν πρὸς δυσμὰς, θέλει στήσει τὰ τελωνεῖά της εἰς τὰ ἀπώτατα αὐτὰ ἄκρα καὶ καταστρέψει τοὺς κωλύοντας τὴν ἐσωτερικὴν κυκλοφορίαν φραγμούς. Τὸ μέγα τοῦτο σχέδιον, μὲ τὸ ὁποῖον συνέχονται τὰ ὑλικά καὶ πολιτικά συμφέροντα τῶν συγχωνευθέντων ἀρχαίων μελῶν τῆς Γερμανικῆς Αὐτοκρατορίας [princes médiatisés], ἂν καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον ἀπλοῦν, παρέχει ὅμως πολλὰς περὶ τὴν ἐκτέλεσίν του δυσκολίας. Δεκαετίαν ὀλόκληρον ἀσχολεῖται ἤδη ἡ Πρωσσία περὶ τὴν πραγματίωσίν του, καὶ ὅμως εὐρίσκειται εἰσέτι εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔργου· εἰς πᾶσαν προσθήκην νέου μετόχου παρατηρεῖται εἴτε ἔλλειψίς τις, εἴτε ἄλλο σφάλμα· ὅπως δὲ κ' ἐὰν ἔχη, πρὶν ἢ καταστήσωμεν γνωστὰς τὰς κυριωτέρας βάσεις τῆς συνθήκης ταύτης τῆς ὁποίας συμμετέσχον ἤδη ἡ Σαξωνία, ἡ Βαυαρία, ἡ Βάδη, αἱ δύο Ἑσσίαι καὶ ἡ Βυρτεμβέργη, ρίψωμεν ἐν βλέμμα εἰς τὴν παρούσαν κατάστασιν τῆς κατὰ τὴν Πρωσσίαν καὶ τὴν Γερμανίαν βιομηχανίας.

Ἡ βιομηχανικὴ κίνησις τὴν ὁποίαν ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος παρατηροῦμεν εἰς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ Φρεδερίκου Βιλιγέλμου ὀφείλεται βεβαίως εἰς τὴν γαλλικὴν ἐπιβρόχην ὅσῳ καλῶς νενοημένα κ' ἐὰν ἦσαν τὰ πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας σχέδια τοῦ ἡγεμόνος αὐτοῦ, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτύχη οὗτος πρόχειρα ἀποτελέσματα, διότι ἐστερεῖτο τῶν μέσων τῆς ἐκτελέσεως· ἀλλὰ τὰ μέσα ταῦτα τὰ ἐπορίσθη ἀπὸ τὸ μέγιστον λάθος τοῦ Λοδουίκου ΙΔ'. Ἄς ἀκούσωμεν τί λέγει περὶ τῆς ἐπιβρόχης τὴν ὁποίαν εἶχε τὸ λάθος τοῦτο, εἰς τῶν ἡγεμόνων τοῦ Βρανδεβουργικοῦ οἴκου.

“ Ἡ ἀνάκλησις τοῦ οὕτω καλουμένου διατάγματος τῆς Ναννέτης [1], λέγει, διευκόλυνε πολὺ τὰ σχέδια τῆς

(1) Σημ. τοῦ μεταφραστοῦ. Τὸ διάταγμα τοῦτο τῆς Ναννέτης ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Ἑβρίκου Δ' κατὰ τὸ 1598 ἔτος· δι' αὐτοῦ ὁ συνετὸς ἐκεῖνος βασιλεὺς παρεχώρησεν εἰς τοὺς διαμαρτυρουμένους τῆς Γαλλίας πλήρη Ἰρησκευτικὴν ἐλευθερίαν, τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ γίνωνται δεκτοὶ εἰς ὅλα τὰ νυπουργήματα καὶ πολλὰς ἄλλας ἐγγυήσεις· ἀλλ' ἔνα περίπου αἰῶνα με-

Πρωσίας· τετρακόσiai χιλιάδες Γάλλοι ἐγκατέλειψαν τότε τὰς ἐστίας των, καὶ οἱ μὲν πλουσιώτεροι ἀπεδήμησαν εἰς Ἀγγλίαν καὶ Ὀλλανδίαν· οἱ δὲ πενέστεροι, ἅμα δὲ καὶ μᾶλλον βιομήχανοι κατέφυγον εἰς Βρανδεβούργον, τὸν ἀριθμὸν περίπου 20,000, κατοικίσαντες τὰς ἐρήμους πόλεις μας καὶ εἰσαγαγόντες παρ' ἡμῖν ὄλα τὰ χειροτεχνήματα ὅσα ἐστερούμεθα. Καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Φρεδερίκος Βιλγέλμος ἀνέλαβε τὴν ἀντιβασιλείαν δὲν κατεσκευάζοντο εἰς τὸν τόπον τοῦτον οὔτε πῖλοι, οὔτε κάλται (bas), οὔτε μεταξωτὰ, οὔτε λινά· οἱ Γάλλοι μᾶς ἔφερον ὅλα ταῦτα τὰ χειροτεχνήματα· ἐσύστησαν ἐργοστάσια ἐρέας, μεταξωτῶν καὶ λινῶν παντὸς εἶδους, ὑφαντῶν κεκρυφάλων [bonnets] καὶ καλτῶν, καστορείων πῖλων, αἰγείων καὶ λαγῶν τριχωμάτων, χρωματισμῶν διαφόρων. Τινὲς τῶν ἀποδήμων τούτων ἔγιναν ἔμποροι ἀπεμπολοῦντες τὰ ἔργα τῶν ἄλλων. Τὸ Βερολῖνον ἀπέκτησε τοὺς χρυσοχόους του, τοὺς ὠρολογοποιούς του, τοὺς γλύπτας του, οἱ δ' ἐγκατασταθέντες εἰς τὰ πεδία Γάλλοι ἐκαλλιέργησαν τὸν καπνὸν καὶ παρήγαγον ἐξαιρέτα ὄπωρικά καὶ λάχανα εἰς χώρας ἀμώδεις, μεταμορφωθείσας διὰ τῶν προσπαθειῶν των εἰς θυμαστοὺς κήπους. ”

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Φρεδερίκου Βιλγέλμου ἐπεχειρίσθησαν μεγάλαι ἐκχερσώσεις· γεωργοὶ ἦλθαν ἀπὸ Σουαβίας καὶ Φραγκωνίας καὶ ὑπὲρ τὰ 25,000,000 φράγκα ἀφιερώθησαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας· εἰς τὴν ἐπο-

τέπειτα, ὁ Λοδοῦικος ΙΔ. ὀρμώμενος ἀπὸ τὴν ἐσφαλμένην ἰδέαν του νὰ ἐγκαταστήσῃ εἰς Γαλλίαν ἐνότητα θρησκείας, ἠθελῆσε νὰ βιάσῃ τὴν συνείδησιν τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων καὶ νὰ τοὺς ἀναγκάσῃ νὰ ἐξομώσωσι τὴν θρησκείαν των καὶ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὸν καθολικισμόν. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ δὲ τὸν σκοπὸν τοῦ τοῦτον δὲν ἐφείσθη οὐδενὸς μέσου, οὔτε δημεύσεων, οὔτε τροχῶν, οὔτε ἀγχόνης· ἐπὶ δὲ τέλους (τὴν 22 Ὀκτωβρίου 1685) ἀνέκάλεσε καὶ ἐπισήμως τὸ διάταγμα τῆς Ναννέτης· τότε οἱ διαμαρτυρούμενοι μὴ ἀνεχόμενοι τὸσαύτην καταδυναστείαν, ἀπεδήμησαν σφῶρδόν εἰς Ἀγγλίαν, εἰς Ὀλλανδίαν, εἰς Γερμανίαν καὶ πρὸ πάντων εἰς Πρωσίαν. Περὶ τούτων λαλεῖ ἐνταῦθα ὁ τοῦ ἄρθρου συγγραφεύς.

χὴν ἐκείνην ἐνομίζετο ἐγγένει ὅτι ἡ καλλιέργεια τῶν μορεῶν καὶ ἡ ἀνατροφή τῶν μεταξοσκωλήκων ἦτον ἀδύνατος εἰς τὰς ἀρκτικὰς χώρας· ὁ μέγας Φρεδερίκος ἠθέλησε νὰ ἀποδείξῃ πόσον ἦτον ἐσφαλμένη ἡ ἰδέα αὕτη καὶ φυτεύσας πολλὰς κατ' ὄλην τὴν ἐπικράτειάν του μορέας, ἐνεψύχωσε τὴν καλλιέργειάν των δι' ἀμοιβῶν, ἰδίαις δαπάναις κατεσκεύασε τοὺς ἀναγκαίους εἰς μεταξοποιεῖν μύλους καὶ ἔφερεν ἀπὸ Πεδεμοντίου ἀνθρώπους εἰδήμονας· περὶ τὴν μεταξουργικὴν τὸ 1748 ἐσύλλεξαν εἰς Βρανδεβούργον 698 λίβρας μετάξης, τὸ 1751, 1200 λίβρας καὶ τὸ 1754, 2637 λίβρας· ὁ ἐπελθὼν πόλεμος ἀνέστειλε τὴν πρόδον τῆς καλλιέργειας ταύτης, ἀλλὰ μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ 1763, ὁ Φρεδερίκος ἠσχολήθη καὶ αὐθις περὶ τὸ ἀντικείμενον τοῦτο καὶ τὸ ἐνεψύχωσε. Τὸ 1773 ἡ Πρωσσία συνέλεξε 6206 λίβρας μετάξης, εἰς δὲ τὸ Βερολίνον ὑπῆρχον ἤδη 13320 μεταξουργικὰ ἐργοστάσια· τὴν σήμερον ἡ καλλιέργεια τῶν μορεῶν ἠλαττώθη καὶ μόνον τὰ ἐργοστάσια τῶν μεταξωτῶν ἔλαβον μεγαλητέραν ἀνάπτυξιν, ἡ δὲ μικρὰ τιμὴ τῆς ἐργασίας ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς μεταξουργοὺς τῆς Πρωσσίας νὰ ἔλθωσιν εἰς ἄμιλλαν μὲ τοὺς μεταξουργοὺς τοῦ Δουγδούτου καὶ τῆς Σπιταλφιάλδης. Ἀλλὰ στρέψωμεν τὰ ὄμματά μας ἤδη καὶ ἐκτὸς τοῦ Βρανδεβουργικοῦ κράτους.

Παρὰ τὸν Ῥῖνον κεῖνται χῶραι γόνιμοι ἐν αἷς ὁ ἄνθρωπος ἀνεδείχθη αἰεποτε ἐνεργὸς καὶ δραστήριος· τὰ περὶ τὸν ποταμὸν τοῦτοι κτήματα τῆς Πρωσσίας δὲν ἔμεινον ἀμέτοχα τῆς προοδευτικῆς ὀρμῆς, τὴν ὁποίαν παρατηροῦμεν εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπὶ ἕξ ἤδη ἑκατονταετηρίδας. Αἱ χῶραι αὗται ἔλαμψαν κατὰ τὸν μεσαιῶνα καὶ ἡ λάμψις αὐτῶν αὕτη δὲν ἐσβέσθη εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους. Κατὰ τὸ 1171 τὰ ἐργοστάσια τῶν λινῶν τοῦ Ἀκουῖσγράνου [Aix-la-chapelle] δὲν ἐπῆρκον εἰς τὴν ζήτησιν αὐτῶν καὶ ἤδη ἡ πόλις αὕτη, καθὼς καὶ ἡ Βορκέττη, παράγουσι, διὰ ἕξ χιλιάδων ἐργατῶν, ἐρέαν καὶ ὠρολόγια ἀξίας ὑπερβαίνουσας τὰ 3,000,000 τάληρα· ἡ δὲ Κολωνία ρίπτει εἰς κυκλοφορίαν μεταξωτὰ τιμώμενα ὑπὲρ τὸ ἐν ἑκατομμύριον τάληρα. Τὸ

μέγα δουκάτον τῆς Μοντενσίας [Berg] ἦτο πάντοτε σημαντικὸν διὰ τὰ ἐργοστάσιά του, παράγει δὲ ἤδη μεγάλας ποσότητας βαμβακερῶν, σιδηρικῶν καὶ χαλκωμάτων καὶ ἐξάγει κατ' ἔτος τοιαῦτα ἀξίας ἀνωτέρας τῶν 3,000,000 ταλήρων.

Ἡ βιομηχανία τῆς Κρεφέλδης, μικρᾶς πόλεως τοῦ Μευρσιου, ἔλαβε τὴν γέννησίν της κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα, χάρις, καὶ αὐτὴ ὡς πολλαὶ ἄλλαι, εἰς ἀνθρώπους φεύγοντας τὰς θρησκευτικὰς καταδιώξεις. Πρῶτος εἰσήγαγεν αὐτοῖσι τὴν μεταξουργίαν ὁ Ἀδόλφος Βάνδερ-λευώνης, ἀπόδημος τῆς Μοντενσίας, καὶ ἕκτοτε ἄχρι τῆς σήμερον οἱ ἀπόγονοὶ του μετέρχονται τὴν βιομηχανίαν ταύτην ἐντίμως εἰς Κρεφέλδην, ὅπου ἤδη ὑπάρχουσι ἕως 4000 μεταξουργικὰ ἐργοστάσια. Ἡ Βαρμὲνη, ἡ Ἐλβερφέλδη, ἡ Σολιγγένη, καὶ αἱ τρεῖς πόλεις τῆς μεσημβρινῆς Πρωσσίας διακρίνονται διὰ τὴν μεταλλουργικὴν βιομηχανίαν των καὶ ἐκδίδουσι κατ' ἔτος εἰς τὸ ἐμπόριον 60,000,000 φράγκων προϊόντα. Ἐντὸς περιοχῆς ἑπτὰ μιλίων, τεσσαράκοντα ἕως πενήκοντα σιδηρουργεῖα σφυρηλατοῦσιν ἄκμονας, ρίνας, θήκας κλπ. τὰ καταστήματα ταῦτα ἀναλίσκουσι κατ' ἔτος δεκαπέντε ἑκατομμύρια λίβρας χάλυβος καὶ εἰκοσιτέσσαρα ἑκατομμύρια λίβρας σιδήρου. Πρὸς δὲ τούτοις αἱ τρεῖς αὗται πόλεις παράγουσι ὑπὲρ τὰ 800 εἶδη διαφόρων κοπτικῶν ἐργαλείων καὶ κλείθρων καὶ ὑπὲρ τὰ δισχίλια εἶδη χαλκωμάτων καὶ σιδηρικῶν. Ἡ Σολιγγένη κατασκευάζει κατ' ἔτος 30,000 σπάθας, 500,000 δωδεκάδας μαχαίρας καὶ 200,000 δωδεκάδας ψαλίδας. Ἐλα τὰ προϊόντα ταῦτα διαδίδονται ἔπειτα εἰς τὴν Γερμανίαν ἢ ἐξάγονται εἰς τὰ διάφορα μέρη τοῦ κόσμου. Καὶ αὐτὴ ἡ Σιλεσία, μολονότι περιεφραγμένη ὑπὸ τῆς Πολωνίας καὶ Βοεμίας, οὐδ' ἔχουσα ἄλλο μέσον ἐξαγωγῆς παρὰ τὸν Ὀδέρρον ποταμὸν, κατασκευάζει μολοντούτο ἰκανὰς ποσότητας λιγνῶν καὶ μαλλίνων ὑφασμάτων τιμωμένων, 14,000,000 τάληρα· πρὸς δὲ, παρέχει εἰς τὴν κατανάλωσιν περὶ τὰ 2500 ἡμίλιβρα [markes] ἀργύρου καὶ 10,000 πίθους σιδήρου, κυρίως κατερ-

γαζομένου ἀπὸ τὰ ἐργοστάσια τῆς Μαλαπάνης, Γλειβίτης καὶ Κρεϋζβουργέρου.

Ἄλλὰ παύομεν ἐνταῦθα τὴν ὀνοματολογίαν ταύτην διὰ τὰ παραστήσωμεν εἰς ἓνα μόνον πίνακα τὰ κυριώτερα προϊόντα τῆς Πρωσσίας ἢ ἐπιφάνεια αὐτῆς συμποσοῦται εἰς 107,765,000 ζρέμματα τοῦ Μαγδεβούργου· ἂν ἀπὸ τοῦ ποσοῦ τούτου ἐκπέσωμεν 18, 322,000 ζρέμματα διὰ τὴν χερσαίαν γῆν, τοὺς βράχους, τὰς διώρυγας, τοὺς ποταμοὺς καὶ τὰς ὁδοὺς, ὑπολείπονται 89,443,000 τῶν ὁποίων ἡ παραγωγή ὑπολογίζεται ὡς ἑξῆς.

	ἄξια εἰς τάληρα	ἄξια εἰς φράγκα
Ἡροτριωμένη γῆ	50,656,000.	190,466,560.
Κῆποι	2,782,000.	10,460,320.
Ἄμπελοι	300,000	1,128,000.
Νομαί	19,652,000	72,891,520.
Δάσοι	6,500,000	24,450,000.
Θήρα	745,000	2,801,200.
Ἄλιεῖα	749,000	2,816,240.
Μεταλλεῖα	;	;

Κατὰ τὸ 1805 τὰ Πρωσσικὰ χειροτεχνήματα ἐξετιμῶντο εἰς 85,000,000 τάληρα [300,000,000 φρ]. Κατὰ δὲ τὸ 1833 ἡ τιμὴ αὐτῶν ἀνέβαιεν ἤδη εἰς τάληρα 200,000,000 [ἤτοι φρ. 789,000,000]. Τὰ μάλλινα ὑφάσματα ἔδωκαν 120,000,000 φρ. τὰ δὲ βαμβακερὰ 110,000,000 καὶ τὰ μεταξωτὰ 28,000,000 φρ. Τὴν σήμερον ἡ Πρωσσία συντελεῖ κατὰ τὸ ἐν ἑβδομον εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον τῆς Εὐρώπης, ὃ δὲ πληθυσμὸς τῆς διπλασιάζεται εἰς εἴκοσι καὶ ἕξ ἔτη.

Ἡ Πρωσσία λοιπὸν, οὐδὲ γεωργικὴ μὲν οὐδὲ βιομήχανος οὐσιωδῶς, καὶ λιμένων ἀκλῆρος, ἀλλὰ κειμένη μεταξὺ τῶν ἐπὶ τῆς ἀρκτικῆς θαλάσσης ἐμπορικῶν ἐκβολῶν καὶ τῶν παραγωγῶν χωρῶν, πρὸς δὲ τούτοις ὑπὸ τῶν μεγάλων ποταμῶν τῶν διατρεχόντων τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Γερμανίας περὶ ῥόντοις, ὑπὸ τῆς φύσεως αὐτῆς προῳρίσται ψυχῇ τῆς ἐμ-

πορικῆς ἐκείνης ἐταιρείας τῶν γερμανικῶν ἐπικρατειῶν· ἡ Πρωσσία προσφέρει εἰς μὲν τὰς βιομηχανικωτέρας ἑαυτῆς χώρας σημαντικὰς ἀγορὰς, εἰς δὲ τὰς γεωργικὰς, χειροτεχνήματα μικρᾶς τιμῆς καὶ ἐπιμελῶς ἐξεργασμένα· αὐξάνει τὴν κυκλοφορίαν δι' ἀμφοτέρας καὶ καθίστησιν εὐκολώτερα εἰς αὐτὰς τὰ μέσα τῆς τε εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς. Θαυμάσιος τρόντι συνδυασμὸς ὁ ἐπιτυχῶν ἅμα μὲν νὰ ὑπηρετῆ τὰ ἀληθῆ συμφέροντα τοῦ ἔθνους, ἅμα δὲ νὰ ἐκπληροῖ τοὺς φιλοδοξοῦς σκοποὺς μεγάλης δυνάμεως· διότι μὴ στοχασθῶμεν ποτὲ ὅτι σκοπὸς μόνος τῆς Πρωσσίας ἦτο νὰ ἐκτείνῃ τὸ ἐμπόριον τῆς γερμανικῆς ὀμοσπονδίας· ἡ Πρωσσία καθυποβάλλουσα τὰ μικρὰ ἐκείνα κράτη εἰς ἀλληλεγγύην ὑλικῶν συμφερόντων, ἐξοστρακίζουσα τὴν Αὐστρίαν τῆς Γερμανίας, ἐπιθέτουσα εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην τὴν τελωνιακὴν καὶ ἐμπορικὴν νομοθεσίαν της, ἀπέβλεψε πρὸ πάντων εἰς τὸ νὰ ἐπικρατήσῃ τῆς γερμανικῆς ἐνότητος, εἰς τὸ ν' ἀρπάσῃ τὴν κυριαρχίαν τῆς ὀμοσπονδίας. Τρόντι, τί θέλουσιν ἀπογίνει καὶ ἡ Σαξωνία, καὶ ἡ Βαυαρία, καὶ ἡ Βυρτεμβέργη, ἂν κατεδαφίσασαι ἅπαξ τὰ μεσότοιχά των καὶ οἰκειωθείσαι μὲ τὰς ἀγορὰς τῆς Πρωσσίας καὶ τὰς ἀνοιχθείσας εἰς τὰ προϊόντα αὐτῶν προχείρους ἐκβολὰς, αἴφνης ἴδωσιν ἀνεγειρόμενον νέον τελωνιακὸν τεῖχος; δὲν θέλουν περιέλθει εἰς τὴν ὑπέξούσιον κατάστασιν τῆς Βελγικῆς ἣτις παράγουσα πλείω ἢ ὅσα δύναται νὰ καταναλώσῃ ζητεῖ πανταχόθεν ξένους ἀγοραστὰς; Διὰ μόνης λοιπὸν τῆς συμμεθέξέως των εἰς τὴν ἐπιχείρισιν ταύτην, ὅλα τὰ μικρὰ τῆς ὀμοσπονδίας Κράτη παραδίδονται εἰς τὴν Πρωσσίαν, ἀπὸ τὴν ἀθαιρεσίαν τῆς ὁποίας θέλει ἐξαρτᾶται τὸ νὰ παραλύσῃ τὴν βιομηχανίαν των συνεθίσασαν ἤδη εἰς δρόμον ἀκώλυτον, ἐγκαθιστώσα νέον τινὰ φραγμὸν ἢ πορθμεῖον ἢ ἀναβιβύζουσα μικρὸν τὴν τελωνιακὴν διατίμησιν ἢ τέλος παρεκκλίνουσα κατὰ τι τὰς μεταβιβαστικὰς τῶν ἐμπορευμάτων ὁδοίς.

Ἐποιοιδῆποτε ὅμως κ' ἐὰν ὦσιν οἱ ἀπόρρητοι σκοποὶ οἱ ὑπαγορεύσαντες τὴν ἐμπορικὴν ταύτην κηδεστίαν, εἶναι

πρόδηλον ὅτι αὕτη θέλει ἀποβῆ ὠφέλιμος εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἡ ἐντεῦθεν προκύπτουσα εὐκολωτέρα κυκλοφορία τῶν ὑλικῶν αὐτῆς προϊόντων θέλει ἀναγκαίως καταστήσει προχειροτέραν καὶ τῶν ἰδεῶν τὴν διάμειψιν καὶ ἐπισπεύσει τοιοῦτοτρόπως τὴν ἀπόκτησιν τῆς πολιτικῆς καὶ πνευματικῆς ἐλευθερίας τῆς ὁποίας εὐλόγως ἐφίεται ἡ γῆ ἐκείνη. Ἐκτὸς δὲ τούτου, δὲν εἶναι ἄρα καιρὸς ἤδη νὰ ἀποσείσῃ ἡ Γερμανία τὸν ἐλεεινὸν κερματισμὸν τοῦ ὁποίου εἶναι θῦμα, νὰ συμβιβάσῃ τὰς ἐσωτερικὰς ἀντιζηλίας, νὰ ἐμφυσῆσῃ νέαν ζωὴν εἰς τὸ παραλυθὲν ἐμπόριόν της καὶ νὰ θεραπεύσῃ τέλος τὴν ἀπειλοῦσαν τὰς πόλεις καὶ τοὺς ἀγροὺς της δυστυχίαν ὡς ἐκ τῶν ὑπερόγκων δαπανῶν τῶν τριάκοντα ἐννέα ἐπικρατειῶν της; Λάβετέ ἀνὰ χεῖρας χάρτην τῆς Εὐρώπης καὶ παρατηρήσατε τὰ κράτη ἀφ' ὧν σύγκειται· μάτην θέλετε ζητήσῃ τὴν Γερμανίαν. Ἐκεῖ ὅπου ποτὲ ὑπῆρχεν ἡ Γερμανία, εὐρίσκετε μυρμηδῶνα ἡγεμονιῶν ἐχθρικῶς ἀλλήλαις διακειμένων, ἐχουσῶν ὄχι τὸν αὐτὸν κώδικα, ὄχι τ' αὐτὰ μέτρα καὶ σταθμὰ, ὄχι τὰ αὐτὰ σύνορα, πλανωμένων εἰς ἀδιεξόδευτον λαβύρινθον νόμων καὶ ἐθίμων καὶ ἀλλεπαλλήλων τελωνείων καὶ μυριάδων ὑπαλλήλων καὶ ἑκατογυκεφάλου διπλωματίας καὶ ἀντιπροσωπικῶν συμβουλίων διάφορα σκοπεύοντων καὶ διωκόντων. Τοιοῦτοτρόπως δὲ ἡ Γερμανία διασπασμένη ἀπὸ τὸ φύρμα αὐτὸ τῶν θελήσεων κατήντησε σῶμα ἄψυχον καὶ ἀσθενές, ἐνῶ ἡ φύσις τὴν ἐπροίκισε μὲ γῆν πλουσίαν τὴν ὁποίαν ἐγρονιμοποίησαν οἱ νοήμονες καὶ βιομήχανοι αὐτῆς κάτοικοι.

Πρὸ καιροῦ ἡ Σαξωνία, χώρα μικρὰ καὶ μόλις ἀπὸ 1,400,000 ἀνθρώπους κατοικουμένη, ἀπέκτησεν ὑπόληψιν βιομηχανικὴν μεγάλην εἰς τε τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀμερικὴν ὅταν κατεδαφίσθη τὸ λεγόμενον ἡπειρωτικὸν σύστημα ὅπερ καὶ μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον ἐστήριζε τὰ ταπεινὰ ἐργαστάσια τῆς Σαξωνίας, πολλοὶ ἐφρόνησαν ὅτι τὰ ἐργαστάσια ταῦτα ἐμηδενίσθησαν διὰ παντὸς, διότι τὰ Ἀγγλικὰ προϊόντα τὰ πλημμυρήσαντα τότε κατὰ πᾶσαν τὴν Γερμανίαν εἶχον ἀποκτήσει ἀναμφισβήτητον ὑπεροχὴν.

Καὶ ὁμῶς τοιαύτη ἦτο ἡ φυσικὴ τῆς Σαξωνίας πρὸς τὴν βιομηχανίαν ῥοπή, ὥστε, κατὰ μικρὸν καὶ ἀπροσπάτευα, τὰ ἐργοστάσια τῆς ἀνέλαβον ἀπὸ τῆς πτώσεως ἐκείνης καὶ ἀνεπτύχθησαν πέραν πάσης ἐλπίδος· τὴν σήμερον ἡ Σαξωνία εἶναι κατὰ τοῦτο οὐδενὸς ἥττων ἐν τῇ Εὐρώπῃ· ἡ Δειψία εἶναι ἡ ἐμπορικωτέρα καὶ πολυασχολωτέρα τῶν πόλεων, ἐκεῖ εὐρίσκει τις ἀντιπροσώπους ὄλων τῶν ἐθνῶν, Ρώσους, Ἀγγλους, Γάλλους, Πολωνοὺς καὶ Τούρκους. Ἐκεῖ συρρέουν ὅλα τὰ προϊόντα τῆς ἐπιστήμης καὶ βιομηχανίας, ἀνταλλάσσόμενα, πωλούμενα, καὶ πανταχοῦ διαδιδόμενα. Πᾶσα πανήγυρις ἐλκύει αὐτοῦ 30 ἕως 40000 ξένων καὶ αἱ γινόμεναι συναλλαγαὶ τιμῶνται ἕως 20,000 000 ταλήρων [80,000,000 φράγκων περίπου].

Τὰ ἐργοστάσια τῶν μεταξωτῶν δὲν ἐσυστήθησαν εἰς Σαξωνίαν εἰμὴ πρό τινων ἐνιαυτῶν, ἀλλὰ τὰ προϊόντα των προμηνύουσιν ἤδη ὅτι εὐκόλως θέλουσιν ἀποκτήσει τὴν ὁποῖαν στεροῦνται εἰσέτι τελειότητα· ἄλλως τε τὰ ἐργοστάσια ταῦτα εὐρίσκονται εἰς τὰς εὐτυχεστέρας διὰ τὴν ἀνύπτυσιν αὐτῶν περιστάσεις, διότι κείμενα ἐντὸς τῶν ὁρέων, ἐν μέσφ λαοῦ ἐργατικῷ, οἰκονόμου καὶ σώφρονος, λαμβάνουσι τοὺς ἐργάτας των ἀπὸ τῶν ἀρίστων ὑφαντῶν τοῦ λίνου καὶ τῆς βαμβάκης τῶν κατασκευαζόντων τὰ βαμβακερὰ, τὰς κάλτας, τοὺς κροσσοὺς, τὰ ὀδοντωτὰ, τὰς ἐρέας, τοὺς μερινούς, τὰς τῆς τραπέζης ὀθώνας καὶ τὰ τόσα ἄλλα ἀπανταχοῦ τοῦ κόσμου διαδιδόμενα διὰ τὴν εὐτελεῆ αὐτῶν τιμὴν.

Ἡ Σαξωνία εἶναι βιομηχανικωτέρα πάσης τῆς λοιπῆς Γερμανίας, τὰ τρία πέμπτα τῶν κατοίκων τῆς ἀσχολοῦνται εἰς χειροτεχνήματα· τὰ ποίμνιά τῆς, βελτιωθέντα ἰδιαζόντως διὰ τῆς ἐπιμιξίας τῶν μερινῶν, παράγουσι μαλλίον κάλλιστον ἐξεργαζόμενον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς τὰ Σαξωνικὰ ἐργοστάσια τῶν ὁποίων τὸ προϊόν ἀναβαίνει εἰς 20,000,000 ταλήρων. Εἰς Ἐρζγεβίργην, ὅπου ὁ Βερνέρος ἐσύστησε τὴν περίφημον ματαλλολογικὴν σχολὴν του, γίνονται ἐπίσης μεγάλα μεταλλουργικὰ ἐργασίαι. Τὰ μεταλλεῖα τῆς Σαξωνίας παράγουσι κατ' ἔτος 40 ἕως 50,000 ἡμίλιβρα ἀρ-

γύρου. 12,000 καντάρια μολύβδου καὶ κοβάλλου, 2,500 καντάρια κασσιτέρου, 600 ἕως 700 καντάρια χαλκοῦ καὶ 24,000 πίθους σιδήρου.

Ἡ Βαυαρία, μοναρχία νεαρὰ, ἀπὸ τοῦ 1806 ἔτους μόλις χρονολογουμένη, μὴ ἔχουσα εἰμὴ 3800 τετραγωνικὰς λεύγας καὶ 4,000,000 κατοίκους, εἶναι συνάμα φίλη τῶν τεχνῶν, τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς γεωργίας· ἀνατρέφει περὶ τὰ 2,000,000 μαλλοφόρα ζῶα, παράγει 700 ἕως 8000,000 ἀμφορεῖς [eimers] ἐξαιρέτου οἴνου καὶ προμηθεύει ἄλλας καὶ οἰκοδομικὴν ξυλίαν εἰς τὰ πλείοτερα μέρη τῆς Γερμανίας· πρὸς τούτοις τὰ σιδηρῶν ῥυχεῖά της τρέφουσι πολλὰ σιδηρουργεῖα, τὰ δὲ ὑφάσματα, οἱ τάπητες, αἱ ταινίαι, τὰ μουσικὰ καὶ ὀπτικὰ ὄργανα καὶ τὰ μικρὰ μέταλλα σκευῆ τοῦ Μονάχου, τῆς Νυρεμβέργης, τῆς Ὀφφης, τῆς Τυσσένης καὶ τῆς Νερολιγγούης [Nordlingen] εἰσπράττουσιν ἀπὸ τὴν Γερμανίαν καὶ ἀπὸ τὴν Εὐρώπην ὄλην φόρον ἀναβαίνοντα ὑπὲρ τὰ 75,000,000 φράγκων. Ἡ Βυρτεμβέργη γέμει μικρῶν πόλεων καὶ χωρίων λαμπρῶν, διακρινομένων διὰ τὴν φιλοπονίαν καὶ ἐμπορίαν των καὶ περιλαμβανόντων 110,000 βιομηχάνους κατοίκους· εἰς τὰ ὄρη βλέπεισ ὠρολογοποιεῖα, εἰς τὰς κοιλάδας σιδηρουργεῖα καὶ ἄλλα ἐργαστήσια, παντοῦ ῥώμην, παντοῦ γόνιμον ἐργασίαν· ἡ Βυρτεμβέργη ἔχει 1,850,000 σρέμματα γεωργησίμους γαίας παραγούσας 6,000,000 μολύβδου, 620,477 στρέμματα νομῶν, 1,730,000 δασῶν καὶ 80,000 στρέμματα ἀμπελώνων παράγοντα κατ' ἔτος 160,000 ἀμφορεῖς οἴνου.

Τοιαῦτα τὰ κυριώτερα στοιχεῖα ἀφ' ὧν ἡ Γερμανία λπιζει τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ὁποίας ἐπεχείρησε μεγάλης ἐμπορικῆς καὶ βιομηχανικῆς μεταρρυθμίσεως. Συγκεντρώνουσα ὅσον οἶν τε ἅπαντα τὰ ὑλικά αὐτῆς συμφέροντα καὶ ἀπαλλάττουσα τὴν βιομηχανίαν της ἀπὸ τὰς κωλύουσας τὴν πρόοδόν της πέδας, ἡ Γερμανία παρασκευάζεται νὰ ἔλθῃ εἰς συναγωνισμὸν μετὰ λαῶν τῶν ἐμπορικωτάτων καὶ βιομηχανικωτάτων, ὑποδουμένη οὕτω ἀγῶνα εὐγενῆ τοῦ ὁποίου δύσκολον εἶναι νὰ καταλογισθῶσιν ὅλα

τὰ ἀποτελέσματα. Ἄφ' ἑνὸς ἄνδρες καρτερικοὶ, σώφρονες δραστήριοι, φιλεργοὶ, οἰκονόμοι, ἀφ' ἑτέρου λαὸς κεκμηκὸς, διερῖρηκὸς ὑπὸ τῆς ὑπερβολικῆς ἐργασίας καὶ τετρυχωμένος ἀπὸ τῶν πεπονημένων ἀναγκῶν εἰς τὰς ὁποίας ὑπεβλήθη· ἰδοὺ οἱ ἀνταγωνισταὶ, τίς ὁ νικήσων; ἂν εἰς τὰ ἐργοστάσια τῆς Γερμανίας δὲν πυριῶσιν ὅσαι παρ' ἡμῖν [ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ] ἰσχυροὶ καὶ ἀτμοκίνητοι μηχαναὶ, ταῦτα ὅμως δύνανται νὰ μᾶς ἀντιτάξωσι χειροποιίαν ἐπίσης νοήμονα καὶ τιμῆς εὐτελεστέρας· αἱ μεγάλαι βιομηχανικαὶ ἐστίαί τῆς Γερμανίας ὁρμῶσι πρὸς τὴν διάλυσιν αὐτῶν, τὰ ἐργοστάσια ἀπομονοῦνται καὶ ἀναβαίνουσιν εἰς τὰ ὄρη. Ἐκεῖ εὐρίσκετε ἐλατήρια ἀπλᾶ καὶ ἥττον δαπανηρὰ, ἐκεῖ τὰ μέσα τῆς ὑπάρξεως εἶναι ἄφθονα καὶ εὐπόριστα, αἱ ἀσθένειαι σπάνιοι, αἱ ἀνάγκαι ὀλιγώτεραι· ὅθεν καὶ ἀντὶ τῶν ὠχρῶν, ῥαχιτικῶν καὶ σεσηπότην κατοίκων τῶν βιομηχανικῶν μας πόλεων, ἐκεῖ δὲν ἀπαντᾶτε εἰμὴ ἀνθρώπους ὑγιεῖς, ἰσχυροὺς, εὐρώστους καὶ χρηστοθήεις. Πρὸ καιροῦ τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα τῆς Γερμανίας διακρίνονται, ἐπίσης ὡς καὶ τὰ διανοητικά, διὰ τὴν πεφροντισμένην ἐπεξεργασίαν των.

Ἐπὶ Πῶς θέλουν λοιπὸν πράξει οἱ ἡμέτεροι ἐργοστασιάρχαι τῆς Βιρμινγιάμης, τῆς Λεδεσίας [Leeds], τῆς Μανχεστρίας διὰ νὰ μεταβῶσιν εἰς τὸ νέον αὐτὸ σύστημα, ἐνῶ ἔχουν σωρευμένα ἔνθα καὶ ἔνθα τύσον ὀγκώδη κεφάλαια; θέλουν ἄρα γε μᾶς παρατηρήσει ὅτι ὁ συναγωνισμὸς δὲν εἶναι ἐπικίνδυνος, ἀπαντῶμεν, ὅτι μέχρι ἐσχάτως ἐκόμη τὸ Λουγδοῦνον ἔβλεπε μετὰ περιφρονήσεως ἐγειρόμενα τὰ μεταξουργεῖα τῆς γερμανικῆς Ἑλβετίας. Καὶ ὅμως τί συνέβη; Τὴν σήμερον ἡ βιομηχανία τοῦ Τιγούρου [Zurich] ἔγινεν ἐπικίνδυνος ἀντίπαλος τῆς τοῦ Λουγδούνου, ἀνταγωνιζομένη πρὸς τὰ προϊόντα της εἰς ὅλας τὰς ἀγοράς. Καὶ εὐλόγως· ὁ Ἑλβετὸς ἐργάτης ζῆ εἰς τὸν ἀγρὸν του, εἶναι κύριος τῆς καλύβης τὴν ὁποίαν κατοικεῖ καὶ τοῦ πεδίου τὸ ὅποιον καλλιεργεῖ ἐπαρκῶν εἰς τὰς πρώτας αὐτοῦ χρεῖας· γεωργὸς ἅμα καὶ ὑφαντῆς. οὗτος ὑπομένει ἀζημίως

καὶ τὰ ἄφορα ἔτη καὶ τὴν παλιμβολίαν τῶν παραγγελιῶν καὶ τὴν ἐλάττωσιν τῆς ἐργατικῆς τιμῆς· πρὸς δὲ, ἔχων μικρότερας ἀνάγκας, εἶναι χρηστοθέστερος καὶ δεῖται ὀλιγωτέρας ἐπιτηρήσεως· ὅθεν εἴκοσι καὶ πέντε ἐργοστασιάρχαι ἀρκοῦν διὰ τὰ διευθύνωσι τὰ ἐννεάκις ἢ καὶ δεκακισχίλια ἐργοστάσια τὰ κατὰ τὴν περιφέρειαν τοῦ Τιγούρου ὑπάρχοντα, ἐνῶ εἰς Λονδῖνον τὰ ἐργοστάσια ταῦτα ἤθελον ἀπαιτήσῃ ἑκατὸν ἐργοστασιάρχας. "Ὅθεν τὰ ἐπιβαρύνοντα τὰς πραγματείας γενικὰ ἔξοδα ἐλαττοῦνται οὐσιωδῶς. Τὰ ἐργοστάσια ἤρχισαν ἤδη τὰ ἐγκαταλείπωσι τὸ Βερολίνον, καὶ ἡ Βιέννη ἤτις γερμανίζει κατὰ τοῦτο, ἀποπέμπει εἰς Βοεμίαν τοὺς ἐργάτας τῶν σαλιῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπεσωρεύοντο ἄχρι τοῦδε εἰς τὰ προάστειά της, εἰς δὲ τὰ δάση τῆς Σουαβίας καὶ τῆς Φραγκωνίας ἀπαντᾶ τις ἤδη τεχνίτας καὶ μηχανικοὺς τοὺς ὁποίους δὲν ἤθελον ἀποδοκιμάσει οὐδὲ τὰ Παρίσια, οὐδὲ τὸ Λονδῖνον.

Τί λοιπὸν θέλει συμβῆ ὅταν ἅπαντα τὰ τόσον οἰκονομικῶς παρασκευαζόμενα ταῦτα προϊόντα, κυκλοφορήσωσιν ἀπαραπόδις, ὅταν ἀνοιχθῶσι νέα εὐθύτερα καὶ εὐωνότερα συγκοινωνίας μέσα· ὅταν διώρυγες συνδέσωσι τοὺς ποτιζόντας τὴν Γερμανίαν μεγάλους ποταμούς· ὅταν σιδηροὶ δρόμοι φέρωσιν ἀπὸ Βασιλείας εἰς Ἀμβούργον, ἀπὸ Φραγκοφόρτης εἰς Βρέμαν, ἀπὸ Βερολίνου εἰς Κολωνίαν, ὅταν τελευταῖον ὁ Ῥῖνος συζευχθεῖς μὲ τὸν Δούναβιν παράσχει ταχὺν καὶ ἀσφαλῆ τὸν δι' αὐτοῦ πλοῦν ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου μέχρι τῆς Ἀρκτικῆς Θαλάσσης, μεταξὺ Ἀμβούργου καὶ Τραπεζοῦντος, μεταξὺ Κολωνίας καὶ Ὀδησοῦ; Διότι πάντα τὰ σχέδια ταῦτα προετοιμάζονται καὶ εἶναι ἄφευκτος συνέπεια τῆς ἐν τῇ Γερμανίᾳ ἀναφαινομένης ἤδη ἐμπορικῆς καὶ βιομηχανικῆς κινήσεως.

Πολλοὶ συγγραφεῖς ἠθέλησαν τὰ ἀποδώσωσιν εἰς τὴν Πρωσσίαν τὴν πρώτην ἐπίνοιαν τῆς ἐμπορικῆς ταύτης ἐταιρίας, ἀλλ' ἠπατήθησαν. Ἀπὸ τοῦ 1815 ἔτους τὰ ἑμόσπονδα κράτη εἶχον ἤδη αἰσθανθῆ τὴν ἀνάγκην τοῦ τὰ θεραπεύσωσι τὰς δυσκολίας, ὅσας ἤθελεν ἐπιφέρει εἰς τὸ

ἐμπορίων των τὸ σμήνος αὐτὸ τῶν τελωνιακῶν γραμμῶν, διότι ἕκαστον κράτος εἶχε τὰ τελωνεῖά του. Διὰ τοῦ ἄρθρου 14 τῆς περὶ ὁμοσπονδίας πράξεως τὰ κράτη ἐπεφυλάξαντο νὰ διασκεφθῶσι περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἅμα συνελθούσης τῆς διαίτης εἰς Φραγκοφόρτην. Τὸ αὐστηρῶς ἀποκλειστικὸν σύστημα τὸ ὁποῖον τότε ἡ Γαλλία παρεδέχθη ὡς πρὸς τὴν Γερμανίαν, καθίσα μᾶλλον κατεπεύγουσαν τὴν συγχώνευσιν ταύτην.

Τὸ 1820, ἡ Βαυαρία, ἡ Βυρτεμβέργη, ἡ Βάδη, ἡ Νασσοβία, ἡ Σαξωνία ἤρχισαν περὶ τούτου διαπραγματεύσεις αἵτινες ὅμως ἀπέβησαν ἄπρακτον ἡ Βυρτεμβέργη καὶ ἡ Βαυαρία συμφωνήσασαι κατὰ τὸ 1827 ἐκατήρησαν τὰ ἀμοιβαία αὐτῶν τελωνεῖα, τότε πρῶτον ἡ Πρωσσία ἐνόησεν ὁποῖαν ἡδύνατο νὰ ἀποκτήσῃ ἰσχὺν ἂν ἐπετύγχανε νὰ μεταβιβασθῶσι μὲν εἰς τὰ ἴδια αὐτῆς σύνορα τὰ τελωνεῖα ὄλων τῶν γερμανικῶν ἐπικρατειῶν, νὰ ἐπικρατήσῃ δὲ ἡ διατίμησίς της, τὰ μέτρα καὶ σταθμά της καὶ τὸ νομισματικὸν της σύστημα. Ἐπομένως ἐπειράθη νὰ καταπέισῃ εἰς τοῦτο τὰ κεντρικὰ κράτη, τὰ ὁποῖα ὅμως, φοβούμενα μὴ ἀπορροφηθῶσιν ὑπὸ τοῦ μεγάλου ἐκείνου σώματος, ἀντὶ νὰ ἐνδώσωσιν εἰς τὰς προτάσεις της, συνεμάχισαν τρόπον τινὰ κατ' αὐτῆς. Μόνον τὸ μέγα δουκάτον τῆς Ἑσσίας συγκατένευσε τότε νὰ ἐνωθῇ μὲ τὴν Πρωσσίαν, ἡ δὲ Ἀνοβέρα, ἡ ἄλλη Ἑσσία, ἡ Σαξωνία, ἡ Βρυνσβικία, ἡ Νασσοβία, ἡ Ῥευσενία καὶ ἡ Σχβαρτζβουργία συνέστησαν ἀλλήλαις, ἐχθρικῶς πρὸς ἐκείνην διακείμεναι. Κατὰ το 1828 λοιπὸν ἔτος ἡ Γερμανία διηρῆτο εἰς τρεῖς ὄλω διακεκριμένας ἐταιρείας τὴν μεταξὺ Βυρτεμβέργης καὶ Βαυαρίας πρὸς μεσημβρίαν, τὴν μεταξὺ Πρωσσίας καὶ τοῦ δουκάτου τῆς Ἑσσίας πρὸς ἄρκτον, τὴν μεταξὺ Σαξωνίας καὶ τῶν παρακειμένων μικρῶν ἐπικρατειῶν πρὸς μέσην τὴν Γερμανίαν ἡ ἄρσις τῶν κωλυμάτων ἤρχισεν ἤδη νὰ ἐνεργῆται, ἀλλ' ἡ εὐρεῖα γερμανικὴ ἐνότη, τὴν ὁποῖαν ἡ Πρωσσία εἶχεν ὀνειρευθῆ, ἦτο μακρὰν ἀκόμη τοῦ νὰ κατορθωθῇ.

Πιστὴ εἰς τὰς ἀρχάς της, ἡ δύναμις αὕτη δὲν ἠθύμησε.

διὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων της, διὰ τὰς μετὰ τῶν Ἀνσεατικῶν πόλεων ἐμπορικὰς της συνθήκας, διὰ τὴν ἔκτασιν τῆς χώρας της, τελευταῖον διὰ τὰς ἰδίας ἐαυτῆς ἐπὶ τῆς Βαλτικῆς ἐκβολᾶς, ἐμελλεν ἀναγκαίως νὰ ἔχη μεγάλην ὑπεροχὴν ὡς πρὸς τὰ μεσόγεια κράτη· εἰς δὲ τὴν ἀρίστην αὐτῆς ταύτην θέσιν προσέθηκε καὶ ἄλλο δέλεαρ· ἐτροπολόγησε τὴν διατίμησίν της καὶ οὕτως ὀπλισμένη ἐπανελάβε τὰς προτάσεις της εἰς τὴν βιομηχανικωτάτην Σιζωνίαν. Αὕτη θεωρούσα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν της ἀνοιγομένης τὰς θύρας τῶν ἀγορῶν τῆς Σιλεσίας, τῆς ἀνατολικῆς Πρωσσίας καὶ τῆς Πομερανίας καὶ τετιθασσευμένη ὑπὸ τοῦ ἰδίου συμφέροντος, διέλυσε τὴν πρὸς τοὺς ἄλλους κοινωνίαν καὶ παρεδόθη εἰς τὴν Πρωσσίαν. Ἡ ἀποστασία αὕτη παρέλυσε ἐντελῶς τὴν κεντρικὴν ἐταιρείαν ὡς ἀποσπάσασα αὐτῆς τὸ κυριώτερον της ἔρεισμα καὶ ἐπομένως ὑπεχρέωσε τὰ λοιπὰ μέλη αὐτῆς νὰ δεχθῶσι τὰς προτάσεις τῆς Πρωσσίας. Τῇ 22 Μαρτίου 1833 ἠνώθη μετὰ τῆς Πρωσσίας ὀλόκληρος ἡ μεσημβρινὴ ἐταιρεία, καὶ ἤδη αὕτη ἡ Βάδη, μολονότι ἐντελῶς ἀπόκεντρος, ἐτοιμάζεται νὰ συγκαταταχθῇ ὑπὸ τὴν κοινὴν αὐτὴν σημαίαν. Ἡ Πρωσσία δὲν παύει πρὸς τοῦτοις δραστηρίως διώκουσα τὴν προσαγωγὴν τῶν ἀφεστηκότων εἰσέτι κρατῶν, ἐξαιτουμένη καὶ αὐτῆς τῆς Ἀνοβέρας τὴν συμπαραλαβὴν ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν καὶ αὐτῆς τῆς Ὀλφατίας [Holstein] ἀπὸ τὴν Δανίαν. Τοιοῦτον τὸ ἱστορικὸν, τοιαύτη ἡ σημερινὴ κατάστασις τῆς μεγάλης αὐτῆς ἐμπορικῆς ἐταιρείας ἥτις μετ' ὀλίγον θέλει περιλάβει ὅλην τὴν Γερμανίαν, προάγουσα τὴν ἐμπορίαν καὶ βιομηχανίαν της ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ τὴν ἐν τῷ δεκάτῳ τρίτῳ αἰῶνι συγκροτηθεῖσαν Ἀνσεατικὴν συμμαχίαν.

Ἡ Γερμανικὴ ὁμοσπονδία σύγκειται ἐκ τριάκοντα καὶ ἐννέα ἐπικρατειῶν, ἀφ' ὧν δώδεκα μόνον προσήλθον εἰς τὸ νέον σύστημα, ἀλλ' ἂν εξετάσωμεν ὅποια τίς ἐστὶ τῶν δώδεκα αὐτῶν ἐπικρατειῶν ἡ γεωγραφικὴ θέσις, ἡ ἔκτασις, ἡ παραγωγικὴ δύναμις, ὅποια τὰ πλοῦτη καὶ ὅποιοι οἱ κάτοι-

κοι, θέλομεν εὔρει ὅτι ἀποτελοῦσι τὰ τρία πέμπτα [1] τῆς Γερμανίας καὶ ὅτι πραγματικῶς, ἡ ἔταιρεία ἀνεπτύχθη πολὺ πλεόν ἢ ὅσον ὑποθέτει τις ἐκ πρώτης ὄψεως· ἀλλὰ διὰ νὰ νοήσωμεν σαφέστερον ὁπόσῃ ἐπιρροὴν θέλει ἡδη ἔχει ἐπὶ τῆς λοιπῆς Γερμανίας ἡ ἔταιρεία αὕτη, ἀνάγκη νὰ ρίψωμεν τὰ βλέμματά μας ἐπὶ τοῦ χάρτου, ἐκεῖ βλέπομεν ὅτι ἡ τελωνιακὴ γραμμὴ τῆς ἔταιρείας περισφίγγει ὅλα τὰ κεντρικὰ κράτη καὶ ὅτι δύναται, οὕτως εἰπεῖν, νὰ τ' ἀναγκάσῃ νὰ συνενωθῶσι μετ' αὐτῆς, καὶ ἂν τὸ ἴδιον αὐτῶν συμφέρον δὲν ἤθελε τὰ φέρει εἰς τοῦτο. Εἶναι τῶντι ἀξιοπεριεργείας ὅτι τὸ βιομηχανικὸν πνεῦμα τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος θέλει συντελέσει εἰς τὴν γερμανικὴν ἐνότητα μᾶλλον παρὰ ὅσα ἐγένοντο πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀπὸ τῆς διαλύσεως τῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Καρόλου Μάγνου. Διὰ τοῦ τελωνιακοῦ αὐτοῦ συνδέσμου θέλει ἀναγκαίως εἰσαχθῆ παρ' ἅσασι τοῖς ἑταίροις ἡ ταυτότης τῶν λογαριασμῶν, τοῦ νομίσματος, τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν, θέλουν τροπολογηθῆ αἰπερὶ τῶν ὁδῶν πλημμελεῖς νομοθεσίαι, θέλει κατασταθῆ μεγαλητέρα ἡ ἀτομικὴ ἐλευθερία καὶ, ἔνεκα τῶν ἐκ τῆς διανομῆς τοῦ τελωνιακοῦ προϊόντος συχνοτέρων σχέσεων τῶν διαφόρων κυβερνήσεων, θέλουν τείνει πρὸς τὸ ὁμοίωμορφον καὶ αὐτὰ τὰ διάφορα διοικητικὰ συστήματα. Ἄλλ' ἡ διοίκησις καὶ ἡ πολιτικὴ τῶν κυβερνήσεων εἶναι στενὰ συνδεδεμένα μεταξὺ τῶν καὶ οὐδέποτε τροπολογεῖται ἡ μία χωρὶς νὰ ἐπενεργῶσιν εἰς τὴν ἄλλην αἱ τροπολογίαι τὰς ὁποίας πάσχει. Οὕτω λοιπὸν ἀπὸ προόδου εἰς πρόοδον, ἀπὸ μεταβολῆς εἰς μεταβολὴν, καὶ, οὕτως εἰπεῖν, λάθρα αὐτῶν τῶν εἰς ταῦτα συμπραττόντων, ἡ Γερμανία θέλει φθάσει εἰς τὸ μέγα τέρμα ἐφ' ὃ προώρισται. Τὸ μεγαλήτερον βῆμα ἔγινεν, ἐξ αὐτοῦ θέλει ἀπορρέουσαι φυσικὰ πᾶσα ἡ λοιπὴ πρόοδος,

Σημ. τοῦ Μετ. Τὸ ἀνωτέρω μνημονευόμενον μέγα δουκάτον τῆς Βάδης καὶ ἡ πόλις τῆς Φραγκοφόρτης περὶ ἧς κατωτέρω γίνεται λόγος προσήλθον ἡδη εἰς τὸν τελωνιακὸν σύνδεσμον· οὗτος περιλαμβάνει τὴν σήμερον ὄχι πλεόν τὰ 3|5, ἀλλὰ ὑπὲρ τὰ $\frac{2}{3}$ τῶν κατοίκων τῆς Γερμανίας.

διότι ἐν τῇ πρώτῃ αὐτῇ πράξει, ἂν και ἀτελεῖ εἰσέτι, κείνται τὰ σπέρματα τῆς μελλούσης γερμανικῆς εὐημερίας. Ἄς παραθέσωμεν τινὰς τῶν κυριωτέρων διατάξεων τῆς συνθήκης ταύτης.

Ἄρθρον XIV. Αἱ συμφωνοῦσαι Κυβερνήσεις θέλουν προσπαθήσει νὰ εἰσαῶξωσιν εἰς τὰς ἐπικρατείας των σύστημα ὁμοιόμορφον νομισμάτων, σταθμῶν καὶ μέτρων. Καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον θέλουν ἐπιχειρήσει ἀμελλητὶ διαπραγματεύσεις, φροντίζουσαι ἐπίσης νὰ παραδεχθῶσι κοινὰ τελωνιακὰ σταθμά. Αἱ συμφωνοῦσαι ἐπικράτειαι θέλουν ἀμελλητὶ ἔλθει εἰς διαπραγματεύσεις περὶ τῆς ναυτιλίας τοῦ Ρίνου καὶ τῶν παρακειμένων ποταμῶν διὰ νὰ κατορθώσωσιν, ἂν ὄχι ἐντελῶς ν' ἀπαλλάξωσι τῶν ναυτλιακῶν δικαιωμάτων, τοῦλάχιστον νὰ ὑποβάλλωσιν εἰς ὅσον οἴοντε μικρότερα τοιαῦτα δικαιώματα τὴν ἐπὶ τῶν εἰρημένων ποταμῶν εἰσαγωγὴν, ἐξαγωγὴν καὶ διαμετακόμισιν τῶν προϊόντων ὅλων τῶν ἐπικρατειῶν.

Ἄρθρον XVII. Αἱ συμφωνοῦσαι ἐπικράτειαι θέλουν ἐξακολουθήσει τοὺς πρὸς ἐμφύχωσιν τῆς βιομηχανίας κοινούς αὐτῶν ἀγῶνας, παραδεχόμεναι πρὸς τοῦτο ἀρχὰς ὁμοιομόρφους καὶ ἐπιτρέπουσαι εἰς τοὺς ὑπηκόους τῆς μῆας τῶν ἐπικρατειῶν τούτων τὴν ὅσον ἔνεστιν ἐκτενεζέραν χρήσιν τοῦ δικαιώματος τοῦ νὰ ζητῶσιν ἀσχολίαν εἰς τὴν ἄλλην καὶ τ' ἀνάπαλιν.

Ἄρθρον XIX. Οἱ ὑπήκοοι ὅλων τῶν συνδεδεμένων ἐπικρατειῶν δύνανται νὰ ἐμπορεύωνται εἰς τοὺς Πρωσσικούς λιμένας, ὑποβαλλόμενοι εἰς δικαιώματα ἐντελῶς ἴσα τῶν ὑπὸ τῶν Πρωσσικῶν ὑπηκόων πληρονωμένων· οἱ δὲ εἰς τοὺς ξένους λιμένας καὶ τὰ ξένα ἐμπορεῖα πρόξενοι ἐκάστης τῶν ἐπικρατειῶν τούτων εἶναι ὑπόχρεοι νὰ συντρέχωσι λόγῳ καὶ ἔργῳ τοὺς ὑπηκόους τῶν ἄλλων, περιστάσεως δοθείσης.

Ἄρθρον XXI. Τὸ κατὰ συνέπειαν τῆς παρούσης συνθήκης σύνολον τῶν εἰσπράξεων τῶν συμφωνουσῶν ἐπικρατειῶν σύγκειται ἀπὸ τῶν δικαιωμάτων τῆς εἰσαγωγῆς, τῆς ἐ-

ξαγωγῆ; καὶ τῆς διαμετακομίσεως. Ἐξαιροῦνται δὲ τῆς κοινότητος καὶ θέλουν εἶσθαι εἰς ὄφελος ἀποκλειστικὸν ἐκάστης Κυβερνήσεως. 1. οἱ ἐντὸς ἐκάστου Κράτους ἐπὶ τῶν ἐγχωρίων προϊόντων εἰσπραττόμενοι φόροι. 2. τὰ πορθμεῖα τῶν ποταμῶν. 3. τὰ ἄλλα πορθμεῖα, τὰ γεφυρικὰ, διωρυγικὰ, λιμενικὰ, σταθμητικὰ, ἀποθηκικὰ καὶ παντὸς ἄλλου εἴδους δικαίωματα ὅπως δήποτε ὀνομαζόμενα.

Ἄρθρον 22. Τὸ προϊόν τῶν εἰς τὴν κοινότητα εἰσερχομένων δικαιωμάτων διανέμεται, ἀφαιρουμένων τῶν ἐξόδων, μεταξὺ τῶν ἠνωμένων ἐπικρατειῶν ἀναλόγως τοῦ πληθυσμοῦ ἐκάστης αὐτῶν· ὁ δὲ πληθυσμὸς οὗτος κατὰ τριετίαν εἰς ἐκάστην ἐπικράτειαν ἐξακριβούμενος θέλει κοινοποιεῖται παρ' αὐτῆς εἰς τὰς λοιπὰς καὶ τ' ἀνάπαλιν.

Οἰκονομολόγοι τινες ἐθεώρησαν τὸν ἐμπορικὸν αὐτὸν σύνδεσμον ὡς τερατώδη καὶ ἀντιβιομηχανικὴν σταυροφορίαν τῶν ἀρκτικῶν ἐθνῶν κατὰ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, διότι ἡ Πρωσικὴ διατίμησις, ἐγγένει μετρία ὡς πρὸς τὴν πρώτην ὕλην, εἶναι ὑπέρογκος ὡς πρὸς ἅπαντα τὰ ἐξεργασμένα ἀντικείμενα καὶ ἰδίως ὡς πρὸς τὰ μεταξωτὰ, βαμβακερὰ καὶ μάλλινα ὑφάσματα, καὶ τὰ σιδηρικὰ. Ἀλλὰ τίς ἀγνοεῖ ὅτι τὰ ἔθνη δὲν ἀποβάλλουσι διὰ μιᾶς τὰ περικαλύπτοντα αὐτὰ σπάργανα; Καὶ διατὶ ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία, αἰτινες ἀμφοτέραι εἰσέτι ἐμμένουσιν εἰς τὸ ἀρχαῖον αὐτῶν ἀποκλειστικὸν καὶ προστατευτικὸν σύστημα, διὰ τί νὰ κατακρίνωσι τὴν Πρωσίαν καὶ τὴν γερμανικὴν ὀμοσπονδίαν ὅτι ζητοῦν νὰ ὀχυρώσωσι τὴν ἐμπορίαν καὶ βιομηχανίαν τῶν ὀπισθεν τῶν σκωληκισάντων ἐκείνων φραγμῶν; τὸ βαρὺ εἰσαγωγικὸν δικαίωμα τὸ παρὰ τῆς Πρωσικῆς διατίμησης ἐπιβαλλόμενον εἰς τὰ ξένα ὑφάσματα ἐμπόδισε μὲν τὴν ἀφίξιν τῶν κατωτέρων ὑφασμάτων, ἀλλ' ὄχι καὶ τῶν λεπτοτέρων. Ὅπως δὲ καὶ ἂν ἔχη, ὁ σύνδεσμος αὐτὸς παρήγαγε τὸ ἐξῆς ἀναμφισβήτητον πλεονέκτημα· ὅτι κατέρριπτασε τὰ προσκόμματα τὰ ὁποῖα ἐκόλυον τὴν ἀπὸ κράτους εἰς κράτος συναλλαγὴν. Τοῦ λοιποῦ οἱ ἀποστολεῖς, οἱ

ἀμαξεῖς καὶ οἱ περιηγηταὶ δὲν ἔχουν νὰ ὑποβάλωσι τὸ τελωνιακὸν δηλωτικὸν τῶν, εἰμὴ εἰς τὰ σύνορα τῆς ἑταιρείας ἐκεῖ τὰ κιβώτιά των ὑποβάλλονται εἰς αὐστηρὰν ἐπίσκεψιν, τὴν πρώτην ταύτην ἔρευναν διαδέχεται μικρὸν ἐπέκεινα ὁ ἔλεγχος δευτέρας τελωνιακῆς γραμμῆς, μεθ' ἣν ἡ κυκλοφορία εἶναι ἀπαραπόδιστος εἰς ὅλα τὰ συνδεδεμένα κράτη ἡ μολυβδοτυπία [plombage] μάλιστα ἀπαλλάττει πάσης ἐπισκέψεως κατὰ τὴν εἴσοδον, διότι ἐνεργηθείσης αὐτῆς ἡ ἐπίσκεψις δὲν γίνεται εἰμὴ εἰς τὴν ἀποθήκην τοῦ τόπου ὅπου διευθύνεται τὸ ἐμπόρευμα.

Ἐγγένει, ὡς ἐκ τῆς προσελεύσεώς των εἰς τὸ τελωνιακὸν σύστημα τῆς Πρωσίας, ὠφελήθησαν πολὺ αἱ παραγωγαὶ χῶραι καὶ μάλιστα αἱ ἀγοραὶ τῆς Σαξωνίας εἰς ἃς συνέβησαν, ἄνευ πληρωμῆς δικαιωμάτων, τὰ μαλλία τῶν γειτονικῶν ἐπικρατειῶν. Σήμερον τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὰς Σαξωνικὰς ἀγορὰς μαλλίων ὑπολογίζεται εἰς 20 ἢ 22,000 κανταρίων, τιμωμένων περίπου 7,000,000 φράγκων· τὸ δὲ πέμπτον αὐτῶν διευθύνεται εἰς Δειψλαν· ἄλλοτε ἡ τιμὴ τῶν μαλλίων ἐρρυθμίζετο εἰς τὰς μεγάλας Γερμανικὰς ἀγορὰς ἀπὸ μόνους σχεδὸν τοὺς Ἀγγλους· τὴν σήμερον ἡ κατὰ τοῦτο ἐπιβρῶή των ἀντισηκῶνεται διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν γερμανικῶν ἐργοστασίων.

Εἶναι βέβλιον, καθὼς τὸ ἐπαρτηρήσαμεν ἤδη, ὅτι τὸ σύστημα τοῦτο εἶναι μακρὰν εἰσέτι τοῦ νὰ συμβιβάζῃ ὅλα τὰ συμφέροντα· ἀλλ' αὐτὴ αὐτῆ ἰστέλειά του, προκαλοῦσα τὴν ἐξέτασιν καὶ λύσιν πολλῶν ἀπροσδοκῆτων ζητημάτων θέλει συντελέσει εἰς τὴν θεμελίωσιν τῆς γερμανικῆς ἐνότητος. Πᾶσα ἐπικράτεια ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ διορίζη ἐπὶ τῆς συνορικῆς γραμμῆς, ὑπαλλήλους αὐτῆς εἰδικῶς ἐπιφορτισμένους τὴν ἐπιτήρησιν τῆς εἰσπράξεως καὶ τῆς ὅλης οἰκονομίας τῆς συνθήκης, αἱ δὲ παρατηρήσεις αὐτῶν συζητοῦνται ἔπειτα ἐν γενικῇ συνελεύσει. Τὰ συνδεδεμένα λοιπὸν κράτη εἶναι ἐξ ἀνάγκης ὑποχρεωμένα νὰ σπουδάξωσιν πεφροντισμένως τὴν αὐξῆσιν τῶν κ ατοίκων, τοῦ πλούτου, τῆς καταναλώσεώς των, διότι ἄλλως κινδυνεύουν νὰ ἀπολέ-

σωσι μέρος τῶν νομίμων αὐτῶν εἰσοδημάτων. Οὕτω π. χ. ἡ κατ' ἀρχὰς λόγῳ τοῦ πληθυσμοῦ ὀρισθείσα διανομὴ τῶν τελωνιακῶν εἰσοδημάτων, θέλει μετ' ὀλίγον γένει ἀντικείμενον ἐμβριθοῦς συζητήσεως ἡ δημοκρατία τῆς Φραγκοφόρτης μὴ ἔχουσα εἰμὴ 60000 κατοίκους, ἀλλ' ἅπαντας πλουσίους καὶ ὡς ἐκ τούτου παρέχοντας αὐτῇ σημαντικὸν τελωνιακὸν εἰσόδημα, ἀπαιτεῖ, πρὶν ἢ μεταλάβῃ τοῦ γενικοῦ τελωνιακοῦ συστήματος, νὰ ὀρισθῇ ὅτι ὁ πλοῦτος συνδυναζόμενος μὲ τὸν πληθυσμὸν θέλει κανονίζει τὴν διανομὴν καὶ ἀναμφιβόλως ἡ ἀπαίτησις τῆς αὐτῆ εἰναιεὺλ ογωτάτη διότι εἶναι πρόδηλον ὅτι εὐάριθμοι μὲν ἀλλ' ἀνέτως ζῶντες ἄνθρωποι καταναλίσκουσι πολὺ περισσότερα ἀποικιακὰ ἢ ἄλλα ἐξωτερικὰ προϊόντα παρὰ ἄλλοι πένητες, ἂν καὶ μέχρι τινὸς πλειότεροι τὸ Λονδίνον καταναλίσκει πλειότερα ἐξωτερικὰ πρῖοντα παρὰ ἅπασα ἡ Καμβρία (Pays-de-galles) καὶ μόνη τῶν Παρισίων ἡ πόλις πληρῶνει τὸ πέμπτον τῶν τελωνιακῶν δικαιωμάτων τῆς Γαλλίας. Ἡ λόγῳ λοιπὸν τοῦ πληθυσμοῦ διανομὴ τοῦ τελωνιακοῦ εἰσοδήματος ἦτον ἀδικωτάτη. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ζητήματα καθεκῆσθην σαφηνιζόμενα, θέλουν φέροι ἀνεπαισθήτως τὴν Γερμανίαν εἰς τὸ νὰ μὴν ἀκούσῃ, παρατηροῦσα τὰ περὶ ἑαυτῆς, εἰμὴ τὰ ἀληθῆ τῆς συμφέροντα καὶ νὰ ἐξετάσῃ ἂν εἶς μόνος προϋπολογισμὸς καὶ μία μόνη διοίκησις δὲν εἶναι προτιμητέα τεσσαράκοντα προϋπολογισμῶν καὶ τεσσαράκοντα μεμονωμένων διοικήσεων. Ἐὰς ἴδωμεν ἤδη ὅποια τινὰ ἀποτελέσματα ἐπήγαγεν ὁ τελωνιακὸς σύνδεσμος ὡς πρὸς τὴν ἐμπορίαν τῶν Ἀνσεατικῶν πόλεων αἵτινες διὰ τὴν ναυτικὴν των θέσιν, εἶναι αἱ φυσικαὶ ἀποθήκαι ὅλης τῆς Γερμανίας.

Μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῆς εἰρήνης, αἱ Ἀνσεατικαὶ πόλεις ἀνακτήσασαι τὴν ἐλευθερίαν των ἀνέπτυσαν πολὺ τὸ ἐμπόριον αὐτῶν, οὐδέποτε ὅμως ἡ κίνησις τοῦ ἐμπορίου τούτου ἦτο μεγαλύτερα ἢ εἰς τὰ τελευταῖα ἕξ ἔτη. Κατὰ τὸ 1818 ἤδη ἔτος τὰ παρὰ τῆς Κυβερνήσεως τῶν Κάτω Χωρῶν ἐπιβληθέντα διαμετακομιστικὰ δικαιώματα, ἀποκρούσαντα

γα μέγα μέρος τῶν διὰ τῆς Ὀλλανδίας πρότερον στελλομένων προϊόντων, τὰ ὑπεχρέωσαν νὰ προσέλθωσιν εἰς Βρέμαν καὶ Ἀμβουῦργον. Ἐκτοτε τὸ ἐμπόριον τοῦ καπνοῦ ἔλαβε πολλὴν τὴν ἀνάπτυξιν εἰς Βρέμαν καὶ τὸ τῶν ἀποικιακῶν προϊόντων εἰς Ἀμβουῦργον. Κατὰ τὸ 1831 ἡ ἐμφάνισις τῆς χολέρας, κωλύσασα εὐθὺς ἐξαρχῆς τὴν ἐντὸς τῆς Γερμανίας ἐλευθέραν κοινωνίαν, ἐτάραξε πρὸς καιρὸν τὰς μετ' αὐτῆς σχέσεις τῶν Ἀνσεατικῶν πόλεων· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, ἀποδειχθέντος πόσον ἦσαν μάταια τὰ ὑγειονομικὰ μέτρα καὶ πρὸς τούτοις, προσελθόντων πολλῶν σημαντικῶν κρατῶν τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας εἰς τὸ Πρωσσικὸν σύστημα, τὸ ἐμπόριον τῶν πόλεων τούτων ἔλαβε θραυστὴν κίνησιν· αἱ αἰτήσεις ἔρρεον πανταχόθεν καὶ μόλις ἠδύναντο νὰ ἐπαρκῶσιν εἰς αὐτὰς τὰ ὑπάρχοντα ἀποταμιεύματα καὶ τὰ καθεκάστην ἀποβιβαζόμενα προϊόντα· ἐντεῦθεν τὰ κολοσσαῖα κέρδη τοῦ 1833. Τὴν δὲ κίνησιν ταύτην ἐπετάχυναν ἔτι μᾶλλον ἡ Βελγικὴ ἐπανάστασις, ἡ πολιορκία τῆς Ἀντουερπίας, ὁ ἀποκλεισμὸς τῆς Ὀλλανδίας, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων πάντων ἄπειρα πλοῖα διευθυνόμενα εἰς τοὺς Ὀλλανδικοὺς λιμένας ἔστρεφον τὴν πρῶραν των πρὸς τὴν Βρέμαν καὶ τὸ Ἀμβουῦργον.

Ἡ Ἀγγλία ζητεῖ ἀπὸ τὴν Γερμανίαν μέγα μέρος τῆς ἐξειργαζομένης εἰς τὰ ἐργοστάσιά της πρώτης ὕλης· ἐπειδὴ δὲ τὸ Ἀμβουῦργον κεῖται ἐπ' αὐτῆς τῆς ὁδοῦ τὴν ὁποίαν ἀκολουθοῦσιν αἱ γερμανικαὶ ἀποστολαὶ, ἐπεβίβασε κατὰ τὸ 1833 ποσὸν μαλλίων τιμώμενον ὑπὲρ τὰ 43,000,000 φράγκων. Διὰ τοῦ Ἀμβουῦργου ἐπίσης διαβαίνουσι τὰ προϊόντα τῆς Ἀγγλικῆς βιομηχανίας καὶ τὰ ἀποικιακὰ προϊόντα τὰ ὁποῖα ἡ Ἀγγλία πέμπει εἰς τὴν Γερμανίαν οἷον βαμβάκιον, νῆμα, βαμβακερινὰ καὶ μάλλινα ὑφάσματα, καφφές, σάκχαρ, Ἰνδικόν, ἐνὶ λόγῳ ἄπειρον πλῆθος ἐμπορευμάτων παντὸς εἶδους τῶν ὁποίων ἡ ἀξία ἀναβαίνει τὰς 150 ἕως 160,000,000 φράγκων· ἡ ἐν τῷ λιμένι τοῦ Ἀμβουῦργου γινομένη εἰσαγωγὴ καὶ ἐξαγωγὴ εἰμπορεῖ νὰ ἐκτιμηθῇ εἰς 350 ἕως 375,000,000

φράγκα καὶ τὸ ἀγγλικὸν νήμα ἀποτελεῖ τῆς ποσότητος ταύτης τὸ ἔβδομον μέρος· ἡ Ἀγγλία ἐξήγαγε κατὰ τὸ 1833 ἐν ὅλοις 69,000,000 λίβρας βαμβακερινοῦ νήματος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον αἱ Ἀνσεατικαὶ πόλεις ἐζήτησαν 23 500,000 λίβρας· κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἡ Ἀγγλία ἐξήγαγε μαουσολινῶν [mousselines], περκαλινῶν, ναγκίνων καὶ λουιπῶν 182, 200,00 ὑάρδια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα 54,600, 000 ἔλαβον αἱ Ἀνσεατικαὶ πόλεις. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἐπισης ἔτος ἡ Ἀγγλία ἐξήγαγε 79,000,000 ὑάρδια βαμβακερινῶν καὶ τυτελινῶν [tuelles] ἐξ ὧν ὑπὲρ τὸ ἡμισυ ἤτοι ὑάρδια 43,400,000 εἰσήλθον εἰς τὰς Ἀνσεατικὰς πόλεις. Ἡ Ἀγγλία διατελεῖ ὡς πρὸς τὰ διάφορα αὐτὰ εἶδη αὐτοκράτωρ οὕτως εἰπεῖν τῆς ἀγορᾶς, ἐνῶ ὡς πρὸς τὰ ἄλλα προϊόντα ἡ γερμανικὴ βιομηχανία ἀνταγωνίζεται πρὸς αὐτὴν διὰ τὸ εὐτελὲς τοῦ χειροπονήματός της καὶ τὸ πρόχειρον τῆς πρώτης ὕλης ἣτις φθάνει εἰς τὰ ἀγγλικὰ ἐργοστάσια βεβαρυμένη ἀπὸ ὑπέρογκα ἔξοδα.

Τὸ Ἀμβούργον ἔγινεν ἀποθήκη τοῦ κολοσσαίου ἐμπορίου τῶν λινῶν καὶ καὶ κανναβίνων ὑφασμάτων τὸ ὁποῖον ἄλλοτε μόνη σχεδὸν ἡ Γαλλία μετήρχετο. Ἀπὸ τῶν ὁρέων τῆς Σιλεσίας ὅπου κατ' ἀρχὰς ἦτο συγκεντρωμένη ἡ κατασκευὴ τῆς γερμανικῆς ὀθώνης, ἡ βιομηχανία ἐξαπλώθη ἤδη καθ' ὅλην τὴν Γερμανίαν καὶ διὰ τοῦ Ἀμβούργου ἐξαποστέλλονται τὰ ὑφάσματα ὅσα ἡ Σαξωνία, ἡ Βοεμία, ἡ Μοντενσία, ἡ Ἀννοβέρα πέμπουσιν εἰς τὴν Γερμανίαν, τὴν Ἰσπανίαν, τὴν Πορτουγαλίαν, τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Ἀμερικὴν. Εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ Ἀμβούργου εἰσέρχονται κατ' ἔτος 70 ἕως 75,000,000 φράγκων ὀθώνης καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ κλάδου τούτου τῆς βιομηχανίας κέρδη τῶν ἐκεῖ ἐμπόρων εἶναι τερατώδη.

Μὲ τὴν Ἀμερικὴν πρὸ πάντων ἔχουσιν αἱ Ἀνσεατικαὶ πόλεις καὶ ἰδίως τὸ Ἀμβούργον καὶ ἡ Βρέμα τὰς μεγαλύτερας σχέσεις καὶ τὴν διατήρησιν τῶν σχέσεων αὐτῶν ἐγγυῶνται αἱ συνθήκαι τὰς ὁποίας κατὰ τὸ 1825 συνήψαν μὲ τὰς Ἠνωμένας Ἐπαρχίας, τὸ Μεξικὸν καὶ τὴν Βρα-

σιλίαν. Κατὰ τὸ 1833 αἱ δύο ἐκεῖναι πόλεις ἐξαπέστειλαν εἰς τὴν Μέσημβρινὴν Ἀμερικὴν τριάκοντα δύο πλοῖα· τὸ 1834, τριάκοντα ἕξ, ὧν τὰ πλεῖστα φορτωμένα βαμβακερινὰ ὑφάσματα καὶ νῆμα τῆς Σαξωνίας καὶ Ἑλβετίας, ὑφάσματα τῆς Κρεφέλδης καὶ γερμανικὰ μέταλλα καὶ ὑάλινα σκεύη. Τὸ 1832 οἱ λιμένες τῆς Βρασιλίας ἐδέχθησαν ἀπὸ μόνον τὸ Ἀμβούργον στελλόμενα εἰκοσιτέσσαρα πλοῖα, κατ' αὐτὸ δὲ ἐκεῖνο τὸ ἔτος 45 πλοῖα ἐκόμισαν ἀπὸ Βρασιλίας, μεταξὺ ἄλλων πραγματειῶν καὶ 15,000, 000 φράγκων καφφέ· τὸ 1833· ὁ εἰσαχθεὶς καφφὲς ἐξετιμήθη ἐπίσης εἰς 7,5000,000, φράγκων, τὸ δὲ σάκχαρ εἰς 19,000,000 φραγκαῶν· τὸ ὑπέρμετρον ποσὸν τοῦ καφφέ τὸ ὁποῖον διὰ τοῦ Ἀμβούργου εἰσβάλλει εἰς ἅπασαν τὴν Γερμανίαν πρέπει νὰ ἀποδοθῆ, καθὼς καὶ ὄλων τῶν ἀποικιακῶν προϊόντων ἡ μεγάλη εἰσαγωγή, εἰς τὴν βαθμιαίαν ἔκπτωσιν τῶν τιμῶν ὡς ἐκ τῆς ὁποίας τὰ προϊόντα ταῦτα γίνονται προσιτὰ καὶ εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις. Τὴν σήμερον τὰ ἀποικιακὰ προϊόντα θεωροῦνται εἰς τὴν Γερμανίαν ὡς ἀντικείμενα πρώτης ἀνάγκης, καὶ καθεὶς θέλει τὸ πιστεύσει ὅταν μάθῃ ὅτι ἡ Πρωσικὴ Σιλεσία κατὰ μὲν τὸ 1770 δὲν κατηνάλισκεν εἰμὴ 721,000 λίβρας καφφέ, κατὰ δὲ τὸ 1829 κατηνάλωσε ὑπὲρ τὰ 2,000,000 λιβρῶν.

Ἐνῶ δὲ τὸ Ἀμβούργον καὶ ἡ Βρέμα ἔχουσι κυρίως συνδεδεμένας σχέσεις μὲ τὴν Ἀμερικὴν, τὸ Λουβέκον δὲν ἐμπορεῦται εἰμὴ μὲ τὴν Σουϊδίαν, τὴν Ῥωσσίαν καὶ ἐγγίγει μὲ τὰ παράλια τῆς Βαλτικῆς. Δι' αὐτῆς διέρχονται κατὰ μέγα μέρος τὰ ἐμπορεύματα ὅσα ἡ Γαλλία καὶ ἡ Γερμανία στέλλει εἰς τὰς χώρας ἐκεῖνας καὶ πάλιν δι' αὐτοῦ ἐπανέρχονται τὰ εἰς ἀνταλλαγὴν ἀπὸ τούτων ἐξαγόμενα· τὸ Ἀμβούργον δὲν χρησιμεύει εἰς τὰς ἀποστολὰς ταύτας εἰμὴ σπανίως.

Ὁ τελωνιακὸς λοιπὸν σύνδεσμος δὲν ἐπήγαγεν εἰς τὴν Γερμανίαν συμφορὰς, ὡς τινες ἐφοβήθησαν· ἀπεναντίας, ἀπανταχοῦ αὐτῆς βλέπομεν προαγομένην τὴν εὐημερίαν καὶ ἀμ-

φιβολία δὲν εἶναι ὅτι τὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα τῆς συνθήκης ταύτης θέλουσι ἀποβῆ ἔτι μεγαλύτερα ὅταν ἐπιγενῶσιν εἰς αὐτὴν αἱ ἀναγκαῖαι τροπολογίαι. Ἡ Γερμανία ἐπιζητούσα τὴν ἑνωσίν τῆς γεγωνυῖα τῆ φωνῆ, ἐτοιμάζεται νὰ χωνεύσῃ εἰς ἓν κέντρον ὅλα τῆς τὰ συμφέροντα, καὶ ἤδη ἡ φιλολογικὴ ἰδιοκτησία ἀνεγνωρίσθη ἀπὸ ὅλα τὰ κράτη αὐτῆς ὡσανεὶ ἀπετέλουσι ἓν μόνον βασιλείον. Ἀλλὰ τίς δύναμις θέλει γενῆ ἡ ψαλὶς τοῦ νέου αὐτοῦ οἰκοδομήματος; Τίς θέλει συγχωνεύσει τὰς λοιπὰς; καθ' ὅλα ὅσα προείπομεν, ἡ Πρωσσία φαίνεται προωρισμένη εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἔργον. Ἀφ' οὗ χρόνου ἡ Αὐστρία ἐξέτεινε τὴν ἰσχύν τῆς πρὸς μεσημβρίαν κατακτήσασα τὰ Μεδιόλανα καὶ τὴν Δαλματίαν καὶ ἰδρύσασα εἰς Ποσόιον (Presbourg) ἡγεμῶνα τῆς αὐτοκρατορικῆς τῆς οἰκογενείας, ἡ Αὐστρία ἀπέξενώθη τῆς Γερμανίας. Εἰς τίνα λοιπὸν ἄλλον προσήκει ἡ κυριαρχία ταύτης ἂν ὄχι εἰς τὴν Πρωσσίαν ἔχουσαν ἤδη ἀσφαλῆ τὴν τῆς Ῥωσσίας συναίνεσιν;

[Foreign and Continental Review].

Κ. Π.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ.

ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ.

Ὁ ἐπιφανὴς οὗτος τῆς ἀρχαιότητος κωμικὸς, ὁ τὸ ἰδιότροπον καὶ ὀξύθυμον νήπιον, τὸν Ἀθηναϊκὸν δῆμον ἐπὶ ἔτη πολλὰ ὡς τροφὸς αὐστηρὰ ἄλλοτε μὲν μ' ἐπιτιμήσεις τραχείας, ἄλλοτε δὲ μὲ Ἰωπείας καὶ χεριεντισμοὺς διοικήσας καὶ κατευνάσας, ὁ ὑπὸ τῶν συγχρόνων του λατρευόμενος, ὑπὸ δὲ τῶν μεταγενεστέρων του διαφόρως καὶ ἀντιθέτως κατὰ τῶν καιρῶν καὶ τῶν τόπων τὰς προλήψεις κριθεὶς, ἤκμασε περὶ τὰ 440 π. Χ. καθ' ἣν ἐποχὴν αἱ Ἀθηναὶ κυριεύουσαι τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶχον ἄλλον τὸν κυριεύοντα αὐτῶν ἐκτὸς τῶν ἐσωτερικῶν των παθῶν, καθ' ὃν καιρὸν φέρουσαι χλωρὰν ἀκόμη τῶν Περσικῶν θριάμβων τὴν δάφνην, καὶ δεχόμεναι βασιλικῶς τῶν ὑποτελῶν συμμάχων τοὺς φόρους, ἐπανήγειρον τὴν ἡμίσειαν Ἑλλάδα κατὰ τῆς λοιπῆς, ὅπως μὴ ἀπολέσωσιν οἱ Ἕλληνες τὴν ἕξιν τοῦ νὰ τοὺς θεωρῶσιν ὡς νικητὰς, κ' ἐπροκάλεσαν τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, λησμονοῦντες ὅτι ἡ μάχαιρα τῶν πολέμων εἶναι ἀμφίστομος ὡς εἶναι ἀμφίρροπος καὶ τῆς τύχης ἡ πλάστιγξ, καὶ μὴ προβλέποντες ὅτι ἡ ὁδὸς ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐζήτουν θριάμβους ἔληγεν εἰς τῆς πόλεως των, εἰς τῆς Ἑλλάδος τὸν ἀφανισμόν. Ὁ ποιητὴς ἦτον μὲν πολίτης Ἀθηναῖος, Κυδαθηναεὺς τὸν δῆμον, φυλῆς Πανδιονίδος, ἀλλ' οἱ ἐχθροὶ του, καὶ ἰδίως ὁ δημαγωγὸς καὶ στρατηγὸς Κλέων τῷ διημφισβήτει τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου, διότι ὁ πατήρ του ἦτον, κατὰ Σουίδα, ἡ ἐκ τῆς Μίνδου κατὰ τὴν Ῥόδον, ἡ ἐξ Αἰγίνης, ὅπου, ὡς ἐκ τῶν ἰδίων λόγων τοῦ Ἀριστοφάνους ἐξάγεται, [Ἀχαρνεῖς, στ. 653], φαίνεται ὅτι ἐκέκτητο κτήματα. Καὶ παίζων μὲν ἀπελογεῖτο ὁ ποιητὴς κατὰ τῆς

προσβολῆς ταύτης διὰ τοῦ Ὀμηρικοῦ στίχου.

“ Μήτηρ μὲν τ’ ἐμὲ φησὶ τοῦ ἔμμεναι, αὐτὰρ ἔγωγε

οὐκ οἶδ’, οὐ γὰρ δὴ τις ἐὼν γόνον αὐτὸς ἀνέγνω.”

Ἀλλὰ πρὸ πάντων ὅταν ἔπαιζεν ἦτον τρομερὸς ὁ ποιητῆς, τοῦ ὁποίου σκορπιῶν δῆγμα ἦτον ὁ γέλωσ, καὶ ἡ χολή του πυριφλεγέθων ἀγανακτήσεως. Ὁ ἄφρων ὅστις εὐρίσκετο ἐμποδῶν τοῦ ἀπηνουῦς μαστιγοφόρου, ὁ δημοφιλῆς ποιητῆς ὅστις ἀντεποιεῖτο μέροσ τῆσ δάφνησ μὲ τὴν ὁποίαν ἐστέφετο, ὁ ἔξοχος ἀνὴρ ὅστις ὑψυτο ὑπεράνω τοῦ κοινοῦ δημότου, παρώξυνον τὸν ἰσχυρὸν ὅστις εἶχε τὴν συναίσθησιν τῆσ δυνάμεὸσ του, τὸν προπῶλην τῆσ δημοτικῆσ εὐνοίασ, τὸν ζηλότυπον δημακράτην.

Ὁ Ἀριστοφάνησ, τὸ εἶπαμεν ἀνωτέρω, κατεκρίθη πολ- λάκισ πικρῶσ, διότι ἐκρίθη μονομερῶσ διὰ νὰ ἐκτιμηθῆ κατ’ ἀξίαν, ἔπρεπε νὰ θεωρηθῆ ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔποψιν ὑφ’ ἣν οἱ σύγχρονοὶ του τὸν ἐθεώρουν. Πῶσ ἐξηγεῖται ὅτι ὁ μὲν Πλάτων, ὁ φιλόσοφοσ τῶν φιλοσόφων, ὁ προσφιλήσ τοῦ πικρῶσ κωμωδηθέντοσ Σωκράτοισ μαθητῆσ, ἔπεμψε πρὸσ τὸν Διονύσιον τῶν Συρακουσῶν τὰσ κωμωδίασ τοῦ Ἀριστοφάνουσ ὡσ τὸ ἀληθέστερον καὶ κομψότερον ἀπεικόνισμα τοῦ Ἀθηναϊκοῦ βίου, προσεπιγράψασ καὶ τὸ ἀκόλουθον δί- στιχον [ἀν ἀληθῶσ τὸ ἐπίγραμμα πρέπη ν’ ἀποδοθῆ εἰσ αὐτόν].

“ Αἱ χάριτεσ τέμενόσ τι λαβεῖν, ὅπερ οὐχὶ πεσεῖται

Ζητοῦσαι, ψυχὴν εὖρον Ἀριστοφάνουσ.”

Ὁ δὲ Πλούταρχοσ καταφέρειται κατὰ τοῦ κωμικοῦ μὲ ὅλα τὰ ὄπλα τοῦ δογματισμοῦ καὶ μὲ τοῦ αὐστηροῦ ἠθικοῦ τὴν μεμφιμοιρίαν; Ὅτι μετὰ ταῦτα νεώτεροὶ κριτικοὶ, εἰσ τοὺσ ὁποίουσ, οὐδὲ ὀρθὸν λόγον οὐδὲ φιλοκαλίαν δυνάμεθα νὰ ἀπεί- πωμεν, συγκατατάττουσ τὸν ποιητὴν μασ μὲ τῶν τριῶδων τοὺσ μίμουσ καὶ τοὺσ βωμολόχοус τῶν καπηλείων; Ἡ ἐξή- γησισ εἶναι πρόχειροσ; ὁ μὲν ἦτον σύγχρονοσ, ἀνέπνεε τὴν ἀτμοσφαίραν τῆσ αὐτῆσ κοινωνίασ, εὐρίσκετο ὑπὸ τῆσ αὐτῆσ κυβερνήσεωσ, τῶν αὐτῶν θρησκευτικῶν δοξασιῶν, τῶν αὐ- τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τὴν ἐπιρροήν, ἐνῆ οἱ μεταγενέστεροὶ ἐ-

πικριταὶ τὸν ἐθεώρουσαν διὰ τοῦ τηλεσκοπίου ἰδεῶν καὶ προλήψεων ἄλλης ἐποχῆς. Τί κοινὸν μεταξὺ τοῦ καθηγητοῦ τῆς ἀβροδιαίτου βουρβωνίας αὐλῆς, τοῦ ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων εἰς τὴν περιποίησην τοῦ γυναικείου φύλου τραφέντος, τοῦ ζητοῦντος εἰς τὸ θέατρον προσωρινὴν τέρψιν, καὶ ἀπὸ τὴν κοινωνίαν ἀπαιτοῦντος τὸ εὖ εἶναι μόνον τὸ ὅποιον ἄλλοι τῷ παρεσκεύαζον, τί κοινὸν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ γίγαντος ἀθλητοῦ, ὅστις ἐκίνει τὴν φλογερὰν μάστιγα καὶ ἔτρεμεν ὁ ἀτρόμητος δῆμος, καὶ ὠχρίων οἱ παντοδύναμοὶ του δημαγωγοί; Ψευδῶς ἐνόησε τὸν Ἀριστοφάνην ὅστις τὸν ἐξέλαβεν ὡς ἄκακον Τερέντιον ἢ εὐχαριν Μολιέρον, περιπλέκοντα δύσκολα μαθήματα μὲ ἀνθη εὐφρόσυνα, τέρποντα τὴν αὐλὴν καὶ τὴν πόλιν, καὶ πλαγίως πως ἐγγέοντα εἰς τὰς ψυχὰς καὶ τι σωτήριον φάρμακον ὑπὸ τὸ γλυκὺ τῆς κωμῆδος ἀφέψημα. Ἄλλη, ἀνωτέρα ἦτον ἡ κλησὶς του. Μὲ ὄξει; σαρκασμοῦ; καὶ μὲ γλωῶσαν προσβίλλουσαν ἴσως τὰς εὐαισθητοὺς τῶν νέων κριτικῶν ἀκοῆς, ἀλλὰ χαριζομένην εἰς τὸ δημῶδες ἀκροατήριόν του, ἐξηγγράψε τὴν πολύτιμον ἄδειαν τοῦ νὰ λέγῃ ἀποὺν τὴν ἀληθειαν, προνόμιον ἀνεκτίμητον εἰς Ἀθήνας ὅπου οἱ ἀντιποιοῦμενοι αὐτὸ ἔλαβον πολλάκις τὸ κῶνειον ὡς μισθόν. Ἐνῶ ὁ ῥήτωρ ἔπλεκε πανηγυρικοὺς εἰς τὴν πνύκα Θηρέων τῶν ἀκροῦμένων τὴν εὐνοιαν, ὅταν ὁ ἐφημεριδογίφης σήμερον περιορίζων τὰς ἐκφράσεις του κατὰ τὰ ἄρθρα τοῦ ἐγχωρίου νόμου, ἀποτείνεται πρὸς ἓν πολλοστημόριον τοῦ δημοσίου, καὶ προσπαθῆ νὰ ἐνσταλάξῃ ῥανίδα πρὸς ῥανίδα τὰς ἀρχάς του εἰς τοῦ ἔθνους του τὴν πεποίθησιν, ὁ Ἀθηναῖος κωμῆδος ἀτρόμητος παρίσταται ἐνώπιον τοῦ ἔθνους ὀλοκλήρου, ἐνώπιον τοῦ ἡγεμόνος λαοῦ, ἐπιτιμᾷ αὐτὸν πρῶτον, ἐλέγχει τοὺς ἰσχύοντας, τιμῶν τού; καταχρωμένους, ἐπιβύλλει τὰς πεποιθήσεις του, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἔχει τὴν γλωῶσαν ἀγέρωχον καὶ τὸ ὕφος θριαμβευτικόν, διότι παίζει μὲ τὸν λέοντα τοῦ ὁποίου τὸν βρυγμὸν φοβεῖται ἡ Ἑλλάς, καὶ ἠξεύρει ὅτι οἱ ἄνδρες Ἀθηναῖοι ὅλα τ' ἀκούουν καὶ ὅλα τ' ἀνέχονται, ἀρκεῖ νὰ τοῖς δοθῇ ἀφορ-

μὴ γέλωτος καὶ διασκεδάσεως. Τὸ μειδίωμα τοῦ Ἀριστοφάνους εἶναι δῆγμα ὀδυνηρὸν, ὁ σαρκασμὸς του ἐπιπίπτει κατὰ τῶν ἱκανοτέρων καὶ ἰσχυροτέρων ὡς κεραυνός. Διὰ τὰ καταστήσῃ ἀνεκτὰς τὰς αὐστηρὰς διδασκαλίας του εἰς τὸν λαόν, γίνεται λαὸς αὐτὸς πρῶτος, ἐνδύεται ὅλας τὰς συμπαθείας καὶ τὰς ἀντιπαθείας τοῦ ὄχλου, ταυτίζεται μὲ τὰς ἀξιώσεις του, καὶ ἄγρυπνος τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν ἐλευθεριῶν αὐτοῦ φύλαξ, διευθύνει τὰ βέλη του πρὸς πᾶσαν κεφαλὴν προκύπτουσαν ὑπεράνω τῶν ἄλλων, διότι ὁ ζηλότυπος πολίτης γνωρίζει ὅτι τὸ πηδάλιον τῆς ἀπροστατεύτου δημοκρατίας γίνεται ἔρμαιον τοῦ τολμῶντος; καὶ ὅτι τῆς ἀπολύτου ἰσονομίας ἡ ταχύρροπος στάθμη κλίνει εὐκόλως πρὸς πᾶσαν ὑπεροχὴν, καὶ ἂν ἡ ἀρετὴ καὶ ἂν ἡ μεγαλοφυΐα ρίπτουν τὰ σταθμὰ εἰς αὐτήν.

Ἄλλ' ἡ βιογραφία τοῦ Ἀριστοφάνους εἶναι αὐτὴ τῆς ἀρχαίας κωμῆδος ἢ ἱστορία. Τὰ βάνουσα ἄσματα καὶ αἱ ἐξ ἀμάξης ὑβρεῖς καὶ αἰσχρολογίαι τῶν τραγωδῶν τῶν Διονυσίων, παραμείνασαι καὶ μετὰ τῆς τραγωδίας τὴν ἀνάπτυξιν ὡς θρησκευτικὴ τελετὴ καὶ παράδοσις, ἔδωκαν μὲν εἰς τὸν Σικελὸν Ἐπίχαρμον καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν τὴν πρώτην ἰδέαν κωμῆδος εὐγενεστέρας, ἀλλ' ὁ Ἀριστοφάνης τορνεύσας τὴν γλῶσσάν της, περιδύσας αὐτὴν λαμπρᾶς ποιήσεως χάριν καὶ δράματος ἀξιοπρέπειαν, καὶ μὲ ἀφθονον Ἀττικῆς ἀστειότητος ἄλλας ἀρτύσας αὐτήν, καὶ τέλος καταστήσας αὐτὴν ἐφάμιλλον τῆς μεγαλοπρεποῦς ἀδελφῆς της, δύναται δικαίως νὰ θεωρηθῇ ὡς τῆς κωμῆδος πατήρ. Δὲν θέλομεν ν' ἀρνηθῶμεν ὅτι ὁ πλήρης χάριτος καὶ γλυκύτητος καθαρὸς τοῦ Ἀττικισμοῦ, τῆς ἀστειότητός του ἢ ὀξύτης καὶ τῆς ποιήσεώς του τὸ ὕψος, τὰ ὁποῖα τὸν ἀνδείξαν ἕνα τῶν φωστήρων τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας, δὲν ἤθελον εἶσθαι εὐπροσιτότερα εἰς τὴν σημερινὴν εὐαισθησίαν καὶ εἰς τὰ ἦθη μας, ἂν δὲν ἐμολύνοντο συνεχῶς ἀπὸ ἀναιδεῖς ἐκφράσεις, καὶ θέσεις. Ἄλλ' ἀντὶ τὰ ρίψωμεν διὰ τοῦτο κατὰ τοῦ Ἀριστοφάνους τὴν μέλαιναν ψῆφον ὡς ὁ Πλούταρχος καὶ οἱ μετ' αὐτὸν ἐτικριταί, φρονοῦμεν

μᾶλλον ὅτι χρεωστεῖται εὐγνωμοσύνη εἰς τὸν μεγαλοφυῆ ποιητὴν, διότι καθ' ἑαυτὸν μάρτυν [1], ἀποπλύνας τὸν βόρβορον τῶν αἰσχροτήτων καὶ ἀναιδειῶν μὲ τὰς ὁποίας διεπληκτίζοντο πρὸ αὐτοῦ οἱ τραγωδοὶ τῶν Διονυσίων, “ τοῖς παιδίοις ἴν' ἢ γέλως „ ἀντικατέστησεν ἀντ' αὐτῶν ἀθάνατα μεγαλοφυίας γεννήματα, παραφυλάττοντα τινὰ τῶν ἀκατεργάστων σπερμάτων ἐξ ὧν ἐφύησαν, καὶ πρὸς τὰ ὁποῖα ἀντὶ τὰ δυσανασχετῆ ὡς σήμερον, ἠρέσκετο ἐξ ἐναντίας ἢ τότε ἠθικὴ κατάστασις τοῦ λαοῦ. Αὕτη αὕτη ἢ περὶστασις ἐξηγεῖ καὶ τὰς ὁπωσοῦν ἐλευθέρως ἐκφράσεις τοῦ ποιητοῦ περὶ τῶν ἐγχωρίων θεῶν. Οὔτε εἰς αὐτὸν δύναται γὰρ ὑποτεθῆναι ἢ παράτολμος αὐθάδεια τοῦ γὰρ ἐμπαίξῃ ἀφύβως τοὺς θεοὺς ἐνώπιον τοῦ λαοῦ, οὔτε εἰς τὸν λαόν, τὸν καταδικάζοντα τὸν Ἀλκιβιάδην ὡς κολοβωτὴν τῶν Ἑρμῶν καὶ τὸν Σωκράτην ὡς ἀπαρνητὴν τοῦ ἐγχωρίου Ἰρησκευματος, τοσαύτη ἀνεξιθρησκεία καὶ ἀδιαφορία, ὥστε ν' ἀκούῃ χλευαζομένους τοὺς θεοὺς τοῦ ἐπὶ θεάτρου. Ἄλλ' ἢ κωμῶδία τοῦ Ἀριστοφάνους ἦτον νέον μόνον σχῆμα, ὡς εἶπομεν, τῶν διονυσιακῶν ἐκείνων τραγωδικῶν διαλόγων, εἰς τοὺς ὁποίους τὰ πάντα ἐπετρέποντο, καὶ εἰς τὴν εὐθυμίαν τῶν ὁποίων ἔπρεπε θεοὶ καὶ ἄνθρωποι γὰρ συνεισφέρειν τὴν μερίδα τῶν πρὸς τιμὴν τοῦ Θεοῦ τῆς ἐκτετραχηλισμένης εὐθυμίας, τοῦ Διονύσου. Τὴν ἄμορφον ταύτην ὕλην διαπλάσας ὁ Ἀριστοφάνης, διετήρησε μὲν, εἴτε ἐξ ἀνάγκης, εἴτε τῷ ὄντι θύων εἰς τὰς ἀξιώσεις τοῦ ἀκροατηρίου του, τὰ ἀρχαῖα χαρακτηριστικά της, ἀλλὰ τὴν διεύθυνε πρὸς σκοπὸν ὑψηλὸν καὶ κοινωφελῆ.

Αὐστηροτέρα εἶναι ἢ κατ' Ἀριστοφάνους κατηγορία, ὅτι ἐκωμώδησε συνεχῶς ἄνδρας ἀξιούς ὄχι χλεύης, ἀλλὰ ὑπολήψεως καὶ θαυμασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης πολλάκις, Ἐκ τῶν σωζομένων κωμῶδιῶν του δύο, οἱ βᾶτραχοι. καὶ αἱ Θεσμοφοριάζουσαι, καὶ κατὰ μέρος καὶ οἱ

(1) Νεφέλαι, στ. 535, ἐπ.

Αχαρνεῖς προσβάλλουν τὸν *Εὐριπίδην* μὲ ὄπλα ἀνίσχυρα μὲν ἴσως ἐνώπιον τοῦ ψυχρῶς καὶ ἐμβριθῶς κρινοντος, ἀλλ' ὄχι καὶ ἐνώπιον ὄχλου ἐλαφροῦ, κινουμένου μετὰ τοῦ γελοίου τὸ κέντρον. Αἱ *Νεφέλαι* ἔχουν ἀντικείμενον τὸν *Σωκράτην*, τοῦ ὁποίου κωμωδοῦν τὴν ἰεοφανῆ φιλοσοφίαν, καὶ εἰς τὸν ὁποῖον προσάπτουν τὰς αὐτὰς ἐκείνας κατηγορίας τὰς ὁποίας ἐκίνησαν εἴκοσι περίπου ἔτη μετὰ ταῦτα οἱ συκοφάνται του κατ' αὐτοῦ, ὥστε ἐβρέθη ὅτι ὁ *Ἀριστοφάνης* ἐγένετο πρωταίτιος τοῦ θανάτου τοῦ φιλοσόφου. Δὲν θέλομεν ν' ἀποπλύνωμεν τὸν ποιητὴν πάσης ἐνοχῆς ὅτι μετεχειρίσθη τὸ ὄξυ ὄπλον του καὶ πρὸς ἀτομικὰς ἐκδικήσεις. Εἶναι ἀναμφίβολου ὅτι συνησθάνετο τὴν ἰσχὺν του, καὶ εἶναι σπανία ἡ ψυχικὴ δύναμις τοῦ ἔχοντος μέσον ἀμύνης καὶ μὴ προστρέχοντος εἰς αὐτό. Ὁ *Εὐριπίδης* τὸν διημφισβήτει τὸ σκῆπτρον τῆς ποιήσεως, καὶ τῶν ἐμβριθεστέρων ἢ ὑπὲρ τῆς τραγωδίας προτίμησις προσέβαλλε τὴν φιλαυτίαν τοῦ κωμωδοῦ. Εἰς τούτων ἦτον καὶ ὁ *Σωκράτης*, ὅστις ἀποδοκιμάζων τὴν κωμωδίαν, δὲν παρευρίσκετο ποτὲ εἰς τὸ θέατρον ὅταν ἐδιδάσκοντο τὰ δρᾶματα τοῦ *Ἀριστοφάνους*, ἐνῶ καθήρχετο εἰς τὸν *Πειραιᾶ* ν' ἀκούσῃ τοῦ *Εὐριπίδου* τὰς τραγωδίας. Τοιαύτη περιφρόνησις, ἂν δὲν δικαίῃ, ἐξηγεῖ ὅμως κατὰ μέρος τὴν ἀπέχθειαν τοῦ ποιητοῦ μας κατ' ἀμφοτέρων τῶν μεγάλων ἀνδρῶν. Μ' ὅλον τοῦτο εἰς τὴν παράστασιν μιᾶς τῶν κωμωδιῶν τοῦ *Ἀριστοφάνους* ἦτον παρῶν ὁ *Σωκράτης*, εἰς τὴν παράστασιν τῶν *Νεφελῶν*. Βλέπων δὲ τοὺς ξένους ἐπερωτῶντας τίς εἶναι ὁ κωμωδούμενος, ἀνέστη, διηγούνται, καὶ ἔμεινεν ὄρθιος εἰς ὅλον τὸ διάστημα τῆς παραστάσεως διὰ νὰ εἶναι εἰς πάντας καταφανής.

Ἄλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸ κεφάλαιον τοῦτο δὲν ἐκρίθη ἄρα μονομερῶς ὁ *Ἀριστοφάνης*; Ἄς ἀπεκδυθῶμεν τὰς προλήψεις μὲ τὰς ὁποίας συνηυξήσαμεν, ἄς ἐγκαταλείψωμεν τὴν θέσιν ἀπὸ τὴν ὁποίαν σκοποῦμεν τὰ πρὸ ἡμῶν γεγονότα, καὶ ἄς μετατεθῶμεν εἰς τὴν τοῦ *Ἀριστοφάνους*. Μία τῶν πρωτίστων πληγῶν τῆς πολιτείας εἶναι οἱ σοφισταί, οἵτινες

εἰς διάφορα εἶδη ὑποδιαιρούμενοι, ἢ διάφορα ὑποδυόμενοι σχήματα, ἄλλοτε μὲν ἀγορεύουν καὶ παραπέθουν τὸν δῆμον ὡς ῥήτορες, ἄλλοτε δὲ στρεψοδικοῦν ὡς δικοῦράφοι καὶ συκοφάνται, ἄλλοτε δὲ διαστρέφουν τὸν ὀρθὸν λόγον ὡς κυρίως σοφισταὶ ἢ φιλόσοφοι, μετὰ τινῶν ὀρθῶν καὶ ἐπωφελῶν ἀρχῶν, καὶ ἰδίως ὑπὸ λέξεις πομπώδεις καὶ ὁμοιαλήθεις πάντοτε, πολλὰς ἀτοπίας διδάσκοντες. Εἰς τούτων, τὸν αὐτὸν τύπον τῶν ἄλλων διατηρῶν, εἰς τὰς τριόδους περιφερόμενος καὶ συλλέγων περὶ ἑαυτὸν τοὺς νεανίσκους, περιπλέκων αὐτοὺς εἰς διαλόγους ἀδιεξόδους καὶ πείθων αὐτοὺς διὰ τοῦ τρόπου τούτου εἰς τὰς ἰδέας του, καθίσταται δημοτικώτερος, καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο μᾶλλον ὑποπτος ὄλων τῶν ἄλλων. Δὲν ἀρκεῖ τοῦτο. Ὁ σοφιστὴς εἰσάγει καὶ νέας ἀρχάς. Θύει μὲν ἀλέκτορας εἰς τοὺς ἀρχαίους θεοὺς, ἀλλ' ἀγγέλλει ἄλλον νέον, τοῦ ὁποῖου ἡ λατρεία καταστρέφει ἐκ θεμελίων τὴν ἀρχαίαν μυθολογίαν· πείθεται μὲν εἰς τοὺς νόμους τῆς πολιτείας, ἀλλὰ τοὺς ἐπικρίνει. Τί τὸ ξένον ἂν ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς δημοσιότητος, νομίσας καθήκον του νὰ ἐλέγξῃ τοὺς σοφιστὰς, ἐπροσωποποίησεν αὐτοὺς εἰς τὸν ἐπιφανέστερον μεταξὺ των, εἰς τὸν τολμηρὸν καινοτόμον, τοῦ ὁποῖου αἱ ἰδέαι δὲν εἶχον εἰσέτι ἀναπτυχθῆ καὶ γνωσθῆ ὥστε νὰ μὴ θεωρῶνται ὡς χίμαιραι; ὁ Ἀριστοφάνης δὲν ἦτον ὑπόχρεως νὰ κρίνῃ τὸν Σωκράτην ἔκτοτε ὡς ἐχρεώστουν νὰ τὸν κρίνουν οἱ δικασταὶ του μετὰ εἴκοσι ἔτη, καὶ ὡς τὸν κρίνομεν οἱ μεταγενέστεροι.

Ἄλλη κωμῳδία εἰς τὴν ὁποίαν ἐκδικεῖ καὶ ἑαυτὸν καὶ τὸ δημόσιον εἶναι οἱ Ἰππεῖς, προπηλακίζουσα τὸν στρατηγὸν καὶ δημαγωγὸν Κλέωνα, ὅστις εἶχε κατηγορήσει τὸν Ἀριστοφάνην ὅτι εἰς τὴν προδιδαχθεῖσαν κωμῳδίαν του, τοὺς Βαβυλωνίους, μὴ σωζομένην, εἶχε χλευάσει τὸν δῆμον ἐνώπιον τῶν ἀπεσταλμένων τῶν Συμμάχων πύλων, κομιζόντων τοὺς φόρους εἰς τὰ Διονύσια. Ὁ ἀπὸ Κοθούρνου Δημοσθένης τοῦ ὁποῖου αἱ δι' Ἀναπαίσιτων παραβάσεις εἶναι αἱ ὑψηλότεραι δημηγορίαι ἀφ' ὧσας ἤκουσε ποτὲ δῆμος

πρὸς αὐτὸν ἀποτεινομένας, οὐ μόνον ἐπανέρχεται κατὰ τοῦ Κλέωνος εἰς πολλὰς τῶν κωμωδιῶν του, ἀλλὰ δὲν φείδεται οὐδὲ τοῦ Λαμάχου, οὐδὲ τοῦ Περικλέους, οὐδὲ Κάνενος τῶν διαπρεπόντων, τιμωρῶν αὐστηρῶς αὐτὸ τοῦτο τὸ ἔγκλημα, ὅτι διαπρέπουσιν. Εἶναι δὲ ἀτρόμητος εἰς τὸν πατριωτισμὸν του. Οἱ σκευοποιοὶ φοβοῦνται νὰ κατασκευάσουν τὸ προσωπεῖον τὸ μιμούμενον τὸν παντοδύναμον Κλέωνα εἰς τοὺς Ἴππεῖς, καὶ Κάνεις τῶν ὑποκριτῶν δὲν θέλει νὰ ἐνδυσθῆ αὐτό. Ὁ γενναῖος Ἀριστοφάνης τὸ ἐνδύεται καὶ ἀφόβως παρίσταται εἰς τὴν σκηνὴν, σύρων εἰς τὸν βόρβορον τοῦ δήμου τὸ εἶδωλον. Ἄλλ' ἀφ' ἑτέρου δὲν κατεχράτο τῶν θριάμβων του, καὶ μετεχειρίζετο τὸ ὄπλον του εὐγενῶς. Στήθος πρὸς στήθος πολεμῶν κατὰ τῶν ἰσχυρῶν, ἐφείδετο τῶν ἀσθενῶν καὶ τῶν καταβληθέντων

*Οἱ μέγιστον ὄντα Κλέων' ἔπαισ' ἐς τὴν γαστέρα,
κ' οὐ ἔτ' ἐσαῶθις γ' ἐπεπήδησα γ' αὐτῷ κειμένῳ.

[Νεφέλ. στ. 549.]

Ὁ Ἀριστοφάνης, σύγχρονος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, προέβλεπεν ὅσα δεινὰ ἔμελλε νὰ ἐπιφέρῃ τὸ γέννημα τοῦτο τῆς φιλοδοξίας τοῦ Περικλέους εἰς τὴν Πατρίδα του. Διὰ τοῦτο οὐ μόνον ἔκλινε πρὸς τὴν εἰρήνην, ἀλλὰ καὶ μετὰ παρρησίαν ὅποιαν δὲν εἶχεν οὐδεὶς τῶν ῥητόρων, ἐσυμβούλευσεν αὐτὴν ἐπανεὶλημμένως, καὶ εἰς τοῦτο περιστρέφονται αἱ κωμωδίαι του οἱ Ἀχαρνεῖς, διδαχθεῖσαι τὸ 6 ἔτος τοῦ πολέμου, Εἰρήνη ἢ διδαχθεῖσα τὸ 13 ἔτος τοῦ πολέμου, καὶ ἡ Δυσιστράτη τὸ 22. ἔτος τοῦ πολέμου.

Αἱ λοιπαὶ σωζόμεναι κωμωδίαι τοῦ Ἀριστοφάνους περιστρέφονται περὶ τὰ δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ ἤθη εἶναι δὲ αἱ Σφῆκες, αἱ Ὀρνιθες, ὁ Πλοῦτος, αἱ Ἐκκλησιαζουσαι.

Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀπολυτοτέραν ἐλευθερίαν των αἱ Ἀθηναῖοι ἐπέπρωτο νὰ ἰδῶσι δουλικὰς ἡμέρας, καὶ ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος παρήγαγε τὸν πικρὸν καρπὸν τὸν ὅποιον προεῖπεν ὁ ποιητὴς, τὸν ζυγὸν τῶν τριάκοντα. Ἡ δημοσιό-

της, φόβητρον παντός τυράννου, ἐδεσμεύθη πρώτη, καὶ διὰ ψηφίσματος, πρόσχημα ἔχοντος τὴν εὐσχημοσύνην, ἀπηγορεύθη ἢ παράστασις συγχρόνων προσώπων καὶ περιστασιῶν. Ἐδῶ ἔληξε τῆς παλαιᾶς λεγομένης κωμωδίας, τῆς πρωτοτόκου θυγατρὸς τῆς ἐλευθερίας, ἡ ἐποχὴ, καὶ ἤρξατο ἢ τῆς μεσαίας, τῆς ὁποίας ἔδωκε τὸν τύπον πάλιν ὁ Ἀριστοφάνης, εἰσαγαγὼν εἰς κωμωδίαν Κώκκαλον ἐπιγραφομένην [ἥτις δὲν διεσώθη μέχρις ἡμῶν] ἀντ' ἀληθῶν πλαστὰ καὶ ἀλληγορικὰ πρόσωπα. Ἄλλ' αἱ ἐλευθέριοι τέχναι εἶναι πισταὶ ὁπαδοὶ τῆς ἐλευθερίας, καὶ μὲ τὴν παρακμὴν τῆς πολιτείας παρήκμασαν κατὰ μικρὸν καὶ αὐταί· ἡ πολυτέλεια ἐγκατέλιπε μετ' ὀλίγον τὸ θέατρον τοῦ λαοῦ διὰ τὴν κοσμήσιν τῶν δυναστῶν τὰς αὐλὰς, οἱ χορηγοὶ ἔπαυσαν νὰ εἰσάγουν χοροὺς, καὶ οἱ ποιηταὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐξαλείψουν ἀπὸ τὰ δράματά των τοὺς ἀμέσους τούτους ῥήτορας τῆς σκηνῆς. Οὕτως ὁ Ἀριστοφάνης ἔγραψε τὸν Πλοῦτον ἄνευ χοροῦ ἄδοντος καὶ ὀρχουμένου. Τοῦτον ἐδίδαξεν ἔσχατον διὰ τοῦ υἱοῦ του Ἀραρότος, καὶ ἀπέθανε μετ' ὀλίγον (κατὰ τὴν 98 Ὀλυμπιάδα) καταλιπὼν καὶ ἄλλον υἱὸν Φίλιππον, καὶ κατὰ τινας καὶ τρίτον Νικόστρατον.

Λέγεται ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης ἔγραψε πεντηκοτατέσσαρα δράματα, ὧν τὰ τέσσαρα γνησιότητος ἀμφιβόλου. Κατ' ἀρχάς, μειράκιον ὧν ἀκόμη, ἐδίδαξε τοὺς Δαιταλεῖς [ὄλ. 88 α'.] διὰ τῶν ὑποκριτῶν Φιλωνίδου καὶ Καλλιστράτους (ἴδε Σφήκας στ. 1018) καὶ ἐπέτυχε λαβῶν τὰ δευτερεῖα. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐδίδαξε τοὺς Βιβυλωνίους [ὄλ. 88 β'.] εἰς τὰ μεγάλα Διονύσια, ὅτε καὶ κατηγορήθη ὅτι ἐξέθετε τὴν πόλιν εἰς τῶν ξένων τὸν γέλωτα, (ἴδε Ἀχαρν. στ. 377).

Οἱ Ἀχαρνεῖς ἐδιδάχθησαν τὸ ἐπόμενον ἔτος, ὄλ. 88, γ'. εἰς τὰ Ἀθήναια [ἴδε Ἀχαρ. στ. 270· 299].

Τῶν Νεφελῶν ἡ ἐποχὴ πρέπει νὰ τεθῆ εἰς ὄλ. 89, α', διότι εἰς αὐτὰς μὲν ὀμιλεῖ περὶ τοῦ Κλέωνος ὡς ζῶντος, ἐνῆ αὐτὸς ἀπέθανε κατὰ Θουκυδίδην ὄλ. 89 γ'. εἰς δὲ τὰς Σφήκας, διδαχθεῖσας ὄλ. 89 β'. παραπονεῖται (στιχ. 1045) ὅτι

ἀπέτυχον αἱ Νεφέλαι ἢ ἐπροτιμήθησαν οἱ ἀντίπαλοί του
Ἀμφίβιας καὶ Κρατίνος.

Αἱ λοιπαὶ κωμῳδαὶ ἐδιδάχθησαν κατὰ διάφορα διδόμενα.

Αἱ Σφήκες ὄλ. 89 β'.

Ἡ Εἰρήνη ὄλ. 90 β'.

Αἱ Ὀρνίθες ὄλ. 91 β'.

Δυσιστράτη ὄλ. 92 α'. (ἴδ. στ. 104, 103, 586 καὶ 1041,
ἀναφερομένους εἰς τὸ Σικελικὸν δυστήχημα. 315 καὶ 388
περὶ τῶν τετρακοσίων εἰς Σάμον].

Θετμοφοριάζουσαι ὄλ. 92 γ'.

Βύτραχοι ὄλ. 93 γ'. (ἴδ. στ. 48, 192, 705, 1209 περὶ τῆς
ναυμαχίας εἰς Ἀργινούσας.)

Ἐκκλησιάζουσαι ὄλ. 93 γ'. (ἴδ. στ. 194).

Πλούτος ὄλ. 97 δ'.

Πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ὑπολήψεως τὴν ὁποίαν ὁ ποιητὴς
ἀπελάμβανε μεταξὺ τῶν συγχρόνων του ἀνεφέραμεν ἤδη
τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλάτωνος· εἰς αὐτὴν ἂς προσθέσωμεν
ὅτι ἐστέφη ἀπὸ τὴν πόλιν μὲ κλύδον τῆς Ἱερᾶς ἐλαίας,
ισότιμον χρυσοῦ στεφάνου, καὶ τὴν περὶ ἑαυτοῦ μαρτυρίαν
τὴν ὁποίαν ἀπαντῶμεν εἰς τοὺς Ἀχαρνεῖς (στ. 646), ὅτι ὁ
μέγας Βασιλεὺς ἀκούσας τὴν φήμην του, ἐρώτησε τοὺς
Πρέσβεις τῶν Λακεδαιμονίων ἂν ἔχουν καὶ αὐτοὶ Ἀριστο-
φάνην γὰρ τοὺς συμβουλεύη, προσθέτων ὅτι οἱ εἰς αὐτὸν
πειθόμενοι θέλουσι νικᾶ πάντοτε. Ἐνδοξον δὲ διὰ τὸν ποιη-
τὴν εἶναι καὶ ὅτι ὁ Χρυσόστομος Ἰωάννης τὸν ἐφύλαττε καὶ
τὴν νύκτα ὑπὸ τὸ προσκέφαλόν του, ὡς τὸν Ὀμηρον ὁ Ἀλέ-
ξανδρος.

Τὸ μέτρον ὑπὸ τὸ ὁποῖον οἱ χοροὶ τοῦ Ἀριστοφάνους
συνήθως διαλέγονται πρὸς τὸν δῆμον, ἐκλήθη ἀριστοφά-
γειον κατ' αὐτὸν, καὶ εἶναι τὸ τῶν τετραμέτρων ἀναπαίστων
καταληκτικῶν εἰς συλλαβὴν, διατηρηθὲν καὶ εἰς τὴν σημε-
ρινὴν στιχουργίαν μας.

Αἱ κυριώτεραι καὶ πρωτότυποι ἐκδόσεις τοῦ Ἀριστοφά-
νου εἶναι αἱ ἀκόλουθοι·

Ἐκδοσις πρώτη. θ', κωμ. [ἐλλείπουν αἱ Θεμοσφ. καὶ ἡ

Λυσιστρ.] Παλ. σχολ. Ἐκδ. ὑπὸ Μάρκου Μουσούρου τοῦ Κρητῶς, Βενετ. εἰς Ἄλδον, 1498, φύλ.

Θ'. κωμ. σχολ. τοῦ Ἀρσενίου, Φλωρ. ἔκδ. Φιλίππου Ἰούντα, 1515, 8. Θεσμοφορ. καὶ Λυσιστρ. αὐτόθι, 1515.

Θ'. κωμῶδ. ἔκδ. τῶν κληρονόμων του Ἰούντα, σχολ. Φλωρ. 1525.

Θ'. κωμῶδ. ἔκδ. Ἰ Χεραδάμου, ἐν Λουκετία [Παρισίοις] 1528, 4.

ιά. κωμ. Βασιλεία, παρὰ Κρατάνδρῳ καὶ Βεβελίῳ 1532, 4.

Αἰμίλ. Πόρτου ἔκδ. ἐσφ. παλαιὰ καὶ νέα σχολ. συνερ. ὑπὸ Ὁδοάρδου Βιζέτου, Γενεβ. 1607, φύλ.

* Λουδόλφου Κυστέρου, Ἑλλ. Λατιν. σπανία, σχολ. Ἀμστελόρδ. 1710, φύλ.

Ἑλλ. Λατ. σημ. τοῦ Στ. Βεγλέρον καὶ Κ. Α. Δουκέρου, φροντίδι Π. Βουρμίνου Β. Δουγδοῦνον Βαταυῶν παρὰ Σ. καὶ Ἰ Λυχτιμάνοις. 1760, 2 τ. 4.

Ριχ. φραγκ. Φιλ. Βρουγκίου μετ' ἐτεξεργ. τοῦ κειμένου ἄνευ σχολ. μετὰ Δατ. μετάφρ. Στρασβούργον, 1781-83 4 τ. 4. ἡ 6 τ. 8.

* Φ. Ἰβερνιζίου Ῥωμαίου, καθ' εὐρεθέν τι χειρόγραφον τῆς Ῥαβέννης. Δειψία 1794 2 τ. 8. εἰς τοῦτο ἀνήκουν τὰ ἐκδοθέντα φροντίδι τοῦ Χ. Δ. Βέκ. σχολ. ὄλων τῶν παλαιότερων ἐξηγητῶν, Δειψ. 1803 ἐπ. 8 τ. μέγ. 8. ὁ ὦν 8. ὑπὸ Γ. Δινδόρφου.

Δινδόρφου, ἐπεξεργ. σημ. Δειψ. 1825, 2 τ. 12.

Βεκέρου, Ἑλλ. λατ. σχολ. καὶ ὄλων τῶν προεκδόντων σημ. ἀκρίτως συλλελεγμένοι. Δουδ. 1829, 5 τ. μέγ. 8.

Τάουχνιτς, πρήχειρος στερεότ. Δειψ. 3 τ. 18.

* Πλούτος, σχ. διαφ. γραφ. καὶ λατ. σημ. ἔκδ. Τιβ. Ἐμστερουίου, Ἀρλιγκεν 1744, 8. — * Δειψία, 1811, 8.

* Νεφέλαι cum scholiis, recens. et adnot. J. A. Ernesti [1753 suasque addidit Gf Hermann. Fritsch Δειψ.] 1797 * 1830, 8.

Reisig κείμενον μετρικῶς παρεμορφωμένον, Δειψ. 1820, 8.

* Ὀρνιδες recens. et perpet. adnot. illustr. Ch. D. Beck Δειψ. 1782, 8.

Μετάφρ. Γαλλικὴ ὑπὸ Poinsenet de Sirvy Παρισ. 1784, 4, τ. 8.

Μετάφρ. Γαλ. ὑπὸ M. Artaud, Παρίσ. 1830, 6 τ. 16

Ἑλλ· Γερμ. αἱ Νεφέλαι, ὑπὸ F. A. Wolf, Βερολ 1811, 4.

Ἐκ τῶν Ἀχαρ. ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ αὐτόθι 1812, 4.

* Ἐντελής μετάφρ. γερμ. ὑπὸ J. Voss H. Braunshweig, 1821 3τ. 8.

Ἰταλ. ὑπὸ Bartolomeo e Pietro Rositini, da Prato Alboino. Βενετία, 1545. 8. Τοπ. Vicenz Vaignrisi.

Ἀγγλ. ὑπὸ Th. Mitchell. Chr. printed for. J. Murray 2τ. 1824. 8.

Δανιστί. Arist. Komedier oversatt fra det Græske and I. Krag. Deel. Odense, Shuboth, 1826, 8.

Σχολιασταὶ ἀρχαῖοι τοῦ Ἀριστοφάνους εἶναι ὁ Θωμᾶς, ὁ Ἰωάννης Τζέτζης, ὁ Δημήτριος Τρικλίνιος, καὶ μεταγενέστεροι ὁ Ἀρσένιος Μονεμβασίας [1515] καὶ ὁ Ὀδοάρδος Βισέτος [1607], συνεργανισθέντες ἀπὸ διαφόρους συγγραφεῖς καὶ λεξικογράφους, καὶ ἰδιαιτέρως ἀπὸ τὸν Εὐστάθιον.

A. P. P.

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ. — ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Περὶ τῆς τυπογραφίας κατὰ τὴν ΙΕ'. ἑκα-
τονταετηρίδα καὶ περὶ τῆς διαδόσεως τῆς τέχνης
ταύτης εἰς τὰ διάφορα μέρη τοῦ κόσμου.

Ἄφ' οὗ ἐτελειοποιήθη ἡ τυπογραφία, ἡ κατασκευὴ τῶν βιβλίων καὶ ἡ διάδοσις τῶν ἰδεῶν ἔπαυσε τοῦ νὰ ἦναι ἐπιστήμη τις ἢ τέχνη· τὸ σπουδαστήριον μετεβλήθη εἰς ἐργαστήριον, ὅλους δὲ τούτους τοὺς ἐργατικούς καὶ πεπαιδευμένους, οἵτινες ἀφωσιοῦντο εἰς τῶν χειρογράφων τὴν ἀντιγραφὴν, διεδέχθησαν ἐργάται ὀλίγον φροντίζοντες περὶ τῶν συμφερόντων τῆς ἐπιστήμης. τὸ ἔργον ἐξετελείτο ὄχι ἐξ εὐγενοῦς τινος αἰσθήματος, ἀλλ' ἐκ τοῦ συμφέροντος τοῦ κινουμένου πάντα τεχνίτην· τοῦτο βούλεται ἡ βιομηχανία· φίλαυτος καὶ μόνους λατρεύουσα τοὺς ὑπολογισμούς της, περιορίζει τὴν ἔκτασιν τῆς διανοίας εἰς τὸν στενὸν τῆς εἰδικότητος κύκλον, καὶ καταδικάζουσα τὸν ἄνθρωπον νὰ ἐκτελῇ τὸ ἐλάχιστον μόριον ὅλου τινὸς διὰ νὰ ἐπιτελεσθῇ τὸ ὅλον τοῦτο ὅσον οἷόν τε τάχιον, καταστρέφει τὰς διαφόρους δυνάμεις τοῦ πνεύματός του καὶ καθίστησιν αὐτὸν ξένον εἰς τὴν περὶ αὐτὸν ἐνεργουμένην κίνησιν. Ἡ καταμέλισις αὐτῆς τῆς ἐργασίας, χρήσιμος αὐτῇ καθ' ἑαυτὴν, εἴτε χώρησε καὶ εἰς τὴν τυπογραφίαν καὶ παρήγαγε τοὺς* συνήθεις καρπούς της· Μόλις συλλαβίζον τὸ παιδίον εἰσάγεται εἰς τὸ μυστήριον τοῦτο, ὡς ὠνόμαζον κατὰ τὸν μεσαιῶνα τοὺς διαφόρους τῆς τέχνης κλάδους, μὲ κίνδυνον τοῦ νὰ προσφερθῶσι δωρεὰν εἰς τὸ κοινὸν τὰ πολυίριθμα λάθη, τῶν

ὁποίων γίνεται ἔνοχον ἂν δὲν διορθωθῶσι. Δὲν ζητεῖται πλέον λόγιός τις, ἔχον τὴν συνείδησιν τῶν πράξεών του, ἀλλὰ μηχανή τις· αὐτὴ ἀρκεῖ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ποθομένου. Πόσον σπάνιοι εἶναι σήμερον οἱ στοιχειοθέται οἱ γινώσκοντες ὅτι ἀναγινώσκουσι καὶ μεταγράφουσι ἐν γράμμασιν μολυβδίναις;

Κιτὰ τοῦ πρώτου χρόνου τῆς τεραστίου ταύτης τέχνης οἱ ἐξοχώτεροι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἄνδρες δὲν ἐδίεταζον νὰ περιστοιχήτῃσι τὸν τυπογράφον ὄντα καὶ αὐτὸν συνήθως ἄνδρα ἐπίσημον, ὡς ἦτον ὁ Κάξτων, ὁ Μερτένσιος, ὁ Βεσφαλιανὸς Ἰωάννης, ὁ Ἄλδος, ὁ Ροβέρτος Στέφανος καὶ ὁ Πλαντῖνος, εἰς τοὺς ὁποίους προσεφέρθησαν μεγαλοπρεπεῖς καὶ εὐρύχωροι οἰκοδομαὶ διὰ νὰ μετέρχωνται ἀνέτως καὶ ἐλευθέρως τὴν τέχνην των· ἀφ' ἑτέρου μέρους ὁ ἐκ Πορτεδάμου Ἐρασμος, Δημήτριος Χαλκοκονδύλης ὁ Ἀθηναῖος, ὁ Φλανδριανὸς Βάιδιος, ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Ναβιγέρος, καὶ ὁ Βελζύνης, δὲν ἠσχύνοντο φοιτῶντες εἰς τὰ τυπογραφικὰ ἐργαστήρια διορθοῦντες αὐτόθι τὰ δοκίμια καὶ φιλονεικοῦντες περὶ τῆς ἀξίας τῶν χειρογράφων. οἱ ἡγεμόνες αὐτοὶ ἐπροσπάθουν νὰ ἀνυψώσωσιν ἂν ἦτο δυνατόν διὰ τῆς εὐνοίας των, τὴν τέχνην ταύτην, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀνυψώσει ἤδη ἐπὶ τοσοῦτον ἢ ὑπόληψις ὅλου τοῦ κόσμου. Σίξτος ὁ Δ' ἀπένειμεν εἰς τὸν Ἰένσωνα τὸ ἀξίωμα τοῦ Κόμμητος. ὁ Ἐδουάρδος ἠγάπητε νὰ γενῆ φίλος τοῦ Κίξτωνος· Φίλιππος ὁ Β' ἐκόσμητε τὸν Χριστόβερρον Πλαντῖνον μὲ τὸν τίτλον τοῦ Βασιλικῆς Ἀρχιτυπογράφου, ὁ δὲ Φραγκίσκος ὁ Α' διέμενε πολλὰκις ὄρθιος καὶ σιωπηλῶς ἐν τῷ γραφείῳ τοῦ Ροβέρτου Στεφάνου, ἀναμμένων αὐτὸν διορθοῦντα τὰ τυπογραφικὰ του δοκίμια. Οἱ καιροὶ ἤλλαξαν! Ἄλλ' ἂς προχωρήσωμεν μεθοδικῶς εἰς τὴν ἱστορικὴν ἡμῶν ἕκθεσιν.

Οἱ βιβλιογράφοι τῶν Ἀθηνῶν καὶ οἱ librarii τῆς Ῥώμης οὔτινες ἔργον εἶχον τὴν ἀντιγραφὴν τῶν βιβλίων, ἦσαν ὅλοι γραμματικοὶ, ἔχοντες κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον γνώσεις ἱστορικὰς καὶ φιλοσοφικὰς, καὶ ὅτε μὲν μελετῆντες ἐν σιωπῇ ἐπροσπάθουν νὰ κατανοήσωσι τὰ

δύσκολα χωρία τοῦ βιβλίου τοῦ ὁποίου ἀνελύμβανον τὴν ἔκδοσιν, ὅτε δὲ συνηγμένοι εἰς ἓν δωμάτιον, ἔχοντες τὰς δέλτους αὐτῶν ἐπὶ τῶν γονάτων, καὶ τὸ μελανοδοχεῖον παρὰ τοὺς πόδας, ἔγραφον προσεκτικῶς, ὑπαγορευόμενοι παρ' ἐνὸς τῶν συνεργατῶν αὐτῶν, διὰ νὰ παραγάγῃσι συγχρόνως σύγγρμιμά τι ἀνυπομόνως ὑπὸ τοῦ κοινοῦ ἐπιζητούμενον. Μετὰ ταῦτα μετέβαινον εἰς ἰδιαίτερον δωμάτιον, ὅπου ἀνὰ δύο διαιρούμενοι παρέβαλλον τὸ ἔργον αὐτῶν, καὶ διώρθουν τὰ παρεισδύσαντα κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν λάθη. Ἡ διόρθωσις αὕτη ἦτον ἀπαραίτητος, διότι οἱ ἀγορισταὶ τῶν βιβλίων ἔντε τῇ Ῥώμῃ καὶ ἐν Ἀθήναις ἦταν δύσκολοι· ἂν τὸ βιβλίον ἦτο κλεῶς γεγραμμένον, εἰς μίτην ὁ βιβλιοπώλης ἀνήγγελλε τὴν ὑπαρξίν του, κἀνεῖς δὲν πρῖστειχεν εἰς αὐτὸ, ἐτωλεῖγο ἐπὶ εὐτελεῖ τιμῇ εἰς τοὺς ῥωποπώλας, οὔτινες τὸ ἐπώλουν εἰς τοὺς κατοίκους τῶν πέριξ χωρίων ἢ καὶ τῶν ἀπωτέρω ἐπαρχιῶν διὰ νὰ χρησιμεύῃ εἰς τὰ παιδία αὐτῶν διδασκόμενα τὴν γραφὴν ἢ τὴν ἀνάγνωσιν· ἐνίοτε τὰ πλημμελῆ ταῦτα ἀντίγραφα παρεδίδοντο εἰς χρήσιν ἔτι ὀλιγώτερον ἔντιμον πωλούμενα εἰς τοὺς ταριχοπώλας, ἰχθυοπώλας καὶ μαγείρους, οὔτινες μετεσχημάτιζον τὰ φύλλά των εἰς δοχεῖα θυμιάματος, πεπέρεος, ἐλαιῶν, ἢ περιετύλισσον θῖνον ταριχευτὸν ἢ χάμψα βυζαντινάς. Οἱ καλλιγράφοι ἐκαλλώπιζον τὰ ἀρχικὰ γράμματα, τοὺς τίτλους, τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τοῦ βιβλίου μὲ ὠραίας ζωγραφίας πτηνῶν καὶ ἀνθέων πεποικιλμένας μὲ χρυστὸν καὶ λαμπρὰς βαφάς. Ἐνίοτε μάλιστα ἐπεχείρουν ἔργα τεράστια, διότι ὁ Πλίνιος βεβαιοῖ ὅτι εἶδε τὰ εἰκοσιτέσσαρα βιβλία τῆς Ἰλιάδος τοῦ Ὀμήρου ἀντιγεγραμμένα ἐφ' ἐνὸς καὶ μόνου φύλλου περγαμινῆς χυρούσης εἰς κέλυφος καρύου.

Ἡ πρόοδος τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ἔδωκε νέαν ψυχὴν εἰς τὸ ἔργον τοῦ ἀντιγραφῆως· ἦτον ἀνάγκη νὰ πολεμῶσιν ἀδιακόπως μὲ τὰ ὄπλα τῆς διανοίας καὶ νὰ διαδίδωσι τον λόγον παντοιοτρόπως· τὰ μοναστήρια συνερίζοντο εἰς τὸν πολυπλασιασμὸν τῶν ἀντιγράφων· εἰς δὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἰς τὰς Νήσους τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, εἰς τὴν

Καλαβρίαν, εἰς τὰ περὶ τὴν Νεάπολιν, ἐπὶ τοῦ Ἄθω, καὶ ἐν τοῖς μοναστηρίοις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀντέγραφον νυχθημερὸν οὐ μόνον τὰς χριστιανικὰς παραδόσεις, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκλεκτότερα τῆς ἀρχαιότητος ἀριστουργήματα· ὅτα ν δὲ ὁ θρησκευτικὸς ἀγὼν ἔπαυσε, διεδόθη ὁ ἔρως τῆς φιλολογίας καὶ τῶν ὠραίων ἀντιγράφων, ἡ δὲ βιβλιογραφία κατέστη ἡ εὐγενεστέρα διατριβή· ὁ Ἀλφρέδος ὁ μέγας 840-900, ἀφ' οὗ συνῆψε πενήκοντα μάχας κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν, εὔρε καιρὸν νὰ γράψῃ καὶ νὰ ἀντιγράψῃ ὄχι ὀλίγα συγγράμματα, ἐν οἷς τοὺς μύθους τοῦ Αἰσώπου, τὰς ἱστορίας τοῦ Βῆδου καὶ τοῦ Οὐρόσου καὶ τὸ περὶ τῶν ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας παραμυθίων βιβλίον τοῦ Βοηκίου [Boèce]. Ἡγεμόνες τε καὶ Βασιλεῖς ἐνεθάρρυνον διὰ τῆς προστασίας των τὸ εὐγενὲς τοῦτο ἐπάγγελμα. τὰ δὲ μοναστήρια αἱ πυκνότεραι κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν ἐστὶν τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, ἡμιλλῶντο μετὰ σπουδῆς ἀξιεπαίνου νὰ ἐλκύσωσιν εἰς τὸ γραφεῖον αὐτῶν τοὺς ἐπιτηδειότερους ἀντιγραφεῖς. Κατὰ τὸ 855 ὁ ἅγιος Λούπος ἡγούμενος τῆς Φεριέρρης ἔστειλεν εἰς τὴν Ἰταλίαν δύο ἐκ τῶν Μοναχῶν αὐτοῦ, πρὸς μόνον τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ἀντιγράψωσι τὸν περὶ ῥητορικῆς λόγον τοῦ Κικέρωνος, καὶ ἄλλα τινὰ Λατινικὰ βιβλία τῶν ὁποίων εἶχε μόνον τεμάχια τινά. Κατὰ τὸ 1241 ἡ ἐπισκοπὴ τῆς Σομερσενίας [Glastonbury] εἶχε τετρακοσίους τόμους, ἐν οἷς τὸν Τίτον Λίβιον, τὸν Σαλλούστιον τὸν Δουκάνον, τὸν Βιργίλιον καὶ τὸν Κλαυδιανόν· ἡ βιβλιοθήκη αὕτη ἦτο κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἡ ἐπίσημοτέρα τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ· Λουδοβίκος ὁ Θ' ἐπανελθὼν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου διέταξε ν' ἀντιγραφῶσι τὰ καλλιώτερα τῶν ἐν τῇ Γαλλίᾳ μοναστηρίων χειρόγραφα, αἱ δὲ συλλογαὶ αὐταὶ ἐναπετέθησαν εἰς τὸ ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων παρεκκλήσιον εἰς χρῆσιν τῶν σοφῶν.

Κατὰ τὴν ΙΓ' ἑκατονταετηρίδα, ὑπῆρχον εἰς τὰς Ἀκαδημίας τῆς Ἰταλίας πολλοὶ γραμματικοὶ μόνον ἔργον ἔχοντες τὴν βιβλιογραφίαν· πρὸ τοῦ τέλους δὲ τῆς ἑκατονταετηρίδος ταύτης ἦσαν εἰς μόνον τὰ Μεδιόλανα πενήτη-

κοντα βιβλιογράφοι. Ἰωάννης ὁ Βοκκάκιος, Φερμὸς τῶν βιβλίων ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τῶν χειρογράφων ἐραστὴς [1313-1375], τὰ ὅποια ἔγραφε καὶ ἀντέγραφεν ἀδιακόπως, ἐδώρησεν ἰδιόχειρα τῆς Θείας Κωμωδίας ἀντίγραφα εἰς τὸν Πετράρχην, εὐρόντα τότε καταφυγὴν εἰς τὰ Μεδιόλανα [1359], καὶ εἰς ταύτην τὴν πρώτην δωρεὰν προσέθηκε διαδοχικῶς ἓνα Τίτον Δίβιον, πολλὰς πραγματείας τοῦ Κικέρονος, καὶ τινὰ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἁγίου Αὐγουστίνου, ἅπαντα ἰδίᾳ αὐτοῦ χειρὶ ἀντιγεγραμμένα. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἤρχισε νὰ γίνεται κοινοτέρα ἢ διάδοσις τῶν χειρογράφων. Πέτρος ὁ ἐκ Βλεσσῶν ὁμιλεῖ περὶ τινος νομικοῦ βιβλίου τὸ ὅποιον ἠγόρασε παρὰ τινος βιβλιοκαπήλου [à quodam mangone libroꝝ]· μολαταῦτα τὰ ὀπωσοῦν σημαντικὰ συγγράμματα, μετεδίδοντο ὃν τρόπον καὶ τὰ ἀκίνητα. Κατὰ τὸ 1332 Γεράρδος ὁ Μοντάγγιος εἰσαγγελεὺς εἰς τὸ ἐν Παρισίοις συνέδριον ἠγόρασε διὰ συμβολαιογράφου βιβλίον ἐπιγραφόμενον ἱστορικὴ πραγματεία περὶ τῶν Παρισσινῶν Ἐθίμων, εἰς δὲ τὰ μοναστήρια, κατέγραφον ἐπιμελῶς τὴν ἐπιγραφὴν τῶν συγγραμμάτων ὅσα ἐκ κληροδοσιῶν ἐλάμβανον, ἀπαραλάκτως ὡς νὰ ἦσαν ἀγροὶ ἢ οἰκίαι. Ὁ διδάσκαλος τοῦ Πετράρχου εἰς τὰ ἔσχατα τοῦ βίου του ἠναγκάσθη νὰ δώσῃ ὡς ἐνέχυρον δύο τομίδια τοῦ Κικέρονος πρὸς ἐξόφλησιν τῶν χρεῶν του· ὁ δὲ Ἐπίσκοπος τῆς Βέγκης [Vence] διέθετο ὑπὲρ τῶν κανονικῶν τοῦ ἐν Μασσαλίᾳ ἁγίου Βίκτορος τὴν βιβλιοθήκην του, ἐκτὸς εὐχολογίου τινός, ἢ τιμῆ τοῦ ὁποίου ἔπρεπε νὰ χρησιμεύσῃ εἰς ἀγορὰν ὄχι ὀλίγων γαιῶν. Ὅλα ταῦτα δεικνύουσιν ὅτι κατὰ τὸν Μεσαιῶνα τὰ βιβλία ἐτιμῶντο πολλοῦ, καὶ εἰς ὀλίγους τινὰς ἦσαν εὐωνα· ἀλλὰ δὲν ἦσαν μόνοι οἱ χριστιανοὶ τόσοσιν Φερμοὶ τῆς ἐπιστήμης ζηλωταί· οἱ τροπαιοῦχοι μουσουλμάνοι, οἱ τοσοῦτον ἐπὶ ἀμαθείᾳ καὶ βαρβαρότητι κατηγορηθέντες, ἐφιλοτιμοῦντο νὰ διατηρήσωσιν ἢ καὶ νὰ ἀποκτήσωσι μεγάλας βιβλιοθήκας.

Εἰς τὴν Αἴγυπτον, τὴν Μαυριτανίαν, τὴν Ἰσπανίαν, τὴν

Συρίαν, τὴν Βολαρίαν καὶ τὴν Σάμαρκάνδαν, καὶ ἐν γένει καὶ εἰς ὅλους τοὺς ὑποκειμένους εἰς τὸ Κοράνιον τόπους, ἡγεμόνες ἀντίζηλοι ἢ ὑποτελεῖς τῶν Καλίφων ἠμιλλῶντο εἰς τὴν σύστασιν βιβλιοθηκῶν. Ἄλ-χακίμ ὁ Β΄, ὁ ἐπικληθεὶς Ἀλ-μοσκάνσερ, Καλίφης τῆς Κορδόβης, εἶχε κατὰ τε τὴν Ἀφρικὴν, τὴν Αἴγυπτον, καὶ τὴν Περσίαν ἀπεσταλμένους, ἔργον ἔχοντας νὰ ἀποκτῶσι τὰ πολυτιμότερα χειρόγραφα ἀγοράζοντες αὐτὰ ἢ μισθοῦντες ἀδρῶς βιβλιογράφους πρὸς ἀντιγραφὴν τῶν. Τὸ παλάτιόν του, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εἶχε συναθροίσει ἐπέκεινα τῶν 600,000 τόμων, πολλοὶ τῶν ὁποίων ἔφερον σημειώσεις σοφὰς γεγραμμένας ἰδίᾳ τοῦ ἡγεμόνος χειρὶ, ἦτον ἀνοικτὸν εἰς ὅλους τοὺς σοφοὺς καὶ λογίους. Ἡ ἐν Καίρῳ βιβλιοθήκη τῶν Καλίφων τῆς Αἰγύπτου περιείχετο εἰς τεσσαράκοντα αἰθούσας, καὶ συνέκειτο ἐκ τόμων ἑκατοντακισμυρίων καὶ ἐπέκεινα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπῆρχον πολὺτιμα ἀντίγραφα, θαυμαστὰ διὰ τὸ κάλλος τῆς γραφῆς καὶ τὴν πολυτέλειαν τοῦ δεσίματος. Ἐπὶ τῶν ἀνωμαλιῶν αἵτινες ἐπεκράτησαν ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας τοῦ Καλίφου Μοσκάνσερ, ἐν ἔτει 1080, ἡ βιβλιοθήκη αὕτη διηρπάγη ὑπὸ τῶν Τούρκων στρατιωτῶν, οἵτινες ἐλάμβανον βιβλία ἀντὶ τῶν ὀφειλομένων αὐτοῖς μισθῶν ἐν μιᾷ μάλιστα τῶν ἡμερῶν ὁ Βεζύρης αὐτὸς μετέφερεν εἰς τὴν κατοικίαν του εἰκοσιπέντε καμήλων φορτία, δυνάμει διαταγῆς παραχωρούσης αὐτῷ, ἀντὶ 500 δηναρίων [50,000 φράγ.] τὰ ὁποῖα τῷ ὀφείλοντο, βιβλία ἄξια 100,000 δηναρίων [1,000,000 φρ.]. Μετὰ τὴν διαρπαγὴν τῆς οἰκίας τοῦ ὑπουργοῦ τούτου, τῶν μὲν μετεχειρίσθησαν οἱ δούλοι τὰ ἐνειλήματα πυρπολήσαντες τὰ φύλλα, τὰ δὲ ἐφθάρησαν παρεδοθέντα εἰς τὰς φλόγας τοῦ πυρὸς καὶ τὰ ρεύματα τοῦ Νείλου, ἡ ἔξεκομίσθησαν εἰς τὴν ἀλλοδαπήν· τὰ ὑπόλοιπα ἔμειναν σωρηδὸν κείμενα ἐκτὸς τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως καὶ ἀπετέλεσαν διὰ τῆς ἄμμου καὶ τῆς γῆς τὴν ὁποίαν ἐπεσῶρευσαν ἐπ' αὐτῶν οἱ ἄνεμοι, διάφορα λοφίδια ἐπονομασθέντα βιβλίων κολωνούς. Τέλος πάντων ὅταν ἡ Βαβυλωνέαλω ὑπὸ τῶν Τατάρων κατὰ τὸ 1258 ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν ταῖς διαφό-

ροις βιβλιοθήκαις τῆς πόλεως ταύτης ὑπαρχόντων βιβλίων ἦτο τόσον μέγας, ὥστε ὅταν οἱ νικηταὶ τὰ ἔρριψαν εἰς τὸν Τίγριν διὰ νὰ τὰ καταστρέψωσιν, ἐσχημάτισαν ὀλίγον κατωτέρω τῆς πόλεως συμφορηθέντα ὑπὸ τοῦ ρεύματος, χῶμα, διὰ τοῦ ὁποίου διέβαινον ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας τὸν ποταμὸν πεζοὶ τε καὶ ἔφιπποι.

Οἱ κατοικοὶ τῆς δύσεως ἀν καὶ κατώτεροι τῶν Ἀνατολικῶν ὡς πρὸς τὴν ἐν τῇ παραγωγῇ τῶν βιβλίων μεγαλοπρέπειαν, εἰργάζοντο ὅμως μετὰ πολλοῦ ζήλου εἰς τὴν διαδοσιν τῆς ἐπιστήμης. Ἐν Ὁξωνείῳ, ἐν Κανταβριγία καὶ ἐν Λονδίῳ ὑπῆρχον ἑξακισχίλιοι καὶ ἐπέκεινα βιβλιογράφοι ἔργον ἔχοντες τὸ ἀντιγράφειν ἐν Παρισίοις καὶ ἐν Αὐρηλία δεκακισχίλιοι. Οἱ μαθητιῶντες συνέρρῃον πανταχόθεν, καὶ ἐγίνοντο δεκτοὶ εἰς τὰς Ἀκαδημίας, ἡ δὲ διάδοσις τῶν ἔργων τῶν ἠῦξανε καθ' ὅσον ἡ βραδύτης τῶν αντιγραφικῶν μέσων τὸ ἐπέτρεπεν. Ἡ Ἁγία γραφὴ ἀντιγραφείσα ἐν διαστήματι πέντε μηνῶν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Moyen-Motier ἐν Δοθαργγία, ἐλογίσθη θαῦμα φιλοπονίας καὶ ταχυγραφίας. Ἄλλ' ἡ δραστηριότης αὕτη τῶν γραφέων δὲν ἐπήρκει εἰς τὰς χρείας τοῦ κοινου, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἡ ἕκτασις τῶν θρησκευτικῶν ἐρίδων ἀπῆτει ἀριθμὸν ὄπλων ἀνάλογον μὲ τὸν προσδοκώμενον ἀγῶνα. Οἱ γραφεῖς ὡς μέσον ταχυγραφίας ἐπενόησαν τὴν ἐπίθεσιν κεραιῶν τινῶν καὶ τὴν συντομὴν τῶν λέξεων, ἅτινα καθίστων τὰ χειρόγραφα ἀφ' ἡμέρας εἰς ἡμέραν δυσἀναγνωστότερα. ἦτο λοιπὸν ἀνάγκη νὰ εὔρεθῆ τρόπος ὀρθοτέρας καὶ ταχυτέρας ἀντιγραφῆς· ἡ τυπογραφία ὤφειλε ν' ἀναφανῆ ἐν τῷ μέσῳ, διότι κατὰ τὸν Δυγάλδον Στουάρδον “ ἡ τυπογραφία πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς συνέπεια μᾶλλον τῶν γενικῶν αἰτίων, ἀφ' ὧν ἡ πρῶτος τῆς κοινωνίας ἐξήρτηται ἢ ὡς ἀπλοῦν τύχης γέννημα.”

Ὅπως δὴποτε καὶ ἀν ἡ, μετὰξὺ τοῦ 1436 καὶ τοῦ 1457 ἡ τυπογραφία ἐφευρέθη, καθ' ἣν ἐποχὴν αἱ ἀνάγκαι τοῦ καιροῦ ἀπῆτουν τὴν ἐφεύρεσιν ταύτην. Ὅργανον κατ' ἀρχὰς σοφίας καὶ θεωρίας κατέστη ἐντὸς ὀλίγου πολεμικὴ ἐμ-

πνεομένη ἀπὸ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ ἐκ Πριάγης Ἱερωνύμου καὶ Ἰωάννου τοῦ Ὑσσοῦ, οἵτινες προχωροῦσι μέχρι τοῦ Λουθέρου. Καθολικοὶ τε καὶ διάμαρτυρούμενοί τὴν μεταχειρίζονται ὡς ὄπλον ἀμύνης καὶ ἐπιθέσεως· τὸ δὲ νέον τοῦτο ὄπλον, τοῦ ὁποίου καθεὶς ἐφίεται νὰ δοκιμάσῃ τὴν χρῆσιν, βροντᾷ ὡσεὶ κεραυνὸς καὶ τέμνει ὡσεὶ ῥομφαία εἰς τὰς χεῖρας ἑνὸς ἐκάστου. Εἶναι λοιπὸν ἀξία μελέτης ἡ ὁρμὴ καὶ πρόοδος τῆς τυπογραφίας καθ' ὅλον μιᾶς πεντηκονταετηρίδος τὸ διάστημα.

Μόλις ὁ ἐξ Ἀρλεμίου Λαυρέντιος Κύστερος ἐξετέλεσε κατὰ τὸ 1436 τὰ ἄμορφα δοκίμιά του, καὶ ὁ Φαῦστος ἐπιλαμβάνεται τῶν μηχανημάτων τούτων καὶ τρέχει εἰς τὴν Μογγουντίαν [Mayence] νὰ τὰ βάλῃ εἰς πρᾶξιν καὶ νὰ τὰ τελειοποιήσῃ· τὸ πρῶτον σύγγραμμα τὸ ὁποῖον ἐδημοίευσεν εἰς τὴν πόλιν ταύτην ἐπιγράφεται *Alexandri Galli Doctrinale* [1442]· ἀλλὰ καὶ τούτου τὰ ἔργα δὲν εἶναι ἄλλο τί εἰμὴ δοκίμια, ἄχρις οὗ ὁ Γυττεμβέργης καὶ ὁ Σχάιφερος χαράξαντες μήτρας καὶ χύσαντες χαρακτῆρας κινητοὺς κατέστησαν πλήρη καὶ τελείαν τὴν ἐφεύρεσιν. Ἡ τελειοποίησις αὕτη δὲν ἐβράδυνε, τὸ δὲ πρῶτον αὐτῆς προϊὸν εἶναι ὁ *Psalmorum Codex* (1457), οἱ δὲ τῆς βιβλιογραφίας ἐρασταὶ δύνανται νὰ ἐπισκεφθῶσιν ἐπωφελῶς τὴν ἐν Μογγουντία βιβλιοθήκην, ὅπου ὑπάρχει πλήρης σχεδὸν συλλογὴ τῶν πρώτων τῆς τυπογραφικῆς τέχνης μνημείων, τὰ πλεῖστα τῶν ὁποίων ἐξετελέσθησαν ἐν οἴκῳ εὐτελεῖ κειμένῳ παρὰ τὴν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ πλατείαν τῶν Φραγκισκάνων, καὶ ὀνομαζομένῳ Hof zum Jungen· αὐτόθι ἤρχισαν αἱ ἀληθῶς τυπογραφικαὶ ἐργασίαι, αὐτόθι ἐγεννήθη τὸ λαμπρὸν μετέωρον τὸ ὁποῖον ἔμελλενὰ φωτίσῃ τὸν κόσμον.

Artem quae graecos latuit, latuitque Latinos
Germani solers extudit ingenium.

Nuncquidquid veteres sapiunt sapiunt que recentes.
non sibi, sed populis omnibus id sapiunt.

Τὸ διπλοῦν τοῦτο δίστιχον ἐχάραξαν οἱ προύχοντες τῆς Μογγουντίας εἰς τὸν στηλοβάτην τοῦ ἀνεγερθέντος εἰς τὸν Γυττεμβέργην κατὰ τὸ 1837 ἀνδριάντος, μνημείου τὸ ὁποῖον εἶναι οἰονεὶ συμπλήρωμα ὅσων ἢ Ὀλλανδία ἀνήγει-
 ρεν εἰς τὸν Λαυρέντιον Κύστερον καὶ εἰς τὸν Ἐρασμον ἕνα τῶν μεγάλων τῆς τέχνης ταύτης προστατῶν, καὶ τὸν κορυφαῖον διορθωτὴν τῶν ὑπὸ τῶν Ἄλδων ἐκδοθέντων συγγραμμάτων.

Ὁ Δουξ τῆς Νασοβίας Ἀδόλφος ἀνεβίβασεν εἰς τὴν τάξιν τῶν εὐγενῶν τὸν Γυττεμβέργην δούξ εἰς αὐτὸν τὸ ἀξίωμα τοῦ Βαρώνου, ἀξίωμα ἄλλως στεῖρον καὶ μηδεμίαν παρρασχὸν ὠφέλειαν εἰς τὴν τέχνην· μετὰ ταῦτα δὲ κηρύξας πόλεμον κατὰ τοῦ Ἐλέκτορος τῆς Μογγουντίας, ἐκυρίευσεν τὴν πόλιν ταύτην καὶ τὴν ἐστέρησεν τῶν ἐλευθεριῶν καὶ προνομίων τῆς. Ὁ δεσποτισμὸς οὗτος ἐξημίωσε μέγਾਲως τὴν βιομηχανίαν, οἱ ἐργάται ἔφυγον, καὶ οἱ τυπογράφοι διεσκορπίσθησαν εἰς διαφόρους χωρας τῆς Εὐρώπης. Ὑδαρλῆκος ὁ Ἄν, ὁ Συβεγχεμίος, καὶ Ἀρνόλδος ὁ Πάνναρις μετέβησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ἐδημοσίευσαν [1465] εἰς τὴν ἐν Σοβιάκῳ μονῆν τῶν Βενεδικτίνων γερμανῶν τὰ ἅπαντα τοῦ Δακταντίου. Οἱ τρεῖς οὗτοι τυπογράφοι μετέβησαν ἐκεῖθεν εἰς Ῥώμην κατὰ πρόσκλησιν Πέτρου καὶ Φραγκίσκου τῶν Μαξίμων, καὶ στήσαντες τὰ πιεστηριάτων ἐντὸς τοῦ παλατίου τῶν δύο τούτων ἀδελφῶν ἤρχισαν τοῦ ἔργου αὐτῶν [1467] διὰ τῆς ἐκδόσεως τῶν οἰκιακῶν ἐπιστολῶν τοῦ Κικέρονος, ἐν δὲ διαστήματι ἐπτὰ ἐτῶν ἐτύπωσαν ἐν Ῥώμῃ 12, 475 τόμους διαφόρων συγγραφέων· Μολαταῦτα ἢ Ἐνετία διαφιλονεικεῖ τὰ πρωτεῖα, καυχωμένη ὅτι ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ τυπογραφείων ἐξεδύθη τὸ πρῶτον ἐν Ἰταλίᾳ τυπωθὲν βιβλίον.

Primus in Adriaca formis impressit acutis.

Urbe libros, Spiraе genitus, de stirpe Ioannes.

Ταῦτα λέγει Ἰωάννης ὁ Σπίρος, τὸν ὁποῖον ἢ Κυβέρητις εἶχε μετακαλέσει εἰς Ἐνετίαν, ἐν ἀρχῇ τῶν ἐπιστολῶν

τοῦ Κικέρονος τὰς ὁποίας ἐδημοσίευσεν αὐτόθι ἐν ἔτει 1461. Ὁ τυπογράφος οὗτος εὐδοκίμησε τόσον, ὥστε ἐν διαστήματι δεκαπέντε ἐτῶν, ἀπὸ τοῦ 1469 μέχρι τοῦ 1494 ἑκατὸν ἐβδομήκοντα τέσσαρες ξένοι τυπογράφοι ἤλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Ἑνετίαν ἐνταῦθα ἡ ἀρτιγεννῆς τυπογραφία ἔλαβέ τινας τῶν οὐσιωδεστέρων βελτιώσεων, αὐτόθι κατὰ πρῶτον εἰσήχθησαν ἀντὶ τῶν γοθτικῶν στοιχείων, τὰ ὁποία οἱ ἐφευρέται τῆς τυπογραφικῆς τέχνης μετεχειρίσθησαν ἐν τῇ Γερμανίᾳ, τὰ στρογγύλα τὰ ὁποία ὡς τελειότερα ἔγειναν παρὰ πᾶσι δεκά· ἐπὶ τῶν Μανυτίων, ἐκδίδονται κατὰ πρῶτον ἐν Ἑνετίᾳ Ἑλληνες συγγραφεῖς, ἀν καὶ τινες ἀποδίδουσι τὴν πρώτην χρῆσιν Ἑλληνικῶν στοιχείων εἰς τὸν ἐκ Μεδιολάνων Ζαρότον, ὅστις ἐν ἔτει 1476 ἐτύπωσε τὴν πρώτην Ἑλληνικὴν Γραμματικὴν Κωνσταντίνου τοῦ Δασκάρως. Ἐπὶ τῶν Μανυτίων Ἀλδων ὡσαύτως ἐτυπώθησαν κατὰ πρῶτον ἱεραὶ γραφαὶ μὲ χαρακτῆρας ἐβραϊκοὺς, τῶν ὁποίων εἶχον ἤδη κάμει χρῆσιν ἐν Ζακκίνῳ οἱ ῥαββῖνοι Ἰωσίας καὶ Μωϊζῆς.

Κατὰ ταύτην ὡσαύτως τὴν ἐποχὴν [1469] τρεῖς ἐργάται Μογγουντιανοὶ ὁ Ἑρλίκος Γεριγγένιος, Μαρτίνος Κράντζης καὶ Μιχαὴλ Φριβυργέρος, μεταβάντες εἰς Παρισίους προτροπῇ Ἰωάννου τοῦ Λαπιέρρου Ἱερέως τῆς Σορβόνης καὶ Γουλιέλμου Φιχέτου διδασκάλου τῆς Ῥητορικῆς, ἔστησαν τὰς μηχανὰς τῶν ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ σχολείου τῆς Σορβόνης, τοῦτο δὲ ἐπροξένησε μεγάλην χαρὰν εἰς διδασκάλους τε καὶ μαθητὰς εἰς τοὺς ὁποίους παρεῖχεν ἡ ἀνακάλυψις αὕτη εὐωτότερα τὰ πρὸς μάθησιν. Ἡ εἰς Παρισίους ἔλευσις τῶν τριῶν τούτων τεχνητῶν ἐπέφερε τὴν ὑπὲρ τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν λύσιν συγκρούσεώς τινος ἐγερθείσης μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ δικαστηρίου περὶ βιβλίων τινῶν κατατεθειμένων ἐν τῇ πρωτεύουσῃ ταύτῃ· ἡ ἕρις αὕτη εἶναι περιεργος καὶ διὰ τοῦτο ἀξία νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα.

Ἄνος Κορνάδος ὁ Γάνσλιχος διάδοχος τοῦ Φαύστου καὶ Γυττεμβέργου καὶ συνεταῖρος τοῦ Πέτρου Σχαιφφέρου εἶχε στείλει μεγάλην ποσότητα βιβλίων εἰς τὸν Ἑρμάν-

νον Στατερένον, συμπολίτην αὐτοῦ καὶ μαθητὴν τῆς Σορβόνης διὰ τὰ πωλήσῃ ὁ Ἑρμάννος ἐτελεύτησε πρὶν ἐκπληρώσῃ ἐντελῶς τὴν παραγγελίαν ταύτην, ἀφήσας μέγα μέρος τῶν βιβλίων ἀπώλητα. Ὁ Βασιλεὺς ἐπελήφθη αὐτῶν δικαίωματι ξενοκληρίας [aubaine]· τὸ πανεπιστήμιον τῆς Σορβόνης, ὑποκινηθὲν ὑπὸ τῶν ἐν αὐτῷ Μογγουντιανῶν ἐργατῶν ἀντέστη καὶ ἡ διαφορά εἰσήχθη εἰς τὸ δικαστήριον. Τὸ πανεπιστήμιον διετείνετο ὅτι τὰ βιβλία ἦσαν ἤδη πωλημένα ὅλα εἰς τοὺς μαθητὰς, οἱ δὲ ἐκτελεστοὶ τῆς διαθήκης τοῦ Ἑρμάννου συνηγόρου λέγοντες ὅτι δὲν ἠμπόρουσαν νὰ δημευθῶσιν ὡς μὴ ἀνήκοντα εἰς τὸν ἀποθανόντα Ἑρμάννον. Τὸ Δικαστήριον ἀπεφάσισε νὰ ἀποδοθῶσι τὰ βιβλία εἰς ἐκείνους τῶν ὑπηκόων τοῦ βασιλέως ὅσοι ἀποδείξωσιν ὅτι τὰ ἠγόρασαν, τὰ δὲ λοιπὰ νὰ δημευθῶσιν ὡς ἀνήκοντα εἰς ἀστοὺς τῆς Μογγουντίας συμμάχου οὔσης τοῦ Δουκὸς τῆς Βουργουνδίας [Bourgogn]. Ἄλλ' ὁ Σχαιφφeros καὶ ὁ συνεταῖρός του ἐπέτυχον διὰ μεσιτείας τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας τὴν λύσιν τῆς κατασχέσεως, διὰ τῆς συστάσεως ταύτης καὶ λόγῳ τῶν κόπων, ὅσους οἱ ἀναφερθέντες κατέβαλον ἐπὶ μακρὸν τοῦ βίου αὐτῶν διάστημα χάριν τῆς τυπογραφικῆς τέχνης καὶ βιομηχανίας· προσέτι δὲ καὶ διὰ τὸ κοινὸν ὄφελος τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ προέλθῃ ἔκ τε τῆς προόδου τῆς ἐπιστήμης καὶ ἄλλως πως, ὁ Α'. Λουδοβίκος, Ἡγεμὼν ὄχι τόσον γενναῖος, ηὐδόκησε μολαταῦτα νὰ χορηγήσῃ εἰς τὸν Σχαιφφeron καὶ τὸν συνεταῖρόν του Γάνσλιχον 2420 χρυσὰ νομίσματα [écus d'or] ὡς τίμημα τῶν βιβλίων των.

Μετὰ τὴν πρώτην ταύτην εὐδοκίμησιν, οἱ Μογγουντιανοὶ τεχνίται ἐτύπωσαν ὡς δεῦγμα τῶν ἐργασιῶν των συλλογὴν τινα ἐπιγεγραμμένην Gasparini Barzizi pergamensis epistola [1470]· μετὰ δὲ ταῦτα ἐξέδωκαν τὸ Speculum vitae humanae τοῦ Ῥοδρίγου, ἐπισκόπου τοῦ Ζαμόρας [1475], καὶ μετὰ τοῦτο τὴν Ἱερὰν γραφὴν. Πέτρος ὁ Κάρων, βιβλιοπώλης, βλέπων τὴν εὐδοκίμησιν ὄλων τούτων τῶν ἐκδόσεων, ἠθέλησε νὰ γεωτερίσῃ δημοσιεύων σύγ-

γραμμά τι εἰς γλώσσαν ἔθνικην, καὶ ἐτύπωσε τοῦ Κέντρο τοῦ Θεοῦ Ἐρωτος τοῦ ἁγίου Bonaventure τὴν Γαλλικὴν μετάφρασιν. Ἐπῆλθον ἔπειτα τὰ Μεγάλα Χρονικὰ τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, τὰ ὁποῖα ὑπερύψωσαν τὸν γαλλικὸν τύπον [1476].

Μολατεῦτα ἡ Γερμανία δὲν ἔμεινεν ἀπόκληρος τοῦ προνομίου τῆς ἀνακαλύψεώς της. Ἡ τυπογραφία ἐξέτεινε βλαστοὺς εὐθαλεῖς εἰς Βαμβέργην, εἰς Κολορνίαν εἰς Αὐγούστην, εἰς Στρασβούργον, τὸ ὁποῖον καυχᾶται ἔτι διασῶζον τὴν οἰκίαν ὅπου ὁ Γυττεμβέργης ἐτύπωσε τὰ πρῶτά του δοκίμια ἐν Θειργαρτένῃ [Thiergarten]. Ἐρρίκος ὁ Ζελοὺς καὶ ὁ Πφίστερος ἠὺδοκίμου μετερχόμενοι τὸ τυπογραφικὸν ἔργον ἐν Κολορνίᾳ. Ἰωάννης ὁ Μεντελίνοσ εἰς τῶν πρῶτων μαθητῶν τοῦ Γυττεμβέργου, ἐτύπωνεν εἰς Στρασβούργον [1473] τὴν Μεγάλην Ἐγκυκλοπαιδεῖαν Βικκεντίου τοῦ ἐκ Βελλοβάκου [Vincent de Beauvais] εἰς δέκα τόμους διπτύχου φύλλου. Ἐρρίκος ὁ Βεκτερμύνζιος ὁ ἐκ Μογουντίας ἐγκατασταθεὶς ὄχι μακρὰν τῆς πόλεως ταύτης ἐν Ἐπτριλφ ἐξέδιδε λατινογερμανικὸν λεξικὸν, τεσσάρων ἀξιωθὲν διαδοχικῶν ἐκδόσεων, συμβεβηκὸς μέγα κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν. Κατὰ δὲ τὸ τέλος τῆς δεκάτης πέμπτης ἑκατονταετηρίδος, ἡ Βαμβέργη πόλις ἄσημος ἄλλως ἐσεμνύνετο ὅτι παρήγαγεν εἰς φῶς τριάκοντα ἐβραϊκὰ συγγράμματα. Ἰωάννης ὁ Ἀμερβάχος, εἰς τῶν δεκαπέντε τυπογραφικῶν ἡρώων, κατὰ τον Ζύγγερον, κατεστάθη εἰς τὴν Βασιλείαν, ἐνῶ ὁ Ἰωάννης Σνέλλοσ ἐλθὼν εἰς Στοκόλμην προτροπῇ τοῦ Στένωος Στυρίου ἐτυπογράφει τὸ Dialogus creaturarum moralisatus [1483].

Ἡ ἀκμάζουσα βιομηχανία τῶν πόλεων τῶν Κάτω Χωρῶν εἴλκυσε πρὸς αὐτὰς τοὺς μύστας τῆς νέας τέχνης. Ὁ Βεσφαλιανὸς Ἰωάννης καὶ Θεοδώρικος ὁ Μαρτένσιος προῆλθον πρῶτοι [1472], καὶ συνετύπωσαν ἠθικὸν τι πόνημα ἐπιγραφόμενον Liber praedicabilium. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Βεσφαλιανὸς Ἰωάννης ἀπεκατεστάθη ἐν Λοβανίῳ [Louvain] ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ πανεπιστημίου. Ὁ τεχνίτης οὗτος

ἄστις ἐκοσμήθη καὶ μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ Magister artis impressoriae, μετῆλθε τὸ τυπογραφικὸν ἔργον ἀπὸ τοῦ 1473 μέχρι 1497 καὶ ἐξέδωκεν ὀγδοήκοντα διαφόρου εἴδους συγγράμματα. Ὁ Μαρτένσιος ἐξελέξατο ὡς κατοικίαν τὴν Ἀλόστην, διὰ δὲ τὴν περὶ τὴν ἔκδοσιν τῶν συγγραμμάτων σπουδὴν καὶ ἐπιμελείαν του, ἐτιμήθη ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Β'. μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ Prototypus Regius. Τὸ πρῶτον ἐν Βρυξέλλαις τυπωθὲν βιβλίον χρονολογεῖται τῷ 1476, ἐξεδόθη δὲ ἐπιμελείᾳ ἐταιρείας τινὸς θρησκευτικῆς, φροντισούσης περὶ τῆς κοινῆς ἀνατροφῆς, καὶ γνωριζομένης ἐπὶ τῷ ὀνόματι Frères de la vie commune. Τὸ βιβλίον τοῦτο εἶναι ὁ Gnotosolitos τοῦ Ῥοτεροδαμινοῦ Ἀρνόλδου. Ἡ Ἰσπανία εἰς ἣν ὑπήγοντο τότε αἱ Κάτω Χῶραι διεκρίθη διὰ τῆς παραγωγῆς πρωτοτύπου τινὸς βιβλίου, δημοσιευθέντος ἐν Βαλεγγίᾳ. τὸ βιβλίον τοῦτο ἦτο ποίημα περὶ τῆς συλλήψεως τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου συντεθὲν μὲ τρόπον διδακτικὸν ὑπὸ τριάκοντα καὶ ἕξ ποιητῶν.

Τίποτε δὲν ἠμπορεῖν ἀναχαιτήσῃ τὴν πρόοδον τῆς τέχνης ταύτης, οὔτε τὰ μεταξὺ διαστήματα, οὐδ' αἱ ἔμφυτοι τῆς ἐπιχειρήσεως δυσκολίαι, οὐδ' ἡ ἔχθρα τῶν βιβλιογράφων, οἵτινες διέγειρον πανταχοῦ τὸν χυδαῖον λαὸν κατὰ τῶν νεωτεριστῶν. Ὁ Οὐίλλιαμ Κάξτων ἐπίτροπος εἰδικὸς ἐν ταῖς Κάτω Χώραις τῆς ἐν Λονδίῳ ἐταιρείας τῶν ἱματοπωλῶν (marchands merciers) εἰσήγαγε πρῶτος τὴν τυπογραφίαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν (1474). Καὶ τοι ἄπειρος τῆς τέχνης ταύτης κατενόησε τὴν ἀξίαν της, καὶ κατὰ τὴν ἐν Φλανδρίᾳ διαμονὴν του ἔμαθε ὅλους τοὺς μηχανισμοὺς τῆς τυπογραφίας. Ὁ Ἠγούμενος τοῦ Οὐεσμίνστερ ἐπέτρεψεν αὐτῷ νὰ ζήσῃ τὰ πιεζήριά του, εἰς τὸν ἐντὸς τοῦ μοναζηρίου του ναῖσκου τοῦ Ἰολίσπου, τὸ δὲ Jeu d'échees moralisé, τὸ ὁποῖον ὁ Κάξτων μετέφρασε Γαλλιστὶ καὶ ἀγγλιστὶ, ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος τοῦ κατασῆματος τούτου καρπὸς (1475), τοιοῦτοτρόπως ὁ Κάξτων ἤνωνεν ἐν ἑαυτῷ τὰς ἀρετὰς τοῦ συγγραφέως τοῦ τυπογράφου καὶ τοῦ ἐκδότου. Διατρίβων ἔτι ἐν Κολονίᾳ (1469) εἶχε μεταφράσει ἀγγλιστὶ ἐκ διαταγῆς τῆς ἁ-

δελφῆς τοῦ Βασιλέως τῆς Ἀγγλίας καὶ Νύμφης τοῦ Δουκὸς τῆς Βουργονδίας, Μαργαρίτας, σύγγραμμά τι ἐπιγραφόμενον συλλογὴ τῶν τρωϊκῶν ἱστοριῶν συντεθὲν γαλλιστὶ ὑπὸ Ῥαούλου Φεβρίου, ἱερέως τοῦ Δουκὸς τῆς Βουργονδίας. Ἐν ἔτει 1477 ἐξέδωκε τὰ παρὰ τοῦ Λόρδου Ῥιβερτίου ἀπὸ τοῦ Λατινικοῦ μεταφρασθέντα ἀποφθέγματα καὶ ἀξιώματα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἢ τυπογραφικὴ τέχνη ἀπεκατέστη ὀριστικῶς ἐν Ἀγγλίᾳ ἀπὸ τοῦ 1477 μέχρι τοῦ 1490 ἐποχῆς τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ὁ Κάξτων ἐξέδωκεν ἐξήκοντα τέσσαρα διαφόρων εἰδῶν συγγράμματα· ὁ δὲ διάδοχος του Οὐϊγκύνος Οὐόρδιος, ἐξέδωκε τετρακόσια ὀκτῶ συγγράμματα ἀπὸ τοῦ 1493 μέχρι τοῦ 1534. Ὁ Ῥοβέρτος Δύνσων, ὅστις πρῶτος ἐπωνομασθη τυπογράφος Βασιλικὸς, ἐτύπωσε κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἐπέκεινα τῶν διακοσίων συγγραμμάτων, καὶ τέλος Ἰουλιανὸς ὁ Νοταρῶς ἐδημοσίευσεν εἴκοσι καὶ τρία ἀπὸ τοῦ 1499 μέχρι τοῦ 1503.

Δὲν ἐκτείνομεν τὰς περὶ τῆς προόδου τῆς τυπογραφίας ἐρεύνας ἡμῶν πέραν τῆς δεκάτης πέμπτης ἑκατονταετηρίδος, διότι τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐλάβομεν ἐξ ἀρχῆς ὡς ἀντικείμενον τοῦ ἔργου μας. Ἡθελήσαμεν μόνον νὰ ἐκθέσωμεν τὴν κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ἀνακαλύψεως τῆς μεγαλοπρεπῆ ἀνάπτυξιν τῆς τέχνης ταύτης, διότι ἡ ταχύτης τῆς προόδου αὐτῆς εἶναι ἀπαραδειγματίστος, διότι ἄλλη καμμία τῶν ἐφευρέσεων δὲν ἀνεπτύχθη μὲ τόσην λαμπρότητα εἰς τόσον βραχὺ χρόνον διάστημα. Εἰς τοὺς πρώτους χρόνους τῆς δεκάτης ἕκτης ἑκατονταετηρίδος ἢ ἐπὶ τὰ πρόσω πορεία τῆς ἐξακολουθεῖ ἂν καὶ ἦγον ἐπαισθητῶς. Ἡ τυπογραφία εἰσάγεται εἰς τὴν Σκωτίαν τῷ 1569, Ἰωάννης δὲ ὁ Τιβέκκιος ἄρχεται τῶν τυπογραφικῶν ἔργων αὐτοῦ ἐν Κανταβριγίᾳ τῷ 1521. Εἰς τὸ Δουβλίον ἀνεφάνθησαν τυπογραφικὰ δοκίμια μόνον κατὰ τὸ 1531 ὅτε ἐξεδόθη ὁ βίβλος τοῦ Μοναχοῦ Γοττεσκέλου. Ὁ Ἱερεὺς Ἰωάννης Ματισέβιος ἐκόσμησε τὴν Ἰσλανδίαν μὲ τυπογραφίαν τῷ 1520, μόνον δὲ κατὰ τὸ 1564 ἐξεδόθη ἐν Μόσχᾳ τὸ πρῶτον ἔντυπον

σύγγραμμα [αἱ πράξεις τῶν ἀποστόλων] ἐπιμελεία τοῦ Ἰωάννου Θεοδωρίδου καὶ Πέτρου Τιμοφεγέλου. Ἐπὶ τέλους ἀρκετὴν νομιζομεν τὴν παρατήρησιν ὅτι κατὰ τὰ τέλη τῆς δεκάτης πέμπτῃς ἑκατονταετηρίδος ἐπέκεινα τῶν ἑκατὸν πόλεων ἐκέκτηντο ἐν Εὐρώπῃ τὸ πολύτιμον τῆς τυπογραφίας κτῆμα. Ἴδου πίναξ αὐτῶν σχεδὸν ἀκριβής.

Πίναξ χρονολογικὸς τῶν κυριωτέρων πόλεων εἰς ἃς εἰσῆχθη ἡ τυπογραφία κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς δεκάτης πέμπτῃς ἑκατονταετηρίδος.

1457	. . .	Μαγεντία	1474	. . .	Γένοβα
1465	. . .	Σουβιάκον	---	. . .	Βασιλεία
1567	. . .	Ῥώμη	---	. . .	Ἄλδστον
---	. . .	Κολοῖα	---	. . .	Λονδίνον
1468	. . .	Ἐνετία	1475	. . .	Λουβέκον
1469	. . .	Παρίσιοι	---	. . .	Μοδένη
---	. . .	Μεδιόλανα	---	. . .	Πλακεντία
---	. . .	Αὐγούστα	---	. . .	Βαρκελόνη
1470	. . .	Στρασβούρ	---	. . .	Σαραγόσσα
---	γον		1476	. . .	Βρύγαι
---	. . .	Ἐτρίλλιον	---	. . .	Δελφολ
---	. . .	Βαμβέργη			(Delft)
---	. . .	Βερόνα	---	. . .	Ἰσπαλις
1471	. . .	Βολανία	---	. . .	Βρυξέλλαι
---	. . .	Φερράρια	1477	. . .	Ανδεγαῦον
---	. . .	Παπία	---	. . .	Δανεντρία
---	. . .	Φλωρεντία	---	. . .	Γούδαι
1472	. . .	Μάντουα	---	. . .	Πάνορμος
---	. . .	Πάρμα	---	. . .	Βιέννη (Γαλλικὴ)
---	. . .	Πατάζιον	1478	. . .	Γενεύη.
---	. . .	Μεσσήνη	---	. . .	᾽Οξώνιον
1473	. . .	Αούδγουον	---	. . .	Καβέλιον
---	. . .	Οὐλμα	---	. . .	Ἀμβέρσα
---	. . .	Λοβάνιον	1479	. . .	Τολόσα
1474	. . .	Οὐλτραγέ-	---	. . .	Νοβιόμαγος
---	κτον		---	. . .	Πικτάβιοι
---	. . .	Αὐγούστα Ταυρινῶν	---	. . .	Ἄρέμνον

1480 . . .	Κάδομον	1485 . . .	Είδελβέργα
--- . . .	Σαλαμάντικα	--- . . .	΄Ρατισβονα
--- . . .	Σογκίνον	1486 . . .	Τολέτον
1481 . . .	Λειψία	--- . . .	Αββάπολις.
--- . . .	Λισαβών	1487 . . .	Βεσόντιον.
1482 . . .	΄Ακυλεία	1489 . . .	΄Αδενάρδη
--- . . .	΄Ερφοурτον	1490 . . .	΄Αύρηλιανόν
--- . . .	Πασσαβία	1491 . . .	΄Αμβουργον
--- . . .	Βιέννη	--- . . .	΄Αγκολίσμη
1483 . . .	Τρικάσσης	--- . . .	Διβιόν
--- . . .	΄Ροθόμαγος	1493 . . .	Κλουνιάκον
--- . . .	Βρίακον	1493 . . .	Νάντη
--- . . .	Μαγδεβουργον	1494 . . .	Κοπενάγη
--- . . .	Στοκόλμη	1495 . . .	Λεμοβίκη
--- . . .	΄Αρλέμιον	1496 . . .	Προβίνον
--- . . .	Δούγδουνον	--- . . .	Παμπελόνη
--- . . .	Βατανών.	--- . . .	Τουρόνη
--- . . .	Γάνδαγον	1497 . . .	΄Αβενίαν
1484 . . .	΄Ρέδονες	1499 . . .	Τρεκόριον
--- . . .	Βριξία	1500 . . .	Κρακοβία
--- . . .	Πίσα	--- . . .	΄Ελη
--- . . .	Καμβερίακον	--- . . .	΄Αμστελόδαμον
--- . . .	Βονορία	--- . . .	Μονάχιου
--- . . .	Σιέννη	--- . . .	΄Ολομούτιου

**As στρέψωμεν ἤδη τὸ βλέμμα εἰς τὰς διαφόρους ἀποπείρας ὅσαι ἐγένοντο πρὸς διάδοσιν τῆς τυπογραφίας εἰς τὰ ἔκτος τῆς Εὐρώπης μέρη.*

Οἱ Ἴσπανοὶ καὶ οἱ Πορτογάλλοι κατέστησαν τυπογραφίαν εἰς τὴν Γόαν, εἰς τὰς Φιλιππίνας καὶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Πρῶτον βιβλίον ἐτυπώθη εἰς τὸν νέον κόσμον ἐν τῷ Μεξικῷ, ἐν ἔτει 1571, μετὰ δὲ ταῦτα ἀνεφάνησαν τὰ ἀριστουργήματα τῆς Λίμας. Κατὰ τὸ 1577 ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Μαλαβάρας, οἱ Εὐρωπαῖοι ἐξέδωκαν τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰωάννου Γουζίλβη. Κατὰ τὴν ἀρκτῶαν Ἀμερικὴν εἰς τὸ γυμνάσιον τῆς Κανταβριγίας κείμενον πλησίον τῆς Βοστόνης, ἐφάνησαν τὰ πρῶτα δοκίμια τῆς τέχνης ταύτης τῆς ὁποίας γίνεται τσαυτὴ χρῆσις εἰς τὰς Ὁμοσπόνδους Πολιτείας. Ἐν Βοστόνῃ ἐσυστήθη κατὰ πρῶτον τυπογραφία ἐν ἔτει 1674, ὁ δὲ Πέννης

εἰσῆγαγε τὴν μηχανὴν ταύτην κατὰ τὸ 1689 εἰς τὴν Φιλαδέλφειαν. Ἐν Βρασίλειᾳ, Ἰωάννης ὁ ΣΤ' διωχθεὶς ἀπὸ τῆς πορτογαλλίας ἐσύστησε τὸ πρῶτον τυπογραφικὸν κατάστημα ἐν Ῥίῳ (1808). Κατὰ τὸν Γκίγγην, ὁ Ῥαβι Γέρσων ἔφερε κατὰ τὰ τέλη τῆς δεκάτης πέμπτης ἑκατονταετηρίδος τυπογραφίαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, πόλιν τὴν ὅποیان δύναται νὰ θεωρήσῃ τις ὡς κειμένην ἐν τῇ Ἀσίᾳ μᾶλλον ἢ ἐν τῇ Εὐρώπῃ, μάλιστα προκειμένου λόγου περὶ τυπογραφίας, καὶ ἐτύπωσε ὡς λέγουν μέχρι τοῦ 1530 διάφορα ἑβραϊκὰ συγγράμματα. Ἡ ἰδέα αὕτη φαίνεται ὀλίγον τολμηρὰ, εἶναι μ' ὅλα ταῦτα βέβαιον ὅτι κατὰ τὸ 1515 ἀνέστησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν διαταγμα τοῦ Βαγιαζέτου, ἀπαγορευθῆν ἐπὶ ποιῆθαι θανάτου τὴν χρῆσιν τῶν ἐντύπων βιβλίων.

Αἱ τυπογραφικαὶ μηχαναὶ, γνωσταὶ ἤδη εἰς τὸ Μαρρόκον δὲν ἐτέθησαν εἰς χρῆσιν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ταύτην τοῦ Ὄθωμανικοῦ Βασιλείου εἰμὴ κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς δεκάτης ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος. Ὁ Σαῖδ, υἱὸς Ὄθωμανοῦ τινος Πρέσβευος παρὰ τῇ Γαλλικῇ Κυβερνήσει, καὶ εἰς ἀρνησίθρησκος Οὐγγρος ὀνομαζόμενος Βασματζῆς Ἰμβραήμ ἐφέντης, ἔλαβον τὴν ἄδειαν νὰ εἰσάξωσιν αὐτόθι τυπογραφίαν ἐπὶ τῆς Βασιλείας Σουλτὰν Ἀχμέτ τοῦ Γ'. Τὸ χατ-Σεριφ τὸ παρέχον τὴν ἄδειαν ταύτην χρονολογεῖται τῇ 15 Ζικελδὲ 1139 [5 Ἰουλίου 1727], ἀλλ' ἡ τέχνη τοῦ Γυττεμβέργου, ὅστις εὐδοκίμησε παρὰ τοῖς χριστιανοῖς τυπώσας τὰς ἱερὰς γραφὰς, ἐκρίθη παρὰ Τούρκοις ἀναξία νὰ παραγάγῃ τὸ Κοράνιον καὶ τὰ κανονικὰ βιβλία. “Τὰ Ἱερὰ ταῦτα βιβλία, ἔλεγον οἱ νομικοὶ, πρέπει νὰ περιέλθωσιν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους γεγραμμένα ἐν γράμμασι χειρογράφοις ὡς παρεδόθησαν εἰς ἡμᾶς” Τὸ χατ-Σεριφ τοῦτο περιλαμβάνει μολαταῦτα πολλοὺς παραγράφους ἀξίους προσοχῆς, ἀναγγέλοντας τὴν μεγάλην τοῦ ἡγεμόνος περὶ τῆς διαδόσεως τῶν φώτων πρόνοιαν. “Συμφέρει, διελάμβανεν, εἰς τὴν τυπογραφίαν νὰ μὴ παραδέχεται Θεοῦ εὐδοκούντος μωροὺς καὶ ἀμαθεῖς λείτουργοὺς”

Οἱ τυπογραφικοὶ καρποὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει δὲν εὐδοκίμησαν. ἀπὸ τοῦ 1727 μέχρι τοῦ 1732 ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἰμβραήμ ἐξεδόθησαν δέκα μόλις συγγράμματα ἐν οἷς καὶ πραγματεία τις περὶ τῆς πολεμικῆς τέχνης, ὀφειλομένη εἰς τὸν Κόμμητα Βοννεβάλην ὅστις ἐχορήγησεν ὅλην τὴν πρὸς τοῦτο ὕλην.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰμβραήμ ἐφένθη, ἡ Βασιλικὴ τυπογραφία ἔμεινεν ἀργή, ἢ τουλάχιστον παρημελήθη μέχρι τῆς Βασιλείας τοῦ Σουλτάν Ἀβδουλ Χαμήδ (1774)· ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην οἱ πιλαιοὶ χαρακτήρες εἶχαν καταστήσει ἀχρηστοί, ὁ χάρτης κακὸς καὶ ἡ πρῆσις πλημμελής· δὲν ὑπῆρχον πλέον τὰ μεγαλοπρεπῆ καὶ κομψὰ κοσμήματα οὐδ' ὁ ἐκλεκτὸς χάρτης, ἅτινα καθιστῶσι τόσον πολυτίμους τοὺς πρώτους τῆς Ὄθωμανικῆς τυπογραφίας καρπούς· ἔγεινε χρεία νὰ κατασκευασθῶσι νέοι χαρακτήρες, νὰ διορθωθῶσι τὰ παλαιὰ πιεστήρια καὶ νὰ καθαρθῇ σύμπαν τὸ κεκονιαμένον ὑλικόν. Οὕτως ἐπεσκευασμένη ἡ Βασιλικὴ Τυπογραφία ἤρχισε νὰ δημοσιεύη βιβλία διδασκτικὰ τῶν ὁποίων οἱ μέχρις ἐκείνης τῆς ἐποχῆς Σουλτάνοι εἶχον ἀπαγορεύσει ὡς ἐπιβλαβῶν τὴν ἐκδοσιν. Τοιοῦτοτρόπως ἐτυπώθησαν ἀξιόλογα λεξικά, συνωνυμολόγια ἀραβικὰ καὶ περτικὰ, συγγράμματα περὶ γεωμετρίας, Γεωδαισίας, καὶ Γεωγραφίας· ἡ συνέχεια τῆς Ἱστορίας τοῦ Ὄθωμανικοῦ Βασιλείου ἀπὸ τοῦ 1752 μέχρι τῆς εἰρήνης τοῦ Καϊναρτζῆ. συγγραφείσα ὑπὸ τοῦ Βασίφου Μολαταῦτα ἡ παραγωγή τῆς τυπογραφίας ταύτης δὲν ἠμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ μεγάλη, διότι ἀπὸ τοῦ 1727 μέχρι τοῦ 1830, ἐν διαστήματι δηλαδὴ μιᾶς ἑκατονταετηρίδος τὰ ἐκδοθέντα δι' αὐτῆς συγγράμματα ἀναβαίνουσι μόλις εἰς ἑννεήκοντα καὶ ἑπτὰ.

Κιτὰ παράδοξόν τινα συγκυρίαν ἡ βαρβαρότης καὶ ὁ πολιτισμὸς, τὸ παρελθόν καὶ τὸ παρὸν, οἱ γιανίτζιροι καὶ οἱ τυπογράφοι εὐρέθησαν ἠνωμένοι ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ οἰκοδομήματος. Τὸ Νιζαμζεδιδ (τὸ τακτικόν) καὶ ἡ τυπογραφία κατόικουν ὑπὸ τὴν αὐτὴν στέγην, Ἐπὶ τῆς στάσεως

ἤτις ἐξεθρόνισε τὸν Γ. Σελίμ τὸ οἰκοδόμημα ἐπυρπολήθη καὶ ἡ τυπογραφία ἠφανίσθη. Σήμερον ἡ Σουλτανικὴ τυπογραφία εὐρίσκεται εἰς τὸ κέντρον τῆς πρωτεύουσας ἐντὸς οἰκοδομήματος χρησιμεύοντος ἄλλοτε ὡς λουτρὸν δημόσιον· εἰς ἐργαστήριον καλῶς φωτισμένον ἴστανται τέσσαρα πιεστήρια ἠγορασμένα εἰς Παρισίους, ἐξ στοιχειοθεταὶ ἑξαπλωμένοι εἰς ἀνακληντήρια στοιχειοθετοῦσι, καὶ δύο πιεσταὶ ἐνίοτε δὲ καὶ τέσσαρες ἀτχλοῦνται εἰς τὴν πίεσιν. Εἰς τὸ τυπογραφικὸν τοῦτο κατάστημα ὑπάρχουν χαρακτῆρες περσικοὶ, ἀραβικοὶ, καὶ τουρκικοὶ, ἔργα τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει χυτηρίου· ὁ δὲ χάρτης φέρεται ἐκ Τεργέστης. Τὰ κυριώτερα τῆς τυπογραφίας ταύτης ἔργα συνίστανται εἰς λεξικά, γραμματικάς, κλασικά τινα συγγράμματα καὶ τὴν τύπωσιν τῆς ἐπισήμου ἐφημερίδος. Ἡ Ὄθωμανικὴ Κυβέρνησις παρέχει ὀλίγας ἀφορμὰς τυπογραφικῆς ἐργασίας, διότι ὁ τύπος εἰς τὴν Τουρκίαν δὲν εἶναι ὡς παρ' ἡμῖν μοχλὸς ἰσχυρὸς τοῦ πολιτισμοῦ· ὡς μόνον δημῶδες βιβλίον, ὡς μόνη ἐθνικὴ βιβλιοθήκη θεωρεῖται παρ' Ὄθωμανοῖς τὸ Κοράνιον. Μολαταῦτα ἡ πρώτη ὄθησις ἔγινε καὶ ἡ κίνησις θέλει ἑξακολουθήσει προχωροῦσα.

Κατὰ τὸ 1830 ὁ σοφὸς τῶν σταυροφορικῶν πολέμων συγγραφεὺς, εὐρισκόμενος ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔλεγε·
 „Θέλει παρέλθει πολὺς καιρὸς πρὶν ἢ τὰ ἐν Κωνσταντι-
 „νουπόλει Κόμματα μεταχειρισθῶσιν εἰς τὰς ἑριδὰς τῶν
 „τὰ ὄπλα τῆς διανοίας, καὶ τὰ προύστυα τῆς Πέρας καὶ
 „τοῦ Γαλατᾶ ἠμποροῦν νὰ πυρποληθῶσιν εἰκοσάκις πρὶν
 „ἢ ὁ περιοδικὸς τύπος τιμηθῇ ὀπωσοῦν εἰς τὴν κοινὴν τῶν
 „Τούρκων γνώμην. „ τὰ πράγματα ἀπέδειξεν ψευδῆ τὴν
 „πρόρρησιν ταύτην. τὴν 5 Νοεμβρίου 1831, ὁ Κύριος Βλά-
 „κης, πρῶν ἐκδότης καὶ θεμελιωτῆς τῆς Ἐφημερίδος τῆς
 „Σμύρνης, ἐσύστησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸν Ὄθωμανικὸν
 „Μονίτορα εὐδοκίᾳ τοῦ Σουλτάνου καὶ τοῦ συλλόγου
 „τῶν Οὐλεμάδων. Ἡ ἐφημερὴς αὕτη τῆς ὁποίας τὸ ἀρα-
 „βικὸν ὄνομα σημαίνει πῖναξ τῶν συμβαινόντων

δημοσιεύεται ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος συντασσομένη ἄραβι-
 στὶ καὶ γαλλιστὶ, ἀλλ' ἑκατέρα τῶν διττῶν τούτων συν-
 θέσεων εἶναι ἀνεξάρτητος τῆς ἄλλης· τὸ Γαλλικὸν κείμε-
 νον δὲν εἶναι τοῦ ἄραβικοῦ μετάφρασις εἰμὴ καθ' ὅσον
 πρόκειται περὶ ἐπισήμων ἐγγράφων ἀναγομένων εἰς τὴν
 ἐξωτερικὴν πολιτικὴν. Ὅταν ἡ διγλωσσοσ αὕτη ἐφημερὶς
 ἐφάνη κατὰ πρῶτον, οἱ Τούρκοι δὲν ἠμπόρουν νὰ πιστεύ-
 σωσιν ὅτι θέλει εὐδοκιμήσει φύλλον χάρτου μὴ καθωραϊ-
 σμένον μὲ πτηνὰ ποικιλοβαφῆ καὶ κοσμήματα χρυσοῦστι-
 κτα· ἡ δὲ συνήθης ἀβελτερία των μόλις ἐπέτρεψεν εἰς αὐ-
 τοὺς νὰ ρίψωσιν ἐν μόνον βλέμμα ἐπὶ τοῦ νέου τούτου μο-
 χλοῦ τῶν ἀναμορφώσεων τοῦ Μαχμούτ· ἀλλ' ὅταν ἕκαστος
 Πασσᾶς προσεκλήθη νὰ γενῆ συνδρομητῆς ἀντιτύπων τι-
 νῶν χάριν τῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας του, ὅταν εἶδε τὸ
 ἄραβικὸν κείμενον περιέχον συχνάκις ἐπικρίσεις δηκτικὰς
 ἢ ἐγκώμια θωπευτικὰ τῶν ἐπισημοτέρων ἀνδρῶν τοῦ Ὀθω-
 μανικοῦ Κράτους, ἕκαστος τούτων ἐφιλοτιμήθη νὰ ρυθμίση
 τὴν διαγωγὴν του κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς Ἐφημερίδος ταύ-
 της, παραδιδόμενος διαδοχικῶς εἰς ἄμετρον χαρὰν ἢ εἰς
 βαθεῖαν λύπην κατὰ τὰς περὶ αὐτοῦ εὐμενεῖς ἢ δυσμενεῖς
 εἰκόνας τοῦ πίνακος τῶν συμβεβηκότων ἔγεινε μετὰ ταῦτα
 φροντὶς, καὶ τοῦτο γίνεται μέχρι σήμερον, νὰ ἀναγινώσκε-
 ται ἡ ἐφημερὶς αὕτη μεγάλη τῇ φωνῇ εἰς τοὺς δημοσίους
 τόπους, τὰ καφφενεῖα, τὰ ξενοδοχεῖα καὶ τὰς ἄγοράς. Οἱ γι-
 νώσκοντες τὴν γραπτὴν γλῶσσαν ἐπροθυμήθησαν νὰ γενῶσι
 διερμηνεῖς, τὴν δὲ ἐρμηνείαν τῶν ἐντύπων τούτων σελίδων ἀ-
 κροῶνται πάντες μετὰ πολλῆς προσοχῆς· καὶ διακόπτου-
 σι μόνον τὰ ἐπιφωνήματα Ἴσο ἀλλὰ καὶ ἀλλὰχ κερὶμ.

Παρὰ τὴν Σουλτανικὴν Τυπογραφίαν ὑπάρχουν καὶ ἄλ-
 λαι ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀνήκουσαι εἰς τοὺς αὐτόθι
 Ἕλληνας, Ἀρμενίους καὶ Ἰουδαίους· Ἡ τῶν Ἑλλήνων
 εὐρίσκεται εἰς τὴν συνοικίαν τοῦ Φαναρίου, ἔχουσα δύο
 πιεστήρια δύο σοιχειοθέτας καὶ ἓνα πιεστήν, καὶ τυπόμε-
 μόνον κανονικὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία καὶ τὰς πατριαρχι-
 χὰς ἐγκυκλίους· εἶναι δὲ ἐν παρακμῇ ὡς καὶ οἱ ἐν Κωνσταν-

τινουπόλει Ἕλληνές· Ἄγγλοι καὶ Ἰουδαῖοι συνέστησαν ἐν Γαλατῇ τυπογραφίαν ὄχι εὐκαταφρόνητον, ἔχουσαν χαρακτηριστῆρας ἑβραϊκοὺς, ἀρμενικοὺς, τουρκοὺς καὶ ἀραβικοὺς. Ἡ τῶν Ἀρμενίων ἔχει τρία πιστῆρια ἐργαζόμενα ἀδιακόπως, καὶ ἐν οἷς ἐτυπώθη λεξικὸν ἀρμενοτουρκικόν, ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἀνοχὴ τῶν Ὀθωμανῶν ἐπροώδευσε, διότι πρότερον ἦτον ἀπηγορευμένον εἰς τοὺς ῥαγιαδάς νὰ μεταχειρισθῶσιν εἰς τὰς τυπογραφίας τῶν χαρακτηριστῆρας τουρκοὺς.

Τὰ πρῶτα ἐν Αἰγύπτῳ τυπογραφικὰ δοκίμια ἤρχισαν πιθανῶς ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ 1798 ἐκστρατείας τῶν Γάλλων. Ὁ Ναπολέων πρὶν ἀναχωρήσει εἰς τὰ ἐκεῖ ἠθέλησε νὰ λάβῃ μεθ' ἑαυτοῦ τυπογραφίαν, καὶ μὴ ἄρκεσθεις εἰς ὅσα ἡ Γαλλία ἠδύνατο νὰ παράσχῃ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον μέσα, ἔλαβεν ἐκ Ῥώμης τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Ἀραβικὴν τυπογραφίαν τῆς Προπαγάνδας μετὰ τῶν πρὸς κίνησιν αὐτῆς χρήσιμων ἐργατῶν. Ὁ δὲ Πασᾶς τῆς Αἰγύπτου Μεχμετ-Ἀλῆς παρακολουθῶν τὴν πρόοδον τοῦ αἰῶνος ἐσύστηεν εἰς Βούλακον τυπογραφίαν, ἔχουσαν ὀκτὼ πιστῆρια, καὶ ἀξιόλογον συλλογὴν χαρακτήρων εὐρωπαϊκῶν, τουρκοικῶν, ἀραβικῶν καὶ περσικῶν, χυμένων ἐν Παρισίοις· τὸ κατάστημα τοῦτο διευθύνεται παρ' ἄραβός τινος διδαχθέντος τὴν τέχνην ἐν Μεδιολάνοις. Τὰ αὐτόθι ἐκδιδύμενα βιβλία θεωροῦνται ὡς ἐξέχοντα διὰ τὴν ἀκρίβειαν τῆς τυπώσεώς των· συνίστανται δὲ κατὰ μέγα μέρος εἰς βιβλία ἰατρικῆς καὶ τακτικῆς μετηνεγμένα εἰς τὸ ἀραβικὸν ἀπὸ τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, εἰς γραμματικὰς καὶ εἰς λεξικά· τὰ φιλολογικὰ βιβλία εἶναι σπανιώτατα.

Ἐν τοσοῦτῳ οὐδ' ἐν Καίρῳ οὐδ' ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπάρχουσιν ἀποθήκαι σημαντικαὶ ἐντύπων βιβλίων, καὶ εἶναι ἴσως αἱ μόναι πόλεις ὅπου οἱ βιβλιογράφοι ἀγωνίζονται εἰσέτι θαρράλέως κατὰ τῆς τυπογραφίας. Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀγορὰ τῶν βιβλίων, γειομένη ἤδη προσιτὴ καὶ εἰς τοὺς εὐρωπαίους, δὲν παρέχει εἰς τοὺς ἀγοραστὰς εἰμὴ χειρόγραφα τοῦ Κορανίου καὶ ἄλλων τινῶν βιβλίων Ἰρη-

σκευτικῶν. Ἐν Καίρῳ ὑπάρχουν ὀκτὼ ἢ δέκα πρατήρια βιβλίων, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀγορὰ βιβλιοπωλείου εἰδική· οἱ βιβλιοπῶλαι ἔχουν παρ' ἑαυτοῖς ἰκανὸν ἀριθμὸν βιβλιογράφων, τινὲς δὲ αὐτῶν εἶναι συγχρόνως βιβλιοπῶλαι καὶ βιβλιογράφοι, ὡς εἶναι καὶ ἐν Εὐρώπῃ οἱ μὲν βιβλιοπῶλαι ἀπλοῖ, οἱ δὲ βιβλιοπῶλαι συνάμα καὶ ἐκδόται. Ὁ Πασσᾶς τοὺς ὑπεχρέωσε νὰ λαμβάνωσι τὰ ἐν Βουλάκῳ τυπούμενα, ἀλλὰ τὰς ἐκδόσεις ταύτας λαμβάνουσι καὶ πωλοῦσι μὲ δυσαρέσκεϊαν. Εἰσερχόμενος εἰς βιβλιοπωλεῖον τουρκικὸν ἢ αἰγυπτιακὸν δὲν βλέπεις βιβλία ἐκτεθειμένα πρὸς πώλησιν, ὅταν δὲ ζητήσης σύγγραμά τι, ἀναζητεῖται τοῦτο ἐντὸς κιβωτίου ὅπου εἶναι καλῶς πεφυλαγμένον· ἀλλ' ὅλα ταῦτα τὰ χειρόγραφα εἶναι κακῶς καὶ ἀκόμψως ἐξεργασμένα, γέμουσι σφαλμάτων καὶ εἶναι ἀμυδρὸν ἀπαύγασμα τῶν ἀριστουργημάτων τὰ ὅποια ἐξετέλουν οἱ καλλιγράφοι τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας.

Μόλα ταῦτα ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀγορὰ τῶν βιβλίων ὁμοιάζει θείαν κιβωτὸν, τόση εἶναι ἢ πρὸς τὸ ἔργον αὐτῶν προσοχὴ τῶν ἀντιγραφέων· βαθεῖα σιωπὴ ἐπικρατεῖ εἰς τὰ εὐρύχωρα δωμάτια τῆς ἀγορᾶς ταύτης, ἣτις φωτίζεται ἐπιδεδείξις· οἱ μὲν ἀντιγράφουσι, οἱ δὲ ποικίλουσι καὶ κοσμοῦσιν, ἄλλοι ἔχοντες ἐν χερσίν ἴασπιν λειαινουσι τὴν περγαμηνὴν καὶ καθιστῶσιν αὐτὴν στιλπνὴν· ἀλλὰ πάντα ταῦτα γίνονται μὲ τόσην ἡσυχίαν καὶ κατάνυξιν ὥστε νομίζει τις τοὺς ἐργαζομένους ἐν προσευχῇ. Οἱ καλλιγράφοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν γράφουσι ἐπὶ τραπέζης· τὸ γόνυ αὐτῶν ἢ ἡ ἀριστερὰ χεὶρ ἐπέχει τόπον στηρίγματος. Διὰ νὰ γράψωσι δὲν κινοῦν τοὺς ἔχοντας τὸν κάλαμον δακτύλους, ἀλλὰ τὸν χάρτην κατὰ τὰς γραμμὰς τὰς ὁποίας θέλουν νὰ χαράξωσι· τὰ διάφορα ποικίλματα καὶ οἱ ἔλικες δὲν ἐκτελοῦνται ποτὲ ἐπηρμένη τῇ χειρὶ. Ἡ γραφὴ αὐτῶν εἶναι ἐκ καλάμου φυομένου εἰς τὰ παρὰ τὸν Τίγριν καὶ τὸν Εὐφράτην ἔλη. Οἱ Ῥωμαῖοι ἔφερον αὐτὸν ἐκ τῆς Κνίδου καὶ ἐκ τῶν πέριξ τῆς Ἀναΐτιδος λίμνης· ἀφ' οὗ κόψουν τὰ ἄκρα τῶν καλάμων ἀποξέουσι τὴν ἐντερμιόνην μέχρις οὗ μείνει ψι-

λός ὁ φλοιός, ὅστις ὦν λείος καὶ ἔλαστικός· σύρεται εὐπε-
τῶς ἐπὶ τοῦ χάρτου λειανθέντος ἤδη διὰ κρυσταλλίνου στιλ-
βωτῆρος καὶ σαπουνίου. Διὰ τὴν γράφωσι καλῶς ἐπὶ τοι-
ούτου χάρτου οἱ γραφεῖς τῆς ἀνατολῆς μεταχειρίζονται
παχύ τι μέλαν συντιθέμενον ἐκ κικιδίου καὶ καπνίας ἀνα-
λελυμένης εἰς ἐν τῶν πρὸς ξήρανσιν ἐπιτηδείων ἐλαίων·
διὰ τούτων τῶν ἀτελῶν καὶ βραδέων μέσων παλαιούσιν οἱ
Ἵσμανλίδες κατὰ τῆς τυπογραφίας· ἀλλὰ ἡ τυπογραφία
προχωρεῖ καθ' ἑκάστην, οἱ δὲ βιβλιογράφοι θέλουν ἀναγ-
κασθῆ ποτε τὴν παραδεχθῶσιν ὡς μόνον μέσον παρα-
γωγῆς βιβλίων, ὡς ἀποδέχονται ἤδη τὴν παρέμβασιν τῶν
Εὐρωπαϊῶν πρὸς διάλυσιν ὅλων τῶν ἐσωτερικῶν διαφο-
ρῶν των.

Ἡ διάδοσις τῆς τυπογραφίας δὲν περιορίζεται μέχρι
τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, χάρις εἰς τὰς ἐν τῇ Ἰνδία κα-
τακτήσεις τῶν Ἀγγλων, εἰσεχώρησεν αὕτη εἰς ὅλα τὰ μέρη
τῆς μεγάλης ταύτης ἡπείρου. Κατὰ τὸ 1778 ἡ τύπωσις
Βεγγαλικῆς τινοῦ γραμματικῆς ἐγκαινιάζει τὰ πιεστήρια
τῆς πόλεως Ὠγλύας [Hoogly]· σήμερον δὲ ὄχι μόνον
αἱ πρωτεύουσαι τῶν τριῶν προεδριῶν, ἀλλὰ καὶ πολλαὶ
ἄλλαι δευτερεύουσαι πόλεις ἔχουν τυπογραφίας καὶ δη-
μοσιεύουν βιβλία καὶ ἐφημερίδας, Ἀγγλιστὶ καὶ εἰς ὅλα
τὰ ιδιώματα τῆς Ἰνδικῆς διαλέκτου. Διὰ τῆς Ἀγγλικῆς
ἐπιβροῆς καὶ ἰδίως τῶν βιβλικῶν ἑταιρειῶν ἡ τυπογραφι-
κὴ τέχνη εἰσεχώρησεν εἰς τὰ κράτη τοῦ Σιάμ τῶν Βιρμά-
νων, εἰς τὴν νῆσον Κεϋλαν εἰς τὴν ὁμάδα τῶν Σαμβικιανῶν
νήσων [1], εἰς τὸ Οὐρουμίαχον ἐν Περσίᾳ, καὶ εἰς τὴν ἐν

(1) Ὄταν ὁ σεβασμῖος Ἑλλῆς, ἀρχηγὸς τῶν ἐν Πολυνησίᾳ ἀποστό-
λων, εἰσήγαγε κατὰ τὸ 1817 τὴν τυπογραφικὴν τέχνην εἰς Εἴμεον
πρωτεύουσαν τῆς τε νήσου καὶ τῆς νησιωτικῆς ὁμάδος τοῦ Ταϊτίου, ὁ
Β. Πόμαρος Βασιλεὺς τῶν νήσων τούτων ἠθέλησε τὴν ἐγκαινιάσῃ τὰς
τυπογραφικὰς ἐργασίας τυπῶν αὐτὸς τὰ πρῶτα φύλλα ἀλφαβηταρίου
ἐγχωρίου, τὸ ὁποῖον ἔδειξε μὲ πολλὴν χαρὰν εἰς τε τοὺς πρῶχοντας καὶ
τὸν λαόν, οἵτινες τὰ ἐθαύμασαν.

Συρία Βηρυτόν. Ἡ Ἑλλάς, ἡ Ἀρμενία, ἡ νέα Γάλλη, ἡ Βανδιεμενικὴ [la terre de Ven-Diémen], τὸ Σιγκαπούρ ἐν τῇ χερσονήσῳ τῆς Μάλακας, ἡ Ἰάβα, ἡ Μαδαγάσκαρα καὶ ὅλαι αἱ Εὐρωπαϊκαὶ ἀποικίαι ἔχουν τυπογραφίας. Εἶναι δύναμις αὐξάνουσα κατὰ μικρὸν, καὶ τὴν ὅποιαν καμμία ἀνθρώπινος ἐξουσία δὲν θέλει δυνηθῆναι νὰ ἐμποδίσῃ ἢ νὰ καταστρέψῃ, καὶ ἤτις θέλει ποτὲ κατέξουσιύσει τοῦ κόσμου ὅλου, " διότι ἡ τυπογραφία " κατὰ τὴν ἑκφρασιν μοναχοῦ τινος τῆς δεκάτης πέμτης ἑκατονταετηρίδος, Γερμουτῆς τέχνης ταύτης ζηλωτοῦ " εἶναι τὸ ἀληθὲς τοῦ ἀγίου „ πνεύματος ὄργανον, δι' αὐτῆς ὡς διὰ τοῦ δωρήματος τῶν „ γλωσσῶν, ὅλα τὰ ἔθνη θέλουν οἰκειωθεῖ πρὸς ἄλληλα, „ καὶ ἡ ἀλήθεια θέλει εἰσχωρήσει εἰς αὐτά. " Καμμία πρόρρησις δὲν ἀνεφάνη ἀληθεστέρα παρὰ ταύτην. Αἱ Κυβερνήσεις, ὅσον ἐχθραὶ καὶ ἂν ὦσι τῶν φώτων, καὶ οἱ λαοὶ, ὅσον πυκνὸν καὶ ἂν ᾖ τὸ ἐπισκιάζον τὴν διάνοιαν αὐτῶν σκοτός, αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην τῆς τυπογραφίας. Οἱ Ἰνδοὶ Τσεροκέσσοι τῆς Ἀρκτώας Ἀμερικῆς καὶ οἱ κατάδικοι τοῦ Βοτανύμπη τὴν παρεδέχθησαν ὡς ζοιχείον τοῦ πολιτισμοῦ των, ἡ δὲ Κίνα, ἡ τόσον σεμνυνομένη ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ αὐτῆς ἀπομονώσει καὶ προσπαθοῦσα νὰ ἀποφύγῃ τὴν μετὰ παντὸς ἄλλου σχέσιν καὶ ἐπιμιξίαν, ἠναγκάσθη νὰ ἐπινοήσῃ τὴν τυπογραφίαν διὰ νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς ἑαυτήν, χωρὶς νὰ στοχασθῇ ὅτι ἡ τέχνη αὕτη εἶναι προωρισμένη νὰ ἀποκαλύψῃ εἰς τοὺς ξένους ὅ,τι αὕτη ἐπεθύμει νὰ μένη μυστικόν. Ἄς δοκιμάσωμεν καὶ ἡμεῖς νὰ ἀνευρώμεν καὶ δείξωμεν τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἔγεινεν ἐν Κίνα χρήσις τῆς ἐφευρέσεως ταύτης, καὶ τὸν τρόπον καθ' ὃν καθίστανται αὐτόθι οἱ καρποὶ τῆς τυπογραφίας ἄφθονοι καὶ εὖωνοι.

Οἱ Κινέζοι, οἵτινες ἐπρόλαβον ὅλα τὰ ἔθνη τῆς Δύσεως ὡς πρὸς τὴν χρήσιν ὄλων σχεδὸν τῶν τεχνῶν, εἶχαν τυπογραφίας ἀπὸ τῆς τρίτης καθ' ἡμᾶς ἑκατονταετηρίδος· μολονότι δὲ μικρὰς ἔκαμον μεταβολὰς καὶ βελτιώσεις ἀπὸ τῆς ἐφευρέσεως καὶ ἐφεξῆς, τὰ ἀποτελέσματα εἶναι πολὺ ἀνώτερα τῶν παρ' ἡμῖν. Τιμῶντες ἀνέκαθεν καθ' ὑπερβο-

λὴν τὰ γράμματα, ὤφειλον κατὰ φυσικὸν λόγον νὰ ἀσχο-
ληθῶσιν εἰς τὴν εὔρεσιν τῶν μέσων δι' ὧν ἠδύναντο τὰ βι-
βλία νὰ κατασταθῶσι προσιτὰ εἰς ὅσον ἦτο δυνατὸν περισ-
σοτέρους ἀναγνώστας· εἰς τοῦτο ἀπέβλεψαν ἐξ ἀρχῆς
καὶ τὸ κατώρθωσαν. Διὰ τῆς εὐτελοῦς τιμῆς τῶν ἐργατι-
κῶν ἡμερομισθίων καὶ τῆς ἀπλότητος τῶν μηχανῶν τῶν
κατώρθωσαν νὰ παραγίγῃσι βιβλία καλὰ καὶ εὐωνα. Ἀν-
τὶ τοῦ ἀπείρου καὶ βαρυτίμου ὑλικοῦ τὸ ὁποῖον πληροῖ
τὰ εὐρύχωρα τῶν τυπογραφιῶν ἡμῶν καταστήματα, οἱ Κι-
νέζοι ἔχουν μικρὸν ἀριθμὸν ἐργαλείων εὐτελεστάτων. Δύο
ψῆκτραι [brosses] χρησιμεύουν παρ' αὐτοῖς ὡς πιεστή-
ριον, καὶ ὀλίγα τμήματα ξύλου συντελοῦσιν εἰς τὴν κίνη-
σιν τῶν στοιχειοθετικῶν ἐργαστηρίων τῶν.

Τὸ εὐρωπαϊκὸν ἀλφάβητον συνίσταται εἰς ὀλίγα τινὰ
γράμματα, τὰ ὁποῖα πολυτρόπως συνδυαζόμενα χρησιμεύ-
ουν εἰς πολλὰς γλώσσας πρὸς ἔκφρασιν τῆς διανοίας. Πα-
ρὰ Κινέζοις ἐξ ἐναντίας ἐκάστη λέξις ἐκφράζεται δι' ἰδιαι-
τέρου τινὸς γράμματος· τὰ εἰκοσιτέσσαρα τοῦ ἰδικοῦ μας
ἀλφαβήτου γράμματα, κείνται διατεθειμένα εἰς ἰδιαιτέρους
οἰκίσκους εὐπροσίτους εἰς τὴν χεῖρα τοῦ στοιχειοθέτου, ὅς-
τις λαμβάνει ἐκεῖθεν ὅσα ἀπαιτοῦνται πρὸς σχηματισμὸν
τῶν λέξεων καὶ τῶν φράσεων τοῦ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐ-
τοῦ χειρογράφου. Ἄν οἱ Κινέζοι οἵτινες ἔχουν τριάκοντα
καὶ ἑπτὰ χιλιάδας διαφόρων στοιχείων ἐπιδεκτικῶν μετα-
βολῶν τινῶν, μεταχειρίζοντο τὰ αὐτὰ τῆς στοιχειοθεσίας
μέσα, ὁ στοιχειοθέτης διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ ἔρ-
γον του ἔπρεπε νὰ ἦναι ἑκατόγχειρ Βριάρεως. Ἄντι λοι-
πὸν κινητῶν χαρακτήρων οἱ Κινέζοι μεταχειρίζονται πρὸς
τύπωσιν φιλολογικῶν καὶ φιλοσοφικῶν βιβλίων ξυλί-
νους πίνακας ἐπὶ τῶν ὁποίων ὑπάρχουσιν ἐγκεχαραγμένα
τὰ ἀποτελοῦντα μίαν σελίδα σημεῖα. Τὸ ξύλον ἐξ οὗ
οἱ Κινέζοι κατασκευάζουσι τοὺς πίνακας τούτους εἶναι ἐξ
ἀπίου τὴν ὁποίαν αὐτοὶ ὀνομάζουσι λιμόν. Ὁ πί-
ναξ ἔχων τόσον πάχος ὅσον εἶναι ἀναγκαῖον πρὸς στερεό-
τητα, ἔχει μέγεθος δύο σελίδων καὶ εἶναι ἐπιμελῶς ἐξε-

σμένος, τριβόμενος δὲ ἔπειτα μὲ ζύμην τινὰ ὀρίξης ἐψημένης, καθίσταται λεῖος καὶ ἐπιτήδειος νὰ δεχθῆ τὸν τύπον τῶν χαρακτήρων. Αἱ πρὸς τύπωσιν σελίδες γραφόμεναι ὑπὸ γραφέως δεξιῦ ἐπὶ χάρτου λεπτοῦ, ἐφαρμόζονται ἐπὶ τοῦ πίνακος ὑγρὸν εἰσέτι ἔχοντος τῆς ὀρίξης τὸ ἐπίχρισμα· τοῦτο ἀπορροφᾷ τὸ μέλαν δι' οὗ ἐγράφησαν οἱ χαρακτήρες· χωρὶς νὰ μεταβάλῃ τὸ σχῆμά των, ὁ δὲ χαρακτὴς περικόπτει τὰ ἄβαφα μείναντα μέρη τοῦ πίνακος εἰς τρόπον ὥστε νὰ μείνωσιν ἐξέχοντα μόνον τὰ γράμματα. Τὰ λάθη διορθοῦνται ἐμπηγομένων τεμαχίων ξύλου ἐν τῷ πίνακι, πλὴν ἡ χάραξις εἶναι τόσο εὐκόλος καὶ ὁ ἐργατικὸς μισθὸς τόσο εὐτελής, ὥστε πολλάκις ἀναξέουσι τὸν ἐσφαλμένον πίνακα, καὶ τὸν ἀναχαράσσουσιν. Ὅταν τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων χάσῃ τὴν εὐκρίνειαν καὶ καθαρότητά του, ὁ γλύπτης ἐπισκευάζει τὸν πίνακα, μετὰ δὲ ταύτην τὴν ἐπιδιόρθωσιν χρησιμεύει πρὸς τύπωσιν ὄχι ὀλίγων ἀντιτύπων. Ὅταν πρόκειται νὰ τυπωθῶσι συγγράμματα τῶν ὁποίων δὲν εἶναι χρήσιμα πολλὰ ἀντίτυπα, ἀντὶ ξυλίων μεταχειρίζονται πίνακας ἐκ μίγματός τινος κηροῦ καὶ ριτίνης ἐφ' ὧν χαράσσονται εὐχερέστερα οἱ χαρακτήρες· τοιοῦτοτρόπως τυπόμεται εἰς Καντὸν ἐφημερὶς καθημέραν ἐκδιδομένη. Αἰὰ νὰ δώσωμεν δὲ ἰδέαν τινὰ τῆς εὐτελοῦς τιμῆς τῆς γλυπτικῆς ἐν Κίνα σημειοῦμεν περίεργά τινα συμβάντα. Ὅταν κατὰ τὸ 1816 εἰ ἀπόστολοι τῆς βιβλικῆς ἐταιρείας ἠθέλησαν νὰ τυπώσωσιν εἰς Καντὸν τὸ εὐαγγέλιον Κινιστὶ, οἱ χαράκται διὰ νὰ χαράξωσιν ἐπὶ πινάκων τὰ πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου τούτου ἀναγκαῖα δεκάκις χίλια σημεῖα ἐζήτησαν ὡς μισθὸν δέκα λίρας στερλίνας, ὃ ἔστι διακοσίας ἐβδομήκοντα δραχμῶν. Ἀργότερα ἔτι ὁ Στανισλᾶς Ἰουλιανὸς, σοφὸς περὶ τὰ Κινικὰ καὶ διδάσκαλος τῆς κινικῆς διαλέκτου εἰς τὴν Βασιλικὴν Βιβλιοθήκην τῆς Γαλλίας, εἶχε προτείνει εἰς ἐμπείρους τῶν Παρισίων γλύπτας νὰ χαράξωσιν ἐπὶ ξύλου ἐννεήκοντα χιλιάδας διαφόρων χαρακτήρων κινικῶν, ἀναγκαίων πρὸς τύπωσιν νὸς συγγρίμματος, ἀλλ' ὅταν ἤκουσε τὴν τιμὴν τοῦ ἔργου

παρὰ τῶν γλυπτῶν, αἰτούντων τριακοσίας χιλιάδας δραχμῶν, παρήγγειλε τὸ ἔργον εἰς Κίνα, ἢ δὲ τιμὴ τῶν χαρκτηρίων μέχρι Παρισίων ἀνέβη μόλις εἰς δραχμὰς τριςχιλίας καὶ ἑξακοσίας.

Ἄς ἴδωμεν τώρα πῶς τυπόνουσιν ἐν Κίνα. Ὁ ἐργάτης ὁ ἐκτελῶν παρ' ἡμῖν τὴν πίεσιν κρατεῖ δύο ψήκτρας, καὶ διὰ μὲν τῆς μιᾶς μελανώνει τὸν πίνακα, διὰ δὲ τῆς ἄλλης θλίβει τὸν ἐπιτεθειμένον ἐπὶ τοῦ πίνακος ὑγρὸν χάρτην ἐπισύρων αὐτὴν ἐλαφρῶς. Οἱ ἐργάται ἐκτελῶσι τὴν ἐργασίαν ταύτην μὲ τὴν ἐπιδεξιότητά, ὥστε εἰς καὶ μόνος δύναται νὰ τυπώσῃ μέχρι δεκακισχιλίων ἀντιτύπων καθ' ἡμέραν. Τοῦ χάρτου δὲν τυποῦται εἰμὴ μόνον τὸ ἐν μέρος διὰ τὸ διαφανὲς αὐτοῦ. Ὅταν θέλουν νὰ συνάψωσιν εἰς ἓν τὰ τυπωμένα φύλλα καὶ σχηματίσωσι βιβλίον, ἐπειδὴ ἕκαστον φύλλον συνίσταται ἐκ δύο σελίδων διπλύνεται εἰς τρόπον ὥστε τὰ ἀτύπωτα μέρη νὰ συναφθῶσιν ἔσωθεν, ἢ δὲ πτυχῆ τοῦ φύλλου νὰ σχηματίσῃ τὸ περιθώριον τοῦ βιβλίου, τὰ ἀντίθετα ἄκρα ἀποτελοῦσι τὸν ῥάχιν τοῦ βιβλίου χρησιμεύοντα πρὸς συρράφην, εἰς τρόπον ὥστε, ὅσοι δὲν γνωρίζουσι τὸν τρόπον τοῦτον τοῦ δεσίματος, δύνανται νὰ ἐκλάβωσι βιβλίον ἀρχαῖον καὶ τετριμμένον ὡς παντελῶς ἀμεταχείριστον.

Δὲν ὑπάρχει ἐν Εὐρώπῃ, λέγει ὁ Κύριος Ἀβελ Ῥεμυζάτος, ἔθνος ἔχον βιβλία τόσον εὐωνα καὶ εὐχρηστα ὡς οἱ Κινέζοι. Κανὲν τέλος δὲν ἐπίκειται ἐπὶ τῆς φιλολογίας, καὶ δύναται τις νὰ ἀγοράσῃ σύγγραμμα τρίτομον ἢ τετράτομον, ἔχον μέγεθος ὀκταπύχου, μὲ τριῶν περίπου δραχμῶν τίμημα. Τὰ τέσσαρα βιβλία τοῦ Κονφुकίου μετὰ τῶν σχολείων αὐτῶν ἐπωλοῦντο εἰς Καντόν, κατὰ τὸν χειρῶν γραφον κατάλογον ἐνδὸς τῶν αὐτόθι βιβλιοπωλῶν, τέσσαρας δραχμὰς. Τὰ λεξικά, αἱ ἐγκυκλοπαιδεῖαι, αἱ στατιστικαὶ περιγραφαὶ, αἱ περὶ τεχνῶν πραγματεῖαι, οἱ κώδικες τῶν νόμων καὶ τὰ φιλοσοφικὰ συγγράμματα, ἐν ἐνὶ λόγῳ ὅλα τὰ βιβλία ὅσα συντελοῦσιν νὰ καταστήσωσι κοινοτέραν τὴν παιδείαν εἶναι διαδεδομένα ἐν Κίνα εἰς τὸν ὑπέρ-

τατον βαθμόν, ἡ δὲ Κυβέρνησις βοηθεῖ τὸ ἐφ' ἑαυτῇ τὰς τοιαύτας ἐκδόσεις. Κατὰ τὸ 1773 ὁ Αὐτοκράτωρ Κίαν-Δόγγ διέταξε νὰ τυπωθῆ γενικῆτις βιβλιοθήκη συγκειμένη ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων συγγραμμάτων, καὶ ἦτις κατὰ τὸ βασιλικὸν διάταγμα ἔπρεπε νὰ ἀποτελέσῃ ἑκατὸν ἐξήκοντα χιλιάδας τόμων. Ἡ ἄπειρος αὕτη συλλογὴ θέλει σχηματίσει τέσσαρας βιβλιοθήκας ὀνομασθησομένας οἱ Τέσσαρες Θεσαυροί· ἡ τύπωσις τῆς γιγαντιαίας ταύτης συλλογῆς δὲν ἦτο τελειωμένη κατὰ τὸ 1837, ἐξήκοντα δηλαδὴ ἔτη μετὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ διατάγματος. Τὰ μέχρι τοῦ 1818 ἐκτετυπωμένα συγγράμματα ἀνέβαινον εἰς ἑβδομήκοντα ὀκτὼ χιλιάδας καὶ ἑκατὸν εἰκοσιπέντε τόμους· τοῦτο εἶναι ἀναμφιβόλως ἐν ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα βιβλιογραφικὰ θαύματα. Καμμία τῶν Εὐρωπαϊκῶν βιβλιοθηκῶν οὐδ' ἡ τῶν Βενεδικτίνων οὐδ' ἡ τῶν Βολλανδιστῶν, δὲν δύναται νὰ παραβληθῆ μὲ τὴν συλλογὴν τῶν Τεσσάρων Θεσαυρῶν, τῶν ὁποίων καταχωρίζομεν ἐνταῦθα τὸν κατάλογον καὶ τοὶ ἀτελεῖ, ὡς περιέργον διὰ τοὺς ἐμφαινομένους ἐν αὐτῷ ἀριθμούς καὶ διὰ τὴν ὁποίαν διδὲι ἰδέαν περὶ τῆς Κινικῆς φιλολογίας.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ.

Συγγράμματα κλασικὰ ἢ ἱερά.

ἀριθμὸς τῶν τόμων.

Βίβλος τῶν ἐναλλαγῶν [Ἰ-Κίγγ]	1750
Βίβλος τῶν χρονικῶν [Χου-Κίγγ]	661
Βίβλος ψαλμῶν [Χι-Κίγγ]	951
Βίβλος ἠθῶν καὶ ἐθίμων [Λι-Κίγγ]	2168
Χρονογράφος τοῦ Βασιλείου τοῦ Δου	1818
Βίβλος νιϊκῆς εὐσεβείας [Ἰαο-Κίγγ]	17
Συγγράμματα χρήσιμα εἰς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Κίγγ.	717

Τὰ τέσσαρα κλασικὰ βιβλία.

Ἡ Μεγάλῃ Διδασκαλία
 Ὁ ἀμετάβλητος στρατὸς
 Οἱ διάλογοι τοῦ Κονφুকίου
 Ὁ φιλόσοφος Μέγγ-τσεῦ

} 732

Πραγματεῖαι περὶ μουσικῆς	482
Στοιχειώδη βιβλία	913

Ἱστορικὰ βιβλία.

Συλλογὴ τῶν ἱστοριῶν ὅλων τῶν βασιλειῶν	3631
Χρονικὰ κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν	2066
Γενικαὶ ἱστορίαι	1205
Εἰδικαὶ ἱστορίαι	1485
Συλλογὴ τῶν αὐτοκρατορικῶν διαταγμάτων	1474
Βιογραφίαι	949
Μνημεῖα ἱστορικά	18
Περιγραφαὶ χωρῶν τινῶν	389
Χρονολογία	29
Γεωγραφία, περιηγήσεις καὶ περιγραφαὶ ξέ- νων τόπων	4788
Διοικήσεις καὶ Κυβέρησεις	392
Θεσμοὶ πολιτικοί, νόμοι καὶ διατάγματα	3785
Βιβλιογραφία καὶ ἐπιγραφαὶ	700
Ἐπικρίσεις εἰδικῶν ἱστοριῶν	33

Θρησκεία, φιλοσοφία, φιλολογία,
ἐπιστήμαι.

Φιλοσοφία τῆς σχολῆς τοῦ Κονφουκίου	1694
Ἐπιστήμη στρατιωτικὴ	153
Νομολογία	94
Γεωργικὴ	195
Ἱατρικὴ	1813
Ἀστρονομία καὶ ἀριθμητικὴ	643
Φυσικὴ, φυσιογνωμία καὶ ἀστρολογία	432
Ζωγραφικὴ, Μουσικὴ τυπογραφία καὶ χορός	1658
Φυσικὴ ἱστορία, Διαιτητικὴ	363
Σύμμικτα	9200
Κατωτέρας τάξεως συγγράμματα οἷον μῦθοι καὶ ἱστορίαι τεράστιοι	1358
Συγγράμματα τῆς αἵρέσεως τῶν Βουδιστιτῶν	32
Συγγράμματα τῆς αἵρέσεως τοῦ Ταοσσέ	442
Ποιήματα διαφόρων εἰδῶν καὶ συγγράμματα φιλολογικά	28998

Foreign and Quarterly Review.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

᾽Ωδὴ Παναγιώτου Σούτσου εἰς τὴν κηδεῖαν τῶν
λειψάνων τοῦ Ναπολέοντος. (1)

Ἴσως ἄλλοι ἐξετάσωσιν ὡς πολιτικοὶ τὴν ᾠδὴν τοῦ Κ. Π. Σούτσου εἰς τὰ λείψανα τοῦ Ναπολέοντος. Ἴσως ἀναρριπιζόμενά παλαιὰ πάθη κρίνωσιν ὡς ποιητὴν τὸν νέον σύμβουλον τῆς ἐπικρατείας. Ἴσως τέλος πάντων καὶ φιλολόγοι διαμαρτυρηθῶσι κατὰ ταύτης τῆς μεταφορᾶς ἢ κατ' ἐκείνης τῆς εἰκόνας. Ἀλλὰ σὺ φίλε τῆς ποιήσεως καὶ τῆς ἀληθείας, ὅστιςδήποτε τύχης, μὴ θροηθῆς ἀπὸ τὰς διαφόρους ταύτας γνώμας, μὴ ἐπιφέρῃς ψῆφον πρὶν διέλθῃς μόνος τὸ προκείμενον ποιημάτων.

Ἄμέσως τίς ἤρως ἄλλος ἀπ' ἀρχῆς τῶν αἰώνων, ἐξαιρουμένου τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, κατώρθωσε μεγαλύτερα πράγματα; Ποῖον ἄλλο ἔθνος ἐμπνέει πλειότερον θραυσμὸν διὰ τὴν πολεμικὴν καὶ ἱστορικὴν δόξιν του παρὰ τοὺς Γάλλους; Ἡ ὑπόθεσις ἄρα ἦτο ὑψηλὴ, εὐρύχωρος καὶ πλουσία· ὁ δὲ ποιητὴς ἔπρεπε νὰ ἀναμνήτῃ πολυαριθμούς νίκας, νὰ παραστήτῃ παντοδαποὺς λαοὺς συγχωνευομένους εἰς ἓνα τὸν κύριον, ὡς ἦσαν πάλαι ποτὲ οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ νὰ εἰκονίσῃ βασιλεῖς πολλοὺς περικυκλοῦντας ὡς ἑτεροφώτους δορυφόρους τὸν μέγαν τοῦτον τῆς Εὐ-

(1) Τὸ ἄρθρον τοῦτο ἦτο ἤδη συντεταγμένον πρὶν ἐκδοθῆ ἢ κατὰ τὸ προηγούμενον φυλλάδιον κρίσις τῆς προκειμένης ᾠδῆς· ἐκδιδόμενον δὲ ὑψίμως εἰς τὸ ἀνὰ χεῖρας τοῦτο ἀποδεικνύει, ἂν ὅχι ἄλλο, τοῦλάχιστον τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν φρονημάτων ἐνὸς ἐκάστου τῶν συντακτῶν τοῦ Ἐραριστοῦ.

ρώπης πλανήτην. Ἴδου δὲ πόσον εὐστόχως καὶ μεγαληγό-
ρως καθ' ἡμᾶς προοιμιάζει εἰς ὅλα ταῦτα·

Ἐκρηγνύεται τῆς Αἴτνης ὁ κρατὴρ καὶ κατὰ πρῶτον

Ποταμὸν πυρφόρον χύνει μετὰ λάμψεων καὶ κρότων·

Ἄλλὰ λίθον μετὰ ταῦτα κολοσσαῖον ἐξερεύει,

Ὅστις σχίζων τὸν ἀέρα ὡς ἀπὸ σφενδόνης φεύγει·

Μεταξὺ φλογῶν μεγάλων·

Οὕτως ἡ βοῶσα Αἴτνη τῆς μεταβολῆς τῶν Γάλλων

Ἐρρίψε τὸν Βοροπάρτην, τὸν υἱὸν τῆς εἰμαρμένης,

Ἐτεκε τὸν γίγαντά του ὁ σεισμὸς τῆς οἰκουμένης·

ἌΟποῖαν ἰδέαν λαμβάνομεν τῆς ἐπαναστάσεως βλέπον-
τες αὐτὴν συγκρινομένην μὲ τὴν Αἴτνην! πόσον εὐτυχῶς
παρωμοιάσθη ὁ νικητὴς τῆς Δύσεως ἀπολυμένος εἰς τὸ ζά-
διον τῶν προωρισμένων ἔργων του μὲ λίθον σχίζοντα τὸν
ἀέρα καὶ ἀπὸ σφενδόνης φεύγοντα! Ἡ δὲ προσηγορία,
υἱὸς τῆς εἰμαρμένης, δὲν ἐκφράζει ὅλην τὴν ἐπι-
τυχίαν τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ Ναπολέοντος; Ἄλλ' ἴσως
εἶπε ὁ ἀρθρογράφος τοῦ Αἰῶνος καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Ἑραριστοῦ,
τοῦτο ἀνήκει εἰς ἄλλον ποιητὴν, κα' ὡς καὶ πολλὰ ἐκ τῶν κα-
τωτέρω· ὁμολογῶ ὅτι ὁ Κ. Σουτσοσ ἐνδέχεται νὰ ὠφελήθη ἀ-
πὸ τὰς ἀναμνήτεις του· ἀλλὰ πιστεύω ὅτι δὲν ἐδανείσθη ἐν γνώ-
σει ἀπὸ ἄλλου· οὕτω π. χ. βλέπομεν ὁλοκλήρους ἰδέας τοῦ
Στέρνου καὶ τοῦ Τούγγου εἰς τὸν Βύρωνα, τοῦ Βύρωνος εἰς
τὸν Διμαρτίνον, τοῦ Ὀμήρου εἰς τὸν Βιργίλιον, τούτου δὲ
καὶ ἐκείνου εἰς τὸν Τύσσον, καὶ τούτων πάντων καὶ διαφόρων
τῆς ἱερᾶς γραφῆς βιβλίων εἰς τὸν Μίλτωνα κτλ. Ἄλλὰ
κάνεις δὲν ἐφαντάσθη νὰ ἐξευτελίση τὴν ποιητικὴν φαντα-
σίαν τῶν διασῆμων τούτων ἀνδρῶν· ἔπειτα τοῦτο συμβαίνει
καὶ εἰς τὰς λοιπὰς καλὰς τέχνας. Τὰ σχήματά τινος εἰκόνοσ
τοῦ Ῥαφαήλ, τοῦ Κορηγίου ἢ Τιτιανοῦ ὑπῆρχον βέβαια
ἀλλαχοῦ σποράδην· ἀλλ' εἰς αὐτὴν φαίνονται συνηγμένα·
ὁμοίως δὲ καὶ τὰ διάφορα αὐτῆς χρώματα ἐλήφθησαν βέ-
βαια ἀπὸ τὸν αὐτὸν ὀκρίβαντα, ἀλλ' ἡ εὐρυθμοσ αὐτῶν μίξις
δὲν ἐφάνη ἄλλοτε μέχρι τοῦδε· τέλος οἱ διάφοροι ἤχοι τῶν
μελοδραμάτων τοῦ Ῥοσίνη καὶ τοῦ Βελλίγη ἠκούσθησαν

πολλάκις χωρισμένοι· ἀλλὰ τίς πρὸ αὐτῶν τοὺς συνήψεν εἰς ἓν διὰ τὴν δημιουργήσῃ τὸν Οὐίλλιέλμον Τέλλον καὶ τὴν Νόρμαν; Ὅταν πρόκηται τῶντι περὶ κάλλους δὲν θαυμάζομεν τὰ μέρη, ἀλλὰ τὴν ἁρμονίαν τοῦ ὄλου· ὅθεν διὰ ταύτην ὁ Ἀπόλλων τοῦ Βελβεδερ καὶ ἡ Ἀφροδίτη τῶν Μεδίκων τιμῶνται ὡς ἀριστουργήματα γλυπτικῆς.

Εἰς τὸ βῆμα τῆς Γαλλίας μὲ τὸ πρόσωπον Γοργόου
 Ἔστεκε κατὰ χιλίων τερατόμορφος καὶ μόνος,
 Πολεμῶν τὴν μοναρχίαν Μιραβὼς ὁ ἀποστάτης,
 Κ' ἔστεκεν ὡς εἰς ἐπάλλξεις πορθουμένας στρατηλάτης,
 Θυμὸν Γράκχου ἐκεῖ πνέων·
 Ἔσειε τὸν πλόκαμόν του ὡς τὴν χαιτήν του ὁ λέων,
 Κ' ἔφερε τὴν κεφαλὴν του ὑπὸ σκέψεις βαρυτάτης
 Ὡς ἐλέφας ὑψῶν πύργων ὠπλισμένων εἰς τὴν πλάτην.

Ὅσοι γνωρίζουσι τὴν ἱστορίαν τοῦ πρωταγωνιστοῦ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, τοῦ Δημοσθένους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, βλέπουσιν ἐνταῦθα ὅλους τοὺς χαρακτήρας του. Δὲν καταπλήττει τῶντι ὡς ἡ Γοργῶ μὲ τὴν τερατώδη κεφαλὴν του, τὴν ὁποίαν ἀναφέρει καὶ αὐτὸς ὡς φόβητρον τῶν ἀντιπολιτευομένων; Ἡ δὲ τοῦ λέοντος χαιτή καὶ ὁ πυργόφορος ἐλέφας δὲν φαίνονται ἄξια τοῦ Αἰσχύλου;

Ἡ μεταβολὴ τῶν Γάλλων, ὡς ὁ μανιώδης Κρόνος,
 Τὰ μεγαλουργὰ της τέκνα τρώγει ἐν πρὸς ἐν ἀπόνως·
 Τῆκει δὲ πολλοὺς μὲ λύσσαν
 Ἡ πυρώδης κάμινός της ὡς μολύβδινοι νὰ ἦσαν·
 Ἀλλὰ μόνος Ναπολέον εἶσαι σιδηροῦς κ' ἐκείνη
 Ὡς τὸν σίδηρον αἱ φλόγες Σ' ἐρυθραίνει καὶ λαμπρύνει.

Ὅτι αἱ ἐπαναστάσεις γενικῶς ὁμοιάζουσι τὸν τεκνοφάγον Κρόνον, τὸ εἶπε βουλευτῆς τῆς Γαλλίας ἐπὶ πλήρους ὀμηγύρεως· ἀλλὰ τί σημαίνει τοῦτο; Δὲν πρέπει νὰ θαυμάσωμεν τὴν ἰδέαν, διότι ἔφθασε νὰ τὴν ἐκφέρῃ καὶ ἄλλος; ἢ δὲν τὴν βλέπομεν ὡς λίθον σφιγκτὰ συνηρμοσμένον εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ποιήματος, καθὼς καὶ τὰ λοιπά; Ἴσως ἢ ἄλλεπαλληλία τῶν εἰκόνων κακισθῆ ὡς κατάχρησις· ἀλλ' ὁ ποιητὴς ἀπέσεισε τὸν ζυγὸν τῶν κανόνων τῆς γραμματι-

κῆς καὶ ῥητορείας, ἔχει προνόμιον ἐλευθερίας ἀπολύτου, καὶ ἐκφέρει ἀλλεπαλλήλως τὰς ἐννοίας του καθὼς τὰς αἰσθάνεται· διὰ τοῦτο ὁ Βικὼ εἶπε τοὺς ποιητὰς αἰσθήσεις, τοὺς δὲ φιλοσόφους νοῦν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους [Scienza nuova].

Ἐἴκοσιν ἐπτὰ ἡλίων νεανίας σὺ ὁ μόνος

Ἄνεδείχθης νομοθέτης καὶ στρατάρχης τοῦ αἰῶνος.

Ἐἴκοσιν ἐπτὰ ἡλίων νεανίας, ἀντὶ τοῦ εἴκοσιν ἐπτὰ ἐτῶν ἴσως δὲν ἀρέσῃ εἰς τοὺς σχολαστικούς· ἀλλ' οἱ πικρόχολοι καὶ μεμψίμοιροι σχολαστικοὶ ὑπάρχουσιν ἄρά γε ἀρμόδιοι κριτὰ τῶν τοιούτων; Ἡ φιλολογικὴ φιλοκαλία ἀναλογεῖ μὲ τὴν χάριν τοῦ ἠθους, ἡ ὁποία δὲν συνοδεύει πάντοτε τὴν ὠραιότητα, καθὼς οὔτε ἐκείνη τὴν πολυμάθειαν, ἀλλ' ὑπάρχει δῶρον ἰδιαίτερον τῆς φύσεως.

Τὰ πεπυκνωμένα σείει κύματα τῶν λεγεῶνων.

Λαμπουσα ἡ φαινή σου περικεφαλαία μόνου,

Καθὼς ἡ χρυσὴ σελήνη

Ἄνωθεν τὰς παλιρροίας τῶν ὑδάτων διευθύνει·

Φέγγει δὲ εἰς πᾶσαν ὥραν τῆς ζωῆς σου δόξα τόση,

Ὅστ' αἰῶνας ζωῆς φθάνει μία εἰς πολλὰς νὰ δώσῃ.

Ὅσοι ἀνοίγοντες τὸ στόμα, ὁσάκις βλέπουσι τοὺς ἄλλους χάσκοντας, θαυμάζουσι μιμητικῶς τὴν κεφαλὴν τοῦ Διὸς σείρουσαν, ὅταν κινήται, τὸν οὐρανὸν κτλ., τὸ ὁποῖον φαίνεται ἐναντίον τῶν νόμων τῆς φύσεως, πρέπει νὰ ἀποδεχθῶσι δικαιότερον ὡς πιθανὴν καὶ φυσικωτάτην τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ φαινή περικεφαλαία τοῦ Ναπολέοντος λάμπουσα ἔσειε τὰ κύματα τῶν λεγεῶνων, καθὼς ἡ χρυσὴ σελήνη διευθύνει τὰς παλιρροίας τῶν ὑδάτων· τὸ δὲ κατ' ἐμὲ θεωρῶ ὡς λαμπρὰν καὶ ταύτην τὴν ἰδέαν, ὅτι μία ὥρα δόξης τοῦ Ναπολέοντος ἤρκει νὰ δοξάσῃ ὅλην τὴν ζωὴν μακροβιωτάτου ἀνθρώπου.

Διὰ τῶν θυρῶν τῆς νίκης εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐμβαίνει,

Τεσσαράκοντα αἰῶνες κατὰ τάξιν ἰδρυμένοι,

Ἄνωθεν τῶν πυραμίδων ἔκθαμβοι τὸν χαιρετῶσιν·

Ἔπ' αὐτὰς λοιπὸν τὰ ἔχνη ἔμελλον ν' ἀπαντηθῶσιν

Ἄδελφῶν τριῶν γιγάντων,

Καίσαρος καὶ Ἀλεξάνδρου, Βονοπάρτου πρώτου πάντων·

Πρὸς αὐτὰς τὰς χειροκτίστους Ἄλπεις βλέμματα ὑψόνων

Ὄνειρεύεται τὸν μέγαν Ἀσιατικόν του Θρόνον·

Ἐμνῶν τὸν Ναπολέοντα ἦτον εὐλογον νὰ μεταχειρισθῇ ὁ ποιητὴς καὶ τινὰς ἰδίας αὐτοῦ ἐννοίας. Quarante siècles

vous regardent εἶπεν ὁ νικητῆς τῶν Μамελοῦκων εἰς τοὺς στρατιώτας του· ἀλλὰ τὸ κατὰ τάξιν ἰδρυμένοι παριστάνει ἐμφαντικώτατα τοὺς αἰῶνας, καί μοι φαίνεται ὅτι ἤδη τοὺς βλέπω κατὰ σειρὰν, καθὼς τοὺς κομφοὺς κίονας τοῦ Ολυμπίου Διὸς ἢ τοὺς ὀγκώδεις τοῦ Παρθενῶνος. Ἐπαινω δὲ ὄχι ὀλιγώτερον καὶ τὸ, ἀνωθεν τῶν πυραμίδων ἔκθαμβοι τὸν χυρετώτιν ἢ δὲ ἀνάμνητις τῶν προγεγονότων, ὅτι δηλ. ὅπου σήμερον πατεῖ ὁ Ναπολέων ἐτάτηεν ἄλλοτε ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ὁ Καῖσαρ, ἀποδεικνύει ὅτι ὁ ποιητῆς ὠφελεῖται ἐγκαίρως ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς γνώσεως. Ἀλλ' ἐνταῦθα μέμφομαι ἐλευθέρως μικρὴν τινα παραδρομὴν, τὸ ἀσύνδετον δηλ. τῆς λέξεως Βονοπάρτου μὲ τὰ προηγούμενα ἴσως ὅμως τὴν συγχωρήτη καὶ ταύτην ὅστις ἐνθυμηθῆ ὅτι κατὰ τὸν Πλάτωνα [Ἴων] ὁ ἀληθὴς ποιητῆς ὑπάρχει σχεδὸν ἕξαλλος, ὡς ἡ Πυθία, ὅταν λαλῆ.

Ποῦ πορεύεται ὁ Γίγας, ποῦ τὸ τέκνον τοῦ ἀείρου;

Τὸν ὠκεανὸν ὁ Ἄτλας ἀποκρούει τῆς ἠπείρου.

Τὰ ὀνόματα ἐκφρίζουσι τὴν ὑπέροχον ἀξίαν τοῦ Ἡρώος· ὁ δὲ ἀποκλεισμός τοῦ Ὠκεανοῦ ἀπὸ τὴν ἠπείρου μοι φαίνεται ποιητικῆ τρόντι μειάφρασις τῆς πεζογραφικῆς ἰδέας, ἀπέκλεισε τὸ ἐμπόριον τῶν θαλασσοπόρων Ἀγγλων ἀπὸ τὴν ἠπείρου.

Εἰς τοῦ σώματος τὸ ὕψος τὴν ἀρχαίαν Ῥώμην φθάνεις,

Καὶ εἰς ἄνθρωπος τὴν Ῥώμην τὴν ἀρχαίαν παριστάνεις

Μὲ τοὺς ἥρωάς της ὅλους, μὲ τοὺς δέκα της αἰῶνας

Καὶ μὲ τοὺς πεντακοσίους σιδηροῦς της λεγεῶνας

Ναπολέων, καὶ κατόπι

Τοῦ ἡλίου σου πλανῆται τρέχουσιν εἰς τὴν Εὐρώπην

Βερναδότοι καὶ Μασσέται, Ὀγερῶ καὶ Βοαρναῖοι,

Σοῦλτοι, Βροῦνοι καὶ Μουράτοι, Οὐδινότοι, Λάται, Νάιοι.

Ἐνταῦθα ὁ ποιητῆς συγκρίνει ἄριστα τὸν Ναπολέοντα μὲ τὴν Ῥώμην· ἀλλ' ἢ λέξις σώματος ἀνεπληροῦτο, νομίζω, καταλληλότερον ἀπὸ τὴν λέξιν δόξης, οἶον, εἰς τῆς δόξης σου τὸ ὕψος. Ἀκολουθεῖ δ' ἔπειτα ὁ κατάλογος τῶν ἐνδοξοτάτων στρατηγῶν τοῦ Ἡρώος, καθὼς εἰς τοὺς ἀκολουθοῦς σίχους εὐρίσκομεν συνοπτικῶς ὅλον τὸν πολεμικὸν βίον του.

Καὶ νικᾷς εἰς Αὐστέρλιτσην τὴν Αὐστρίαν καὶ Ῥωσσίαν,

Καὶ εἰς Γέναν καὶ Λουβέκην τὴν Ῥωσσίαν καὶ Προυσίαν,

Τὴν Σβεκίαν εἰς Τρανσουδην, τὴν Εὐρώπην εἰς Βαγράμην

Τοῦ Καρόλου Μάγνου σείων τὴν αἰχμὴν εἰς τὴν παλάμην

Καὶ μὲ ταύτην ἐγχαράττων

Μίαν σου ἐπόποιαν εἰς τὰς πλάκας τῶν μνημάτων.

Μὲ θριάμβους σου τοῦ ἔτους τὰς ἡμέρας πληροῖς πάσας,
Καλενδάριον ἐν νέον ἀνδραγαθῶν σου πλάσας.

Συνηθῶς ἤθελεν εἰπεῖ τις, εἰς δὲ Γένναν καὶ Λουβέκην
ἄλλ' ὁ ποιητὴς προκρίνας τὸν καὶ ἀκολουθεῖ τὸ ὕφος τῆς
Γραφῆς, τὸ ὅποιον διδὲι διόλου ἄλλην ἔμφασιν εἰς τὸν λό-
γον. Ἡ λέξις ὅμως Μάγνου ἦτο κάλλιον νὰ ἐκφρασθῆ
ἐλληνιστί· οἱ δὲ ἐπόμενοι ζήχοι φαίνονται παθητικώτατοι·

Ἀχιλλεὺς εἰς τὴν σκηπὴν σου ἀρειμάνιον πῦρ πνέων
Τὸν Φραγκίσκον τῆς Αὐστρίας, Πρίαμον τῶν βασιλέων
Καὶ τὰ κράτη του ζητοῦντα ὑποδέχεται ἱκέτην,
Καὶ τὸν Κισάρον ἅμα σώξεις εἰς τὸν πόλον του δραπέτην κτλ.

Τίς δὲν εὐρίσκει εὐστοχωτάτην τὴν παρομοίωσιν τοῦ
Ἀχιλλέως μὲ τὸν Ναπολέοντα, καὶ δὲν λυπεῖται τὸν Πρί-
αμον τῶν βασιλέων προσερχόμενον εἰς τοὺς πόδας του ;

Καὶ εἰς τὸν καισαρικόν σου
Ἀντιθάλαμον πολλάκις κόλακες τῶν στρατηγῶν σου
Βασιλεῖς μὲ συρομένας εἰς τὸ ἔδαφος πορφύρας
Σφίγγουσι τῶν νικητῶν τῶν Λάνου καὶ Δαβου τὰς χεῖρας.

Ἡ λέξις ἀντιθάλαμος μεταφράζει ἀκριβῶς τὸ ἰταλικόν
anticamera· τὸ πρόδομος ὅμως φαίνεται ἐλληνικώτερον·
ἡ δὲ ἔννοια τῶν στίχων παριστάνει ὅλην τὴν πομπὴν τῶν
ἡμερῶν τῆς δόξης τοῦ Ναπολέοντος.

Διανέμεται εἰ· δύο κράτη τότε ἡ γῆ μόνον,
Εἰς τὸν ἰησιωτικόν του κάθηται ὁ Ἄγγλος θρόνον,
Ποσειδῶν εἰς Ἀβουκίρην καὶ εἰς Τριφαλαγάρην πλέων
Κ' εἰς τὸν ἠπειρωτικόν σου κάθησαι Σὺ Ναπολέον·

Εἰς βασιλείου χιλίων
Ὁρῶν μήκος κ' ἐξ ἑνῆς συγχευέτων βασιλείων
Δώδεκα στρατοὺς εὐθύνεις αὐτοκράτωρ τῆς Γαλλίας,
Γερμανίας πρωτοστάτης καὶ Μονάρχης Ἰταλίας.

“Ὅτι ἡ γῆ διανέμεται εἰς δύο, ἴσως φανῆ ὑπερβολή· ἄλλ'
ὅταν διαλογισθῶμεν ὅτι ἡ Εὐρώπη ὑπάρχει ἀντάξιον τῶν
λοιπῶν μερῶν τῆς γῆς, δὲν εὐρίσκομέν τι παράδοξον εἰς τὴν
φράσιν· βλέπομεν δὲ τὸν Ναπολέοντα καθήμενον κύριον
τῆς Ἠπείρου, καθὼς τὸν Ἄγγλον δεσπόζοντα τῆς Θαλάσ-
σης. Ἀκολουθοῦσιν ἔπειτα οἱ καρποὶ τῶν ἀγώνων.

Ἀπὸ τοῦτον δὲ τὸν τρίπον οἰκουμηνικόν σου θρόνον
Καὶ διπλώματα καὶ κράτη διανέμεις ἡγεμόνων
Καὶ εἰς τὴν συγγενικὴν σου τράπεζαν μετὰ ἐξ ἑῶν
Ἀδελφῶν, γαμβρῶν, συντρόφους, καὶ υἰῶν σου βασιλέων,
Εὐλογεῖ τὸν δαίπνον τοῦτον
Δέσμιος ὁ μέγας Πάπας καὶ τοῦ δαίπνου σου τὸν πλοῦτον·

Ἐτοιμάζουσι μακρόθεν δούλαί Σου ἢ Πολλωνία,
Ἡ Αὐστρία, ἢ Πρωσσία, ἢ Ῥωσσία καὶ Δανία,
Τότε τέχνας, ἐπιστήμας καὶ προάγεις καὶ λαμπρύνεις·
Εἰς χαλκίην πυραμίδα τῶν ἐχθρῶν τοὺς ὄλμους χύνεις
Κ' ὑψωθείς ἐπάνω ταύτης Ζεὺς τῆς γῆς ὑψιβρεμέτης
Γλύφεις πλάκας νόμων νέων τῆς Εὐρώπης νομοθέτης·

Ἐπὶ δρόμον ταπεινῶνεις

Τὰ βουνά, καὶ τὰς θαλάσσους ὑπὸ γέφυραν ἐνόηεις
Καὶ ὡς κύνιν τῶν ποδῶν Σου τὰς ἰδέας τῆς Γαλλίας
Φέρεις μέχρι Βορυσθένους, μέχρι μέσης τῆς Λιβύας.

Ἄλλ' ἤγγικεν ἡ ὥρα τῆς ἐκλείψεως τοῦ φοβεροῦ τούτου
καὶ λαμπροῦ μετεώρου· ὅθεν ὁ ποιητῆς φιλοτιμεῖται νὰ ὑπερ-
βῇ αὐτὸς ἑαυτὸν καὶ κατὰ τὴν παθητικὴν ταύτην διήγησιν.

Φθάνει μέχρι Παρισίων

Ὁ Ῥωμαῖος ἀετὸς Σου νικηφόρος περὰ σείων.
Τὴν Γαλλίαν ἐμπρὸς θέτων ὡς εὐρύν Σου προμαχῶνα
Μετ' ἔθνων ἐμβαίνει δέκα εἰς τιτάνειον ἀγῶνα·
Πλὴν τὸ στέμμα Σου ὁ Ἄρης εἰς τοῦ Βατερλώ ραγίζει
Καὶ πᾶν τμημὰ του ἐν στέμμα Βασιλέως ἀπαρτίζει.
Ἀπὸ τὴν πυρίκαυστόν Σου εἰς τὴν μάχην ἀλουργίδα
Δέκα ἔκοψαν μονάρχει μίαν ὁ καθεὶς χλαμίδα,

Καὶ καθεὶς στρατάρχει μίαν κτλ.

Αὐτὰ ἀρκοῦσι νὰ ἀποδείξωσι τὴν εὐφυΐαν καὶ καλλιέ-
πειαν τοῦ ποιητοῦ. Δὲν ἀρνοῦμαι δὲ ὅτι ἀκριβολογῶν μω-
μοσκοπικώτερον δύναται τις νὰ εὔρη δύο τρία παρημελη-
μένα χωρία, καὶ τινα φράσιν ἴσως παρεμβόλιμον ἢ ἀνα-
πληροῦσαν μόνον τὸ κενὸν τοῦ ῥυθμοῦ, καθὼς π. χ. α ἰ
κ λ εἶ δ ε ς τ ο ὦ π ὀ λ ο υ κ τ λ. ἀλλὰ κατὰ τὸν ᾠρᾶτιον [Ars
Poet].

Ubi plura nitent in carmine non ego paucis
Offendor maculis quas aut incuria fudit
Aut humana parum cavit natura.

Ὅταν δὲ ἐκτὸς τούτου διαλογίζωμαι ὅτι ἡ ποίησις παρι-
στάνει τὴν κατάστασιν τῆς γλώσσης, καὶ ὅτι δι' αὐτῆς οἱ
δύο ἀδελφοὶ Σοῦτσοι καὶ πρὸ αὐτῶν ὁ ποικιλομαθὴς καὶ
ἀξιοσέβαστος Κ. Ι. Ῥίξος καθὼς καὶ ὁ χαρίεις Χριστό-
πουλος συνετέλεσαν πολὺ εἰς τὴν πρόοδον καὶ τὴν βελτιώ-
σιν τῆς καθομιλουμένης ἑλληνικῆς, ἀποδείξαντες αὐτὴν εἰς
ὄλην τὴν Εὐρώπην ἐπιδεκτικὴν χάριτος καὶ ἀρμονίας, ὅποια
ἦτο ἡ ἀρχαία, νομίζω ὅτι τοιοῦτοι ἀοιδοὶ ἔχουσιν αἰδία δι-
καιώματα εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ ἔθνους.

Ν. Α.